

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI – SOSYAL DEĞİŞME
BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Aile İçi İlişkiler Açısından
İnternet Kullanımı

Fezade BAYRAKTUTAN

2501020523

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL

İstanbul, 2005

ÖZ

Günümüzde Internet kullanımına çok zaman harcanması sosyal bilimlerin önemli problemlerinden biridir. Bu problemin çözümü Internet kullanımının nedenlerinde gizli olabilir. Bu açıdan bakıldığında Internet kullanımının sosyal nedenlerinin incelenmesi gerekli görülmektedir. Bu araştırmada Internet kullanımının aile içi ilişkiler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada belgesel analiz ve mülakat (görüşme) yöntemleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, aile içi ilişkiler ve Internet kullanımı arasında ilişki bulunmuştur.

ABSTRACT

Wasting so much time for using the Internet is one of the most important problems of social sciences at present. It is possible that the solution to this problem can be found in the individuals reasons for using the Internet. From this perspective, It is necessary to analyse the social backgrounds of Internet use. This research aims to examine the use of Internet in terms of relations between family members. The research methods utilised in this study are documantary analysis and interview. In conclusion, it was found that there exists a clear relationship Internet use and family relationships.

ÖNSÖZ

Aile, birey ve toplum arasındaki bağlantı olması nedeniyle hem birey hem de toplum açısından önemlidir. Birey hayata aileyle başlar ve sosyalleşmenin başlangıç dönemini ailesiyle geçirir. Ailenin, bireyin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması yanında psiko-sosyal ihtiyaçlarını da karşılaması ve topluma sağlıklı üyeler kazandırması beklenir. Aile tarafından karşılanamayan temel psiko-sosyal ihtiyaçlar bireyde çeşitli duygusal boşluklar meydana getirir. Bu durumda birey, bu tür ihtiyaçlarını karşılayacak bazı çözüm arayışları içine girer. Bu çalışma kapsamında da, insanlar bu çözümlerden biri olarak Internet kullanımına yönelebilir mi? sorusunun cevabı aranmış ve Internet kullanımı aile içi ilişkiler açısından ele alınmıştır.

Gerek ders aşamasında gerekse tezimi hazırlama sürecindeki yardımlarından dolayı tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a, ayrıca derslerine girdiğim diğer hocalarım Prof. Dr. M. Fikret Gezgin'e, Yrd. Doç. Dr. Filiz Baloğlu'na ve Yrd. Doç. Dr. Burhan Baloğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmamı yapmamda her türlü kolaylığı sağlayan Beşiktaş Lisesi Müdürü Bilal İsmailoğlu'na, Nevin Bekar'a ayrıca Beşiktaş Lisesi Rehberlik Servisine en içten duygularıyla teşekkür ediyorum.

Tanıştığımızdan beri bana destek olan arkadaşım Araştırma Görevlisi Buket Çakır'a ve Dinçer Atlı'ya da teşekkür ederim.

Kaynak sağlamamda yardımcı olan, başta İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi olmak üzere, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kütüphanesi, Galatasaray Üniversitesi Kütüphanesi ve Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak sevgili aileme, kendisini çok özlediğim büyükanneme, tez çalışmamı hazırlarken de bana çok yardımcı olan ablam Fidan'a, babama ve sevgili anneme en içten duygularıyla teşekkür ediyorum.

FEZADE BAYRAKTUTAN

Ekim 2005

İÇİNDEKİLER

ÖZ (Abstract)	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM: SOSYALLEŞME VE AİLE

1.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı.....	5
1.1.2. Sosyalleşme Sürecinin İşleyişi.....	9
1.1.3. Sosyalleşmenin Özellikleri.....	11
1.1.4. Sosyalleşmenin Amaçları.....	12
1.1.5. Sosyalleşmeyi Sağlayan Araçlar.....	13
1.1.6. Sosyalleşme Türleri.....	17
1.1.7. Yetişkin Sosyalleşmesi ve Yeniden Sosyalleşme.....	19
1.2.1. Ailenin Tanımı.....	21
1.2.2. Tarihi Perspektifte Aile Yapısındaki Değişmeler.....	22
1.2.3. Ailenin Özellikleri.....	26
1.2.4. Ailenin Fonksiyonları.....	28
1.2.5. Sağladığı Sosyalleşme Ortamı Açısından Aile Türlerinin Önemi.....	31
1.2.6. Sosyalleşme Açısından Aile.....	36
1.2.7. Kişilik Oluşumu Açısından Aile.....	39

2. BÖLÜM: İNTERNET'İN ÇOK BOYUTLU DEĞERLENDİRMESİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İNTERNET KULLANIMI

2.1. Sosyal Değişme ve Teknoloji.....	45
2.2. Teknolojinin Sosyal Yaşama Etkisi.....	49
2.3. İnternet'in Genel Olarak Tanıtılması.....	55
2.4. Gerçek Dünyanın Bir Yansıması Olarak İnternet'in Kullanım Alanları.....	60
2.5. İnternet'te Sosyal Kullanım Alanları.....	62
2.5.1. Sohbet (Chat)	62
2.5.2. Forum Alanları.....	64
2.5.3. Gruplar (Groups)	66
2.5.4. E-posta (E-mail)	67
2.5.5. Fantastik Rol Oynama (Fantastic Role Playing).....	67
2.6. İnternet Ortamında İletişimin Özellikleri.....	68
2.7. İnternet Kullanımının Sosyal Nedenleri.....	70
2.8. Bazı Kitle İletişim Modelleri.....	73
2.8.1. Etki ve Tepki Yaklaşımları.....	74
2.8.2. İki Aşamalı Akış Modeli.....	76
2.8.3. Riley ve Riley Sosyolojik Modeli.....	78
2.8.4. Maletzke'nin Modeli.....	81
2.8.5. Wilbur Shramm'ın Kitle İletişim Modeli.....	82
2.8.6. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı.....	83
2.9. Kitle İletişim Modelleri ve İnternet'in Çok Boyutlu Değerlendirmesi.....	87
2.10. Sundukları Sosyal Kazançlar Açısından İnternet'in Televizyon Örneğiyle Karşılaştırmalı Değerlendirmesi.....	92
2.11. Aile İçi İlişkiler.....	99
2.12. Aile İçi İlişkiler Açısından İnternet Kullanımı.....	108

3. BÖLÜM: AİLE İÇİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İNTERNET KULLANIMI - BEŞİKTAŞ LİSESİ ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Türü.....	117
3.2. Evren ve Örneklem.....	117
3.3. Verilerin Toplanması.....	117
3.4. Katılımcıların Kısa Profili.....	119
3.5. Araştırma Bulguları ve Bulguların yorumlanması.....	123
3.5.1. Verilerin İstatistikler Halinde Değerlendirilmesi.....	124
3.5.2. İnternet Kullanım Nedenleri.....	139
3.5.3. İnternet’i Önemli Görme.....	141
3.5.4. İnternet Kullanmaya Başladıktan Sonra Terkedilen Alışkanlıklar.....	143
3.5.5. Aile Üyeleriyle Vakit Geçirme ve İnternet Kullanımı.....	144
3.5.6. Sorunlarını Aileyle Paylaşma ve İnternet Kullanımı.....	146
3.5.7. Aile İçi İlişkilerin Özelliğine Göre İnternet Kullanımı.....	148

SONUÇ.....157

KAYNAKÇA.....166

EKLER

EK-1. Tüm Katılımcılara Sorulan Standart Sorular.

TABLO LİSTESİ

Tablo Adı	Sayfa No.
Tablo 1. Sosyalleşmede İletişim Süreci	7
Tablo 2. Dünyada İnternet Kullanımı Ve Nüfus İstatistikleri	58
Tablo 3. İnternet’te En Çok Kullanılan İlk 10 Dil	59
Tablo 4. Konuşan Yüzler	63
Tablo 5. Sohbet (Chat) Ortamında Kısaltmalar	63
Tablo 6. Yaşa göre Dağılım	124
Tablo 7. Cinsiyete Göre Dağılım	124
Tablo 8. Aile Yapısı Özelliklerine Göre Dağılım	125
Tablo 9. Aile İlişkilerini Tanımlama	126
Tablo 10. Sorunlarını Aileyle Paylaşabilme	126
Tablo 11. Aile Üyeleriyle Vakit Geçirebilme	127
Tablo 12. Arkadaşlarla Olan İlişkiler	128
Tablo 13. Haftalık İnternet kullanım Saati	129
Tablo 14. İnternet Kullanım Amacı	130
Tablo 15. İnternet’i Önemli Görme	131
Tablo 16. İnternet’e Bağlı Değilken İnternet’i Düşünme	132
Tablo 17. Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması	133
Tablo 18. Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması	134
Tablo 19. Sorunlarını Aileyle Paylaşabilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması	135
Tablo 20. Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması	136
Tablo 21. Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması	137
Tablo 22. Aileyle Sorunları Paylaşabilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması	138

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil Adı	Sayfa No.
Şekil 1. Forum Alanlarından Örnek Mesaj 1	65
Şekil 2. Forum Alanlarından Örnek Mesaj 2	66

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yayın
ARPANET	: Advanced Research Projects Agency NETwork
a.y.	: Aynı yayın
ayr. bkz.	: Ayrıca bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DARPA	: Defence Advanced Research Project Agency
Der.	: Derleyen
Ed.	: Edition
HTTP	: HyperText Transfer Protocol
MIT	: Massachusetts Institute Of Technology
NASA	: National Administration for Space and Aeronautics
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TR-NET	: Türkiye'nin Internet'i
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
t.y.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
WWW	: World Wide Web
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
Yrd. Doç. Dr.	: Yardımcı Doçent Doktor
y.y.	: yayım yeri yok

GİRİŞ

Geride bırakılan yüzyılın en önemli buluşlarından biri olan **Internet**, günümüzde sayısı küçümsenemeyecek kadar çok insanın hayatında önemli bir yer tutmaktadır. **Internet**'in en çok sosyal amaçlı kullanılıyor olması ve kullanım süresinin gittikçe artması konuya sosyolojik bir boyut kazandırmıştır. Bu durum **Internet**'in sosyolojik ve psikolojik açıdan da incelenerek araştırmalara konu edilmesine neden olmuştur. **Internet** bu çalışmada da sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada **Internet** kullanımı aile içi ilişkiler açısından incelenmiştir. Çalışmada **Internet** kullanımının aile içi ilişkiler açısından incelenmesinin nedeni; insanların sosyal yaşamdaki yüzyüze ilişkilerden **Internet** aracılığıyla kurulan ilişkilere yönelmesinin ardındaki gerçek nedenin araştırılmak istenmesidir. Çalışmanın hipotez oluşturma aşamasında, birincil gruplar ve **Internet** kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi düşünülmüş; fakat daha derin bir araştırma yapabilmek için konu “aile içi ilişkiler açısından **Internet** kullanımı” şeklinde sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırma yapılırken insanın sosyal yaşam alanı sosyal çevrelere (aile, okul, iş, arkadaş çevresi vb.) göre değerlendirilmiş; ailenin toplumsal yaşamın başlangıcı ve merkezi olduğu düşünülerek konunun aile içi ilişkiler açısından incelenmesi tercih edilmiştir.

Çalışmanın hipotezi, “aile içi ilişkiler, sosyal amaçlı **Internet** kullanımına yol açan psiko-sosyal etmenlerden biridir”, şeklinde kurulmuştur.

Çalışmanın amacı, **Internet** kullanımının bir yönünün karşılanamayan sosyal ihtiyaçlardan kaynaklandığı düşüncesine dayanarak, aile içi ilişkilerin niteliği ile **Internet** kullanımı arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesidir. Aile içi ilişkileri güçlü olan kişilerin, **Internet**'te çok vakit geçirmeyeceği ve **Internet** kullanımının işlevsel anlamının bu kişiler için sosyal destek içermediği düşünülmektedir.

Çalışma tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırma niteliği taşımaktadır. Çalışma hazırlanırken dökümanter (belgesel) analiz ve mülakat (görüşme) yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın literatür taraması kapsamında, **Türkiye Bibliyografyası**, **Türkiye Makaleler Bibliyografyası**, **YÖK Tez Kataloğu** (çevrimiçi) taranmıştır.

Ayrıca yabancı literatüre ait bazı eserler de incelenerek, **Internet** ortamında da tarama yapılmıştır. Çalışma süresince, **Internet**'in içeriği, **Internet** ortamındaki sohbet (**chat**) ve forum alanları, gruplar vb. sosyal içerikli ortamlarla beraber sosyal faaliyetler de incelenmiştir.

Yapılan geniş kapsamlı literatür çalışması sonucu **Internet** kullanım nedenlerini, özellikle aile ve sosyalleşme açısından inceleyen çalışmaların oldukça az sayıda olduğu farkedilmiş; bu nedenle problemin önce kavramlaştırılarak daha somut hale getirilmesi ve varolabilecek nedensellik ilişkilerinin kurulması tercih edilmiştir. “Kuram olmaksızın yöntem düşünülemez”¹, düşüncesinden hareketle çalışma önce geniş bir kavramsal çerçeveye dayandırılmış, bu aşamadan sonra uygulama yapılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde bireyin toplumda yer edinmiş bir şahıs olmasını sağlayan temel bir süreç olması nedeniyle sosyalleşme sürecinin ve sosyalleşmenin ilk döneminin geçirildiği yer olmakla beraber sosyalleşmeyi önemli ölçüde etkileyen aile kurumunun incelenmesine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde **Internet**'in çok boyutlu değerlendirilmesi ve aile içi ilişkiler açısından **Internet** kullanımı üzerinde durulmuştur. **Internet**'in doğasını ve sunduklarını bilmek kullanıcıların beklentilerinin ve ihtiyaçlarının anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle **Internet**'in anlaşılabilmesi için, **Internet**'teki sosyal faaliyetler, **Internet** ortamında iletişimin özellikleri, **Internet** kullanımının sosyal nedenleri ve kitle iletişim modellerinin **Internet**'e uygulanarak, **Internet**'in çok boyutlu değerlendirilmesi konularına özellikle yer verilmiştir. **Internet**'in bu çok boyutlu değerlendirmesinden sonra ise **Internet** kullanımı aile içi ilişkiler açısından incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise mülakat tekniğiyle yapılan araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesine ayrılmıştır. Araştırma mülakat tekniğiyle yapılmış olsa da verileri daha somut bir şekilde ortaya koyabilmek için veriler önce istatistiksel olarak değerlendirilmiş daha sonra yorumlarına yer verilmiştir. Araştırma Beşiktaş

¹ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, 2.Baskı, Ankara, Erk Yayınları, 2005, s.13.

Lisesi son sınıf (11. sınıf) öğrencilerine uygulanmıştır ve ağırlıklı olarak 16-17 yaş grubunu kapsamaktadır. Bu yaş grubunun tercih edilmesinin nedeni aileden kopmanın henüz gerçekleşmediği ve aileyle ilişkilerin büyük önem taşıdığı dönemlerden biri olmasıdır.

Çalışmayla ilgili olarak iki noktaya açıklık getirilmesi yararlı olacaktır. İlk olarak bu çalışmada **Internet**, kitle iletişim aracı sınıfında değerlendirilmiştir. Kuzey Amerika ve Avrupa'da, **Internet**'in, mevcut kitle iletişim araçlarından farklı olduğu kabul edilerek, bu tip iletişimi düzenleyen yeni yasalar çıkarılmaya başlanmıştır. Bazı akademisyenler ise, **Internet**'i bir kitle iletişim aracı olarak kavramlaştırmışlardır. **Internet**'in kitle iletişim aracı olarak kabul edilmesi, **Internet**'e bağlanan insanların, gazetelerin **Internet** sayfalarına veya canlı yayında radyo ve televizyon programlarına ulaşabilmesinden ve birbirleriyle kitlesel boyutta iletişim kurabilmelerinden kaynaklanmaktadır.² Bu çalışmada da **Internet**, bir dönüşüm ve kitle iletişimin son aşaması olarak değerlendirilmektedir. Telgraf, telefon, radyo, televizyon ve bilgisayarın ortaya çıkışı, **Internet**'teki bütünleşmenin aşamaları olarak görülmektedir.³ Çalışmada radyo ve televizyon tek yönlü, **Internet** ise çift yönlü bir kitle iletişim aracı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma hakkında vurgulanması gereken bir diğer nokta ise, çalışmada bahsedilen **Internet** kullanımı hakkındadır. **Internet** günümüzde milyonlarca insan tarafından kullanılmaktadır. Kullanıcılar, kullanım süresi ve amacı bakımından farklılık göstermektedir. Bu durumda, **Internet** kullanan herkesin aynı şekilde değerlendirilmesi doğru bulunmamaktadır. Sosyolojik ve psikolojik araştırmalarda da genellikle haftada 5-6 saatten fazla ve göreceli uzun bir zaman diliminde sürekliliği olan kullanım konu edilmektedir. Bu kullanım süreyle olduğu kadar **Internet**'in işlevsel olarak nasıl anlamlandırıldığı ve bireyin olumsuz bir duygu durumunda (yalnızlık, üzüntü vb.) **Internet**'i özlemesiyle veya **Internet**'e bağlanmaya ihtiyaç duymasıyla, diğer bir deyişle **Internet**'i algılama şekliyle de ilgilidir. Bu tip kullanım psikolojik ve sosyolojik

² Serdar Kaypakoğlu, **Küresel Medya ve Kültürel Değişim**, İstanbul, Naos Yayınları, 2004, s.81-82.

³ A.e., s.77

açıdan sorunludur.⁴ Bu çalışmada yapılan değerlendirmeler ve ortaya konan veriler de bu tür kullanım için geçerlidir.

Günümüzde yapılan çalışmaların büyük kısmı **Internet**'in etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa ki **Internet**'in etkileri kullanım özelliklerine göre, kullanım özellikleri ise, **Internet** kullanım nedenine göre şekillenir. Dolayısıyla **Internet**'in etkileri kullanım nedeniyle ilgilidir. Çalışmada **Internet** kullanımı, aile içi ilişkiler açısından incelenerek, konuya yeni bir bakış açısı kazandırılması, konuyla ilgili bir referans noktası olması ve ilgili araştırmacılara yararlı olabilmesi umulmaktadır.

⁴ Nevzat Tarhan, Psikoyorum, SkyTürk TV, 19 Ekim 2005 Tarihli Yayın, (ayr. bkz. www.psikoyorum.com)

1. BÖLÜM: SOSYALLEŞME VE AİLE

İnsan biyolojik bir varlık olarak doğar fakat hayatını sürdürebilmesi için sadece açlık, susuzluk gibi biyolojik ihtiyaçlarını karşılaması yeterli değildir. İnsanın aynı zamanda, bulunduğu sosyal ortamla bütünleşmesi, sosyal yaşamın bir parçası olması gereklidir. İnsan bu sosyal gelişimini sosyalleşmeyle sağlar. Sosyalleşme sayesinde doğduğunda sadece biyolojik bir varlık olan birey (**individual**) zamanla şahıs (**person**) olur. Sosyalleşme sürecinin temeli ise ailede atılır. Aile sosyal ilişkilerin ilk yapılandığı yerdir. Bireyin kişilik özellikleri ve sosyalleşme sürecinde en etkin unsur ailedir. Çalışmanın bu ilk bölümü de bu iki önemli konuya sosyalleşme ve aileye ayrılmıştır.

1.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Her insan bir toplum içinde doğar, büyür ve gelişir. Bireyin doğduğu toplumu tanınması ve o toplumun bir üyesi olması, belirli bir süreç içinde gerçekleşir. Yeni doğan bir çocuğun, içinde bulunduğu toplumda yaşayabilmesi için bazı bilgileri öğrenmesi gerekir. Bu bilgiler o topluma ait kuralları, alışkanlıkları, değerleri ve inançları kapsar. Birey bu bilgileri öğrenmek ve öğrendiklerini benimsemek zorundadır. Bunu gerçekleştirmek için de toplumdaki kişilerle, gruplarla etkileşimde bulunur, çeşitli ortamlara katılır. Böylece birey, sosyal bir varlık haline gelir.¹ Topluma yeni katılan bir bireyin o topluma uyum sağlayabilmesi, toplumsal bir varlık haline gelebilmesi sosyalleşmeyle gerçekleşir. Birey bu sayede kişilik kazanır ve belli bir toplumda yaşamasını sağlayacak davranışları edinir, toplumun bir parçası olur.²

Sosyalleşme (Toplumsallaşma, **Socialization**), hayat boyu devam eden ve derece derece gerçekleşen bir süreçtir. Her birey hayatı boyunca çeşitli evrelerden geçer. Bu evrelerden geçerken biyolojik ve fizyolojik değişimlerle birlikte sosyal ve psikolojik

¹ Enver Özkalp, Faruk Kocacık, **Davranış Bilimlerine Giriş**, Editör: Enver Özkalp, 10. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1997, s.57.

² **A.e.**, s.57

değişimlere de uğrar. Sosyalleşme de, bireyin psikolojik ve sosyal yönden gelişimini ifade eder. Birey doğduğu andan itibaren ilk bir kaç yıl boyunca küçük bir sosyal çevrede yaşar. Bireyin hayatının ilk birkaç yılını geçirdiği bu küçük sosyal çevre, bütün topluma kıyasla çok daha az karmaşıktır. Çocuğun içinde bulunduğu ve ilk kez içsel dünyasının farkına vardığı bu küçük sosyal çevre yavaş yavaş genişler ve böylece, çocuk zamanla sosyal hayata dair daha fazla obje tanır ve özümser.³

Sosyalleşme sürecinde en önemli konulardan biri sosyal rollerin özümsemesidir. Bir sosyal rolün benimsenmesi için, sosyal sistemdeki diğer sosyal rollerin farkında olmak gerekir. Çocuğun, ileride oynaması gereken roller yanında, etkileşimde bulunacağı diğer bireylerin rollerini de özümsemesi gerekir. Sosyal rollerin özümsemesi kişiliğin gelişmesi anlamına gelir.⁴

Bireyin sosyal rollerini benimsemesi gibi, toplumsal bir kimlik kazanması ve ait olduğu toplumun kültürünü benimsemesi de sosyalleşme ile gerçekleşir. Birey, dünyaya geldiği zaman ait olduğu toplumun değerlerini, kültürünü, inanç ve davranış biçimlerini bilmez. Tüm bunları daha sonra içinde yaşadığı toplumdan öğrenir. Bu esnada kendisi de topluma katkıda bulunur. Böylece, toplum ve birey arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olur.⁵

Sosyalleşme, yapısında karmaşıklığı içeren, toplumsal anlamda başarılı bireylerin yetişmesi anlamını taşır. Bu bakımdan, sosyalleşme, insanın doğuştan taşıdığı biyolojik potansiyelle, ekoloji ve toplumu da içine alan çevresel etkenler arasındaki ilişkiyi içerir.⁶ Böylece, sosyalleşme, çift yönlü bir birey-toplum iletişimi olarak da ele alınabilir. İnsanların sosyal olabilmesi için iletişimde bulunmaları ve sürekli olarak iletişim yeteneklerini geliştirmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla sosyalleşme, insanın en belirgin ve yalnızca kendisine özgü olan bu simgesel iletişim yeteneği ile ilgilidir.⁷ Sosyalleşme, temel iletişim modelleri açısından incelendiğinde ve bu noktada bir sentez

³ İhsan Sezal vd., **Sosyolojiye Giriş**, 2. Baskı, Ankara, Martı Yayınevi, 2003, s.98.

⁴ **A.e.**, s.98.

⁵ İlyas Karabıyık, Milli Şef Dönemi, Sosyalleşme ve Ders Kitapları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s.57.

⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **İnsan-Aile-Kültür**, 3. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996, s.64.

⁷ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi**, 4. Basım, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s.132.

yapıldığında, bir iletişim süreci olarak sosyalleşmenin dört temel öğeden oluşabileceği söylenebilir:

Kaynak ↔ Mesaj ↔ Medya ↔ Hedef

Kaynak: Birşey iletmek isteyen bir kişi veya grup;

Mesaj: İletilmek istenen anlam içeriğinin kendisi;

Medya: Mesajı taşımaya sağlayan herhangi bir araç;

Hedef: Mesajı algılaması istenen kişi ya da kişiler.⁸

Tablo 1’de bu iletişim sürecine yer verilmiştir:

Tablo 1. Sosyalleşmede İletişim Süreci.

Kaynak ↔ Mesaj ↔ Medya ↔ Hedef			
Aile Arkadaş Grubu Okul Kitle İletişim Araçları Meslek Grupları	Toplumsal Değerler Gelenek ve Görenekler Örf ve Adetler İnançlar	Sosyal Gruplar Yaptırımlar (Ödül ve Ceza) Eğitim Sosyal Etkileşim(Rekabet, İşbirliği, Çatışma, Alışveriş)	Birey
Hedef ↔ Mesaj ↔ Medya ↔ Kaynak			

⁸ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s.51.

Tablo 1’de görüldüğü gibi bireyin sosyalleşmesini sağlayan ilk **kaynak** bireyin bir üyesi olarak doğduğu *aile*dir. *Aile* bireyin ilk sosyal çevresi olarak, bireyin kişiliğine yön verir. *Aileden* sonra *arkadaşlar* bireyin hayatına dahil olurlar. Birey yaşatlarının taşıdığı özellikleri arkadaşları sayesinde keşfeder ve kendisini arkadaşlarıyla kıyaslayarak değerlendirir.

Bireyin hayatının ilk birkaç yılından sonra *okul*, sosyalleşme sürecinin yeni bir kaynağı olarak belirir. Özellikle günümüzde kitle iletişim araçları da sosyalleşmede önemli bir fonksiyona sahiptir. Birey yaşı ilerledikçe çeşitli kulüpler, meslek grupları, siyasi partiler gibi sosyal çevrelere de katılarak yeni **kaynaklar**la tanışır.

Birey bu sosyalleşme kaynakları sayesinde birer **mesaj** olarak nitelendirilebilecek *toplumsal değerler, gelenek ve görenekler, örf ve adetler ve inançlar* gibi yaşadığı toplumun özelliklerini taşıyan kavramları öğrenir ve benimser. Sosyalleşmenin en önemli amacı da, bireyin bu değerleri, toplumun kültürünü öğrenmesi, benimsemesi ve davranışlarını bu şekilde yönlendirmesidir.

Birey yaşadığı toplum tarafından benimsenen ve kendisinin de öğrenmesi beklenen bu değerleri bazı toplumsal araçların yardımıyla öğrenir. Daha önce vurgulandığı gibi, sosyalleşme çift yönlü bir toplum-birey iletişimi olduğu için sosyalleşme araçları, **sosyalleştirme** kavramının varlığına işaret eder. Toplum-birey iletişimi, toplumsal araçların etkisi yönünden ele alındığı zaman sosyalleştirme; birey açısından ele alındığında ise sosyalleşme söz konusudur. Tablo 1’de yer verilen ve bir iletişim süreci olan sosyalleşmenin üçüncü ögesi olan **medya** sosyal gruplar, yaptırımlar (ödül ve ceza), eğitim, sosyal etkileşim (rekabet, çatışma, işbirliği, alışveriş) gibi alt öğeleri içermektedir. Bu alt öğelerden biri olan *sosyal gruplar* aracılığıyla birey çeşitli davranış kalıpları geliştirir, katıldığı grubun inanç ve kurallarını benimser, gruptaki konumuna göre bir sosyal rol edinir ve bu role uygun davranır. Bireyin davranışları ise, toplum tarafından *yaptırımlarla* (ödül veya ceza) yönlendirilir. Bireyin topluma uygun davranışlarda bulunması halinde *ödül*, toplumsal değerlere aykırı davranması halinde ise *ceza* bir yaptırım olarak devreye girer. Bireyin sosyalleşmesini olumlu yönde etkileyen en önemli araçlardan biri *eğitim*dir. Birey aldığı eğitim sayesinde topluma uygun inanç

ve kuralları öğrenir. İlişki halindeki bireylerin veya grupların karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri anlamına gelen **sosyal etkileşim** sayesinde ise, birey, bulunduğu sosyal çevrede, diğer bireylerle veya gruplarla iletişim halindedir.

Sosyalleşme *çift yönlü bir birey-toplum iletişimidir*. Bu yüzden Tablo 1’de de görüldüğü gibi, bazen birey kaynak, toplum ise hedef konumunda olabilir; toplum bireyi şekillendirdiği gibi, birey de topluma etki edebilir.

Sonuç olarak “Sosyalleşme (toplumsallaşma), doğduğunda sadece biyolojik bir varlık olan bireyin, toplumun kurallarını, uygulamalarını, değerlerini, bilgilerini öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranma becerileri elde etmesi ve böylece de toplumsal bir varlık haline gelmesi sürecidir.”⁹

1.1.2. Sosyalleşme Sürecinin İşleyişi

Sosyalleşme süreci toplumsal değerlerin algılanmasıyla birlikte her bireyin belirgin ve farklı bir kişilik geliştirmesini de sağlar. Sosyalleşmede toplum bireyi, birey de toplumu etkiler. Birey bu süreçte kendi kişiliğini kazanır. Toplumun özellikleri, hiçbir zaman, toplumu oluşturan bütün bireylerce aynı şekilde algılanmaz. Kültürel veya alt-kültürel deneyimler, ailevi deneyimler, farklı gruplarda bulunma, farklı kişisel deneyimler, genetik donanımları farklı olan bireylerde karmaşık bir şekilde etkide bulunmaktadır. Bu süreç toplumda birbirinden çok farklı kişiliklerin oluşmasına neden olmaktadır; fakat bu farklılıklar, toplumun kültürü çerçevesinde gerçekleşmektedir.¹⁰

Sosyalleşme süreci içinde, bireyin çevresindeki insanlarla ilişkileri **birincil ve ikincil gruplarda** gerçekleşir. Birincil gruplar kapsamında, özellikle aile oldukça önemlidir. Çocuk ilk toplumsal etkilerle ailede karşılaşır. Anne, baba, abla, ağabey, kardeşin aile içindeki yerini ve buna bağlı olarak rollerini, cinsiyetin, akrabalığın, yaşın ne olduğunu ve bunların önemini aile içinde öğrenir. Aile, birey ve toplum arasında bir köprü olma fonksiyonuna sahiptir. Aileye daha sonra çocuğun arkadaşları ve akrabaları eklenir. Çocuk birincil gruplarda karşılaştığı davranışları taklit eder. Birincil gruplarda

⁹ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.57.

¹⁰ Sezal vd., **a.g.e.**, s.97.

karşılaştığı davranışlarla kendi kendini değerlendirir. Zaman içinde okul, iş grubu, mesleki dernekler gibi ikincil gruplara üye olmaya başlar. Böylece kendini değerlendirebileceği yeni ortamlarla karşılaşır. Katıldığı ikincil gruplardaki üyeliği ile kendisine ilişkin yeni değerlendirmeler yapar. Zamanla bireyin sosyal çevresi de genişler.¹¹

Bireyin sosyalleşmesi, çevre ile çok yakından ilgilidir. Çevre sürekli bir değişiklik gösterir. Sosyalleşme de belirli bir yaşla sınırlı ve belirli bir zaman diliminde tamamlanan bir olgu değildir, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Böylece topluma yeni katılan bir birey gelişme süreci içinde sadece biyolojik aşamalardan geçmemekte kişisel ve toplumsal öğrenme sürecini yaşamakta ve çevresinde yaşanan değişimlere uyum sağlamaktadır.¹²

Birey sosyalleşme sayesinde hangi toplumsal konumlarla uyduğunu, bu çerçevede hangi davranış tarzlarının kabul gördüğünü, hangilerinin kabul görmediğini öğrenir ve zamanla, sosyal ilişkilerinde edindiği tecrübeler sonucu, bunları özümser. Böylece birey, çoğu zaman farkında bile olmadan toplumun normatif beklentilerini üstlenmiş olur ve kendisini onların etkisine bırakır. Bu süreçte toplum, kişiyi çeşitli yollarla denetler ve ona bazı yaptırımlar uygular. Bu yaptırımlar, toplumun kurallarının uygulanmasını sağlayan araçlar olup, olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilirler. Bu yaptırımlar, toplumun, bireyin sosyal rollerine uygun ya da rolleri ile bağdaşmayan davranışlarına karşı bir cevabıdır. Bir toplumdaki yaptırımların önemi ve gücü, o toplumlarda ilgili role bağlanan değere işaret eder.¹³

Sosyalleşme sürecinin üç temel aşaması şu şekilde sıralanabilir:¹⁴

- a) Kültür edinme,
- b) Kimlikle kültürün bütünleşmesi,
- c) Sosyal çevreye uyum.

¹¹ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.60.

¹² Gökçe, **a.g.e.**, 2002, s.124.

¹³ **A.e.**, 126-127.

¹⁴ İsmail Doğan, **Sosyoloji Kavramlar Ve Sorunlar**, 3. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000, s.84.

Sosyalleşme her şeyden önce, semboller, modeller ve bilgilerin edinilme süreci olduğuna göre bireyin içinde yaşadığı topluma, kültüre ve gruplara özgü duyma, düşünme, yapma tarzlarının vb. öğrenilmesini kapsar.¹⁵ Daha sonra birey öğrendiklerini kişiliğiyle uyumlu hale getirir ve önce içinde bulunduğu sosyal çevreye sonra toplumun bütününe uygun davranışlar geliştirir.

Sosyalleşme birbiri ile ilişkili birçok faktörün ürünüdür. Bu faktörlerin en önemlileri: Kişinin içinde geliştiği fiziksel çevre, doğuştan getirdiği biyolojik özellikler, içinde doğduğu ve yaşadığı toplumsal çevre özellikleridir.¹⁶ **Fiziksel çevre**, bireyin içinde yaşadığı toprak, iklim, bitki örtüsü ile ilgili koşullardır. **Biyolojik özellikler** ise, bireyin doğarken getirmiş olduğu, kalıtım ile ilgili (sağlık durumu, zeka seviyesi, vücut yapısı gibi) özelliklerdir. Bireyin katıldığı arkadaş grubu, okul, grup üyelikleri, mesleki dernekler, çalıştığı işi ve bu ortamlarda kişilerle kurduğu ilişkiler ise **toplumsal çevreyi** oluşturur.¹⁷

1.1.3. Sosyalleşmenin Özellikleri

Bir sosyal olgu olarak bireyin doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların tümünü kapsayan¹⁸ sosyalleşme sürecinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyalleşme belirli bir toplum içinde gerçekleşir. Evrensel bir vatandaş olarak sosyalleşme olanaksızdır.¹⁹ Her birey, ancak içinde doğduğu, yaşadığı toplum tarafından sosyalleştirilir. Farklı toplumlarda, sosyalleşme sürecinde de farklılıklar vardır.²⁰ Toplumlardaki bazı ortak kabul görmüş normlar bile farklı toplumlara değişik şekillerde yansiyabilir.²¹

¹⁵ A.e., s.85.

¹⁶ Nihat Nirun, M. Cihat Özönder, **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel görüşler Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler**, Ayır Basım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990, s.255.

¹⁷ Özkalp, Kocacık, a.g.e., s.61-62.

¹⁸ Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, 11. Basım, İstanbul, Der Yayınevi, 2000, s.81.

¹⁹ Gönül İçli, **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002, s.92-93.

²⁰ Özkalp, Kocacık, a.g.e., s.57.

²¹ Erkal, a.g.e., s.81.

- Sosyalleşme bireyin doğumuyla başlar ve yaşam boyu devam eder. Birey yaşam boyu yaşadığı toplumun kültürünü öğrenmekte, öğrendiklerini özümseyerek kişiliğini geliştirmektedir.²²
- Sosyalleşme bireyin kendine özgü kişilik gelişimi ve ayırt edici deneyimleri yerine kişilik gelişmesinin topluma ve kültüre uyarlanması, ayrıca bunların öğrenilmesi gibi süreçlerle ilgilidir.²³
- “Sosyalleşme bireyin temel dürtü ve gereksinimlerinin nasıl geliştiğini açıklamaz. Ancak bireyi çevresindeki modellerin, simgelerin, beklenti ve duyguların öğrenilmesine yetenekliliği yönünden ele alır.”²⁴
- Sosyalleşme, bireyin içinde doğduğu toplumun kültürünü maddi (teknoloji, üretim gibi) ve manevi (ahlak kuralları, değerler, inançlar, gelenekler, yasalar gibi) öğeleri ile birlikte öğrenmesi ve benimsemesi sürecidir.²⁵

1.1.4. Sosyalleşmenin Amaçları

Yapılan açıklamalar çerçevesinde sosyalleşme sürecinin amaçları şöyle sıralanabilir:²⁶

- Bireyin **kışılığının** oluşmasını, benlik ve kimlik edinmesini sağlamak.
- Bireylerde iyi anne-baba, iyi çocuk olma, iyi meslek üyesi olma, iyi arkadaş olma gibi **belli özelemler** oluşturmak. Beklentilerin belleğe yerleşmesini, bireyin kendisine toplumda yer aramasını sağlamak.
- Bireylere **rollerinin öğretilmesini** sağlamak. Bireyler rollerini, kendilerinden beklenen davranışlarını destekleyen tutumları sosyalleşme ile öğrenir. Bireyin toplum içinde kendi yerini bilmesi, toplum içindeki diğer üyelerin de rollerini bilmesi ve buna uygun hareket etmesi, bu yol ile gerçekleşir.
- Bireylere yaşadıkları toplumdaki temel davranış yollarını, kurallarını öğretmek, onun **toplumsal bir varlık** haline gelmesini sağlamak. İnsan kazandığı rolleri

²² Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.57.

²³ İçli, **a.g.e.**, s.93.

²⁴ **A.e.**, s.93.

²⁵ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.57.

²⁶ **A.e.**, s.58.

toplum içinde sergileyerek, toplumun bir parçası olur. Toplumsal bir kimlik kazanır.

- Kültürün toplumun yeni üyelerine aktarılmasını sağlamak. Sosyalleşme bireylere içinde yaşadıkları toplumun **kültürünü** maddi ve manevi öğeleriyle birlikte öğretir, benimsetir. Sosyalleşme, bireyin davranışını çocukluktan itibaren sosyal hayatın beklentilerine uygun hale getirme, toplum kültürünü çocuğa nakletme sürecidir.²⁷ Bireysel davranışın sosyal temellerini atar.
- Toplumun görelî **sürekliliğini** sağlamak. “Birey içinde doğduğu toplumun ve grubun kültürünü maddi ve manevi boyutlarıyla öğrenmekte ve benimsemektedir. Bu da bireye özgü bir kimlik ve benlik kazandırırken, aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu toplum ve gruba da süreklilik kazandırmaktadır.”²⁸

Bu amaçların gerçekleşmesiyle birey artık içinde yaşadığı toplumun bir parçası olur ve kültürünü benimser.²⁹

1.1.5. Sosyalleşmeyi Sağlayan Araçlar

Bireyin sosyalleşmesinde ilk sosyal çevre ailedir. Aile, bireye bazı davranış şekillerini, değer hükümlerini, örf ve adetleri kazandırmaktadır. Bundan sonra okul ve daha sonra da işyeri ve sosyal katılmanın gerektirdiği faaliyetler, kitle haberleşme araçları ve çeşitli sanat faaliyetleri bireyi sosyalleştirir.³⁰

Yeni doğan çocuk önce aile içinde sosyalleşme sürecine girmektedir. Daha sonra **arkadaşlarından** ve başka ailelerden, ailesi dışındaki toplum kesimlerinden etkilenmeye başlar. Çeşitli gruplara üye olur. Çeşitli kuruluşlara katılır. Her düzeydeki

²⁷ David Jary, Julia Jary, **Dictionary Of Sociology**, 3. ed., London, HarperCollins, 2000, s.568.

²⁸ Doğan, **a.g.e.**, s.85.

²⁹ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.58.

³⁰ Mustafa E. Erkal, Özbay Güven, Dursun Ayan, **Sosyolojik Açından Spor**, 3. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.36.

okullar, kurslar, hizmet içi eğitim çalışmaları, halk eğitim etkinlikleri sıradaki yerini alır. Okul yalnızca bilgi ve beceri değil toplumsal sorumlulukları da bireye aktarır.³¹

Aileden sonra sosyalleşmenin diğer ortamları, mahalle, okul (eğitim), kültürel ortamlar (kitabevleri, kütüphane ve “okuma evleri”, panel ve sempozyum benzeri tartışma platformları) siyasi partiler ve siyasi ortamlar, medya (yazılı ve sözlü/görsel iletişim araçları), dini ortamlar (cami, kilise, tarikat benzeri oluşumlar), mesleki kuruluşlar (mesleki dayanışma örgütleri, sendika ve dernekler), modern kulüpler, alt kültürler vb. sıralanabilir.³²

Böylece sosyalleşmenin dört temel aracı olduğu söylenebilir. Bunlar:

- Aile
- Arkadaş Grubu
- Okul
- Kitle İletişim Araçları

Aile, nüfusu yenileme, ulusal kültürü aktarma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir kurumdur.³³ Bireyin ailesi ve akraba grubu ilk ve en etkili sosyalleşme aracıdır. Birey doğumuyla birlikte önce ailesi içinde sosyalleşmeye başlar. Ailedeki anne ve baba sosyalleşme sürecini yaşamış bireyler olarak bu süreçte kendi öğrendiklerini ve tecrübelerini çocuklarına aktarırlar. Ailenin yaşam biçimi çocuğu derinden etkiler. Aile yaşantısı ve beklentileri çoğu kez duygularla yüklü olup, çocuğun benlik kavramının biçimlenişinde önemli bir yere sahiptir. Bu duygusal niteliğinden dolayı günümüzde de en etkili sosyalleşme aracı ailedir.³⁴

Karşılaştığı ilk toplumsal kurum olan ailede çocuk iyi-kötü, güzel-çirkin gibi ahlaki normları ve değer yargılarını gelenek ve görenekleri ilk kez aile içinde tanımaya başlar. Bireyi toplumsal hayata alıştırmaya ve hazırlamanın da eğitimin temel hedeflerinden biri olduğu dikkate alındığında, ailenin çocuğun sosyalleşmesinde ne

³¹ Faruk Kocacık, **Toplumbilim Ders Notları**, 3. Basım, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2003, s.112.

³² Doğan, **a.g.e.**, s.82.

³³ Erkal, **a.g.e.**, s.88.

³⁴ İçli, **a.g.e.**, s.95.

kadar önemli olduğu ortaya çıkar. İnsanın en ilkel ve sürekli duyguları olduğu söylenen sevgi, zevk, hoşlanma, acı, kin vb. çocukluk çağlarında oluşur. Bu bakımdan doğumdan on iki yaşına kadar olan çağ, insanın hayatının en önemli dönemidir. Bu önemli dönemde de çocuğu en çok ailesi etkiler.³⁵

Okul özellikle sanayileşmiş toplumlarda toplum yaşamına katılmayı, bilgi ve becerilerin öğretilmesini, değerlerin bireye aktarılmasını sağlamak gibi önemli bir görevleri yerine getirmektedir. Okullar resmi ve örgütlü sosyalleşme kurumlarıdır. Okulun kuralları çerçevesinde sosyalleşen birey, toplum kurallarına uyum sağlar. Gerek birey gerek grup olarak kendilerinden beklenileni anlamaya çalışır ve toplumun bir parçası olmaya başlar. Çocuk okulda kendi yaşındaki çocuk grupları arasında bulunur, onlarla yaşamı ve çalışmayı paylaşır. Diğer taraftan çocuk, okulda disiplin ve eğitimden sorumlu yetişkinlerin otoriteleriyle karşılaşır.³⁶ Okul sosyalleşmeye hem bilgi açısından hem de duygusal açıdan katkıda bulunur.³⁷ Çocuklar ailede öğrendikleri toplumsal değerleri okulda yaşlılarıyla daha geniş bir çevrede uygulama olanağı bulurlar. “Çocukluk dönemi için ailenin, ilk gençlik (ergenlik) dönemi içinde okul ve sokağın belirleyici özelliklere sahip olduğu söylenebilir.³⁸

Sosyalleşme, bir bakıma kültürel, sosyal mirasın kazandırılması olduğuna göre, sosyalleşmede eğitim ve öğretimin (örgün ve yaygın) önemli bir payı vardır.³⁹ Kültürün kazanılması ve genç nesillere aktarılması eğitim ve öğretim süreciyle de yakından ilgilidir.⁴⁰

Belli bir yaş grubuna uygun davranışların, ölçülerin, amaçların benimsetilmesinde **arkadaş grupları** da büyük önem taşır. Günümüz toplumlarında arkadaş grupları gencin tutum ve davranışlarını geniş ölçüde etkilemektedir. Genellikle otoriteye dayanan ve geleneksel değerleri vurgulayan aileye göre arkadaş grupları daha

³⁵ Doğan, **a.g.e.**, s.82.

³⁶ İçli, **a.g.e.**, s.95.

³⁷ Karabıyık, **a.g.e.**, s.68.

³⁸ Doğan, **a.g.e.**, s.82.

³⁹ Mustafa Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, **Alfabetik Sosyoloji Sözüğü**, İstanbul, Der, 1997, s.266.

⁴⁰ Erkal vd, **a.g.e.**, 1998, s.37.

eşitlikçidir. Arkadaş grupları, çocuğa yetişkinlerle ilişkilerinde yasaklanan davranışları gerçekleştirecek bağımsız bir kimlik edinme olanağı sağlar.⁴¹

Bireyin sıkı arkadaşlık kurmadan topluma açılması düşünülemez. Bu bakımdan arkadaşlık ilişkileri öncü toplumsal ilişkilerdendir. Arkadaşlarca aranmak, beğenilmek ve benimsenmek kendine güvenin önemli bir koşuludur. Arkadaş kümesi gençler için bir danışma ortamı (**reference group**) ve davranışlar için yol gösterici bir kaynak görevi yapar. Genç kendini ve başkalarını bu toplumsal örgüt içinde değerlendirir. Grup üyeleriyle özdeşim kurar, onların tutum ve davranışlarını benimser. Gruptan edindiği görüşleri kendi görüşü gibi evinde savunur. Argolarını, giyim kuşamlarını olduğu gibi benimser. Yetişkinlere ne kadar aykırı gelse de gençler arasında yaygın olan kılık en uygun modadır.⁴²

Sosyalleşme birey açısından “başkası düşüncesi” çevresinde gelişir. Aileden sonra bu düşünce ilk kez arkadaş gruplarında yaşanır. Mahalle ve sokak başkası düşüncesinin kişi özelinde ilk önemli etkilere sahip olduğu sosyalleşme ortamlarıdır. Bu ortamın önemli öğeleri de arkadaş ve arkadaş gruplarıdır. Arkadaşlar belli bir yaş grubuna uygun davranışların; standart ve hedeflerin çocuğa benimsetilmesinde son derece işlevsel etkiye sahiptirler. Çocuk yaşlarına ait özellikleri ve davranış kalıplarını arkadaşları sayesinde öğrenir.⁴³

Televizyon, radyo, gazete *kitle iletişim araçları*nın başlıcalarıdır. Son birkaç yılda bu araçlara biraz daha farklı özellikler taşıyan **Internet** de dahil olmuştur. Kitle iletişim araçları sosyalleşmenin önemli araçlarından biridir. Toplumsal kimliğin oluşumunda diğerlerine göre etkisi daha derin ve süreklidir. Aile, okul gibi geleneksel sosyalleştirme ortamlarının etkilerinin azaldığı zamanlarda kitle iletişim araçlarının etkisi artmaktadır.⁴⁴ Kitle iletişim araçları insanların dünya görüşünü, tutum ve davranışını etkileyen sosyalleşme araçlarındandır. Kitle iletişim araçları sundukları rol

⁴¹ İçli, a.g.e., s.95.

⁴² Atalay Yörükoğlu, **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları**, 8. Baskı, İstanbul, Özgür Yayıncılık, 1993, s.69-72.

⁴³ Doğan, a.g.e., s.82-83.

⁴⁴ A.e., s.83.

modellerle ve örnekledikleri değer yargılarıyla sosyalleşme süreci üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etki sahibidir.⁴⁵

1.1.6. Sosyalleşme Türleri

Sosyalleşme genellikle bireyde yarattığı etkiye göre **başarılı** ve **başarısız sosyalleşme** olmak üzere ikiye ayrılır.

Bireyin doğumu sosyalleşme sürecinin ilk adımıdır. Bireyin toplumun bir üyesi konumuna gelmesi ikinci, sosyo-kültürel doğum olarak nitelendirilen aşama sayesinde olmaktadır. Bu sosyo-kültürel doğum, birey-çevre ilişkisinin oluşma ve sürekli hale gelmesi ile gerçekleşen, sosyalleşme ve kişilik kazanma çerçevesini oluşturan dönemdir. Çevre ile ilişkilerinde kişinin doğuştan getirdiği kimi özellikler süzgeçten geçer, çevre tarafından destek gören tepki ve davranışlar pekişir, destek görmeyenler ise körelir. Kişi, çevre ile etkileşiminde kendisini başkasının yerine koymayı, onların rollerini benimsemeyi ve böylece paylaşmayı; başka bir deyişle toplumsal davranış kalıplarını öğrenir ve benimser.⁴⁶ **Başarılı sosyalleşme** de bireyin toplum yaşamını uyum ve dayanışma içinde yürütmesini sağlayan bu kalıpları öğrenmesidir. Bu öğrenme işi genelde iki yolla gerçekleşir:⁴⁷

- Yaptırım yoluyla
- Eğitim yoluyla

Yaptırımlar olumlu ve olumsuz olmak üzere iki türdür. Belli bir davranışın toplumsal olarak uygun görülmesi, ona izin verilmesi durumunda ödüllendirme; zararlı, sakıncalı bulunması durumunda ise cezalandırma mekanizması işler.⁴⁸

Eğitim en etkili ve verimli sosyalleşme yoludur. Bireyler, çocukluktan başlayarak, eğitim kurumlarında toplumsal ölçüleri, bilgi ve becerileri, yaşayarak, görerek öğrenirler. Bireye çocukluk döneminden itibaren öğretilen toplumsal kurallar,

⁴⁵ İçli, **a.g.e.**, s.96.

⁴⁶ Gökçe, **a.g.e.**, 2002, s.124.

⁴⁷ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.60.

⁴⁸ **A.e.**, s.61.

bilgi ve beceriler, çeşitli toplumsal sorunların doğmasını önleyen önlemlerdir.⁴⁹ “Yeni kuşaklar toplumsal normları ve bu normlara uyulmaması durumunda karşılaşacakları cezaları eğitim yoluyla öğrenirler.”⁵⁰

Sosyalleşemeyen ve şahsiyetini geliştiremeyen kişi, yaratıcılığını ve yeteneklerini ortaya koyamamakta, tam olarak toplum üyeliğini kazanamamaktadır. Sosyalleşmenin en açık göstergesi, kişinin kendi dışındaki diğer kişilerle ve gruplarla işbirliği ve dayanışma içinde bulunmasıdır. Bu dayanışma ve işbirliğinden yoksun olunması yabancılaşma ve anomi hali olarak ifade edilebilir. Yeterince sosyalleşmemek sapma olarak ifade edilen davranışların görülmesine de yol açmaktadır.⁵¹

Birey-toplum etkileşiminde birey toplumun davranış kalıplarını öğrenir. Bu öğrenme sonucu bireyin ait olduğu topluma uyumu sosyalleşmenin yeterli düzeyde gerçekleştiğini gösterir.⁵² Başarılı sosyalleşmenin sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Toplumsal değerler benimsenir.
- b) Sosyal roller açıkça belirlenmiş olur.
- c) Motivasyon düzeyi yükselir.
- d) Birey topluma kolayca uyum sağlar.
- e) Birey toplumsal amaçlara katkıda bulunur.

Başarısız sosyalleşme bireyin toplumdaki uyum ve dayanışmayı sağlamaya yönelik kuralları öğrenmemesi ya da eksik öğrenmesidir. Bazı bireyler biyolojik katılım, doğal çevre, içinde buldukları grup ya da kültüre bağlı olarak kendi içinde çelişen ya da toplum ölçüleriyle çatışan kalıplar geliştirirler. Bu tür bir sosyalleşme sapıcı davranışlara yol açar ve patolojik boyutlara ulaşır.⁵³ Toplumdaki bütün bireylerin kültürün gereklerine uygun biçimde hareket edememeleri sosyalleşmenin bazı bireyler için uygun ve başarılı bir biçimde işleyemediğini ifade eder. Kurumlaşmış örneklerin

⁴⁹ A.e., s.61.

⁵⁰ İçli, a.g.e., s.94.

⁵¹ Ethem Yıldız, Muammer Ak, **Doğu Karadeniz’de Kültürel Kimlik (Çaykara ve Tonya Örneklemi)**, İstanbul, Çatı Kitapları, 2002, s.323.

⁵² Doğan, a.g.e., s.81.

⁵³ İçli, a.g.e., s.94.

uygun yönde telkin edilemeyişi, belirli bir aşamada öğrenilenin ileri bir dönemde öğrenilmiş olanla çelişmesi, çatışması sosyalleşmede başarısızlığa neden olur.⁵⁴ Toplumda meydana gelen zıtlasma ve kutuplaşmalar başarısız sosyalleşmenin göstergelerindedir.⁵⁵

Başarısız sosyalleşmenin “sebepleri arasında toplumda rehberliğin gelişmemesi, sosyal ilişkilerde aşırı şekilci, maddeci ve faydacı normların ön planda bulunması, ideolojik şartlanma, dil anlayışındaki farklılık ve manevi yalnızlaşma sayılabilir.”⁵⁶

Bireylerin, tutum ve davranışlarını üyesi oldukları grubun normlarına uyacak biçimde düzenlemelerine ‘uyuma’ denmektedir. Bireylerin ait oldukları toplumun normlarına uygun tutum ve davranışlarını benimsemesiyle de toplumsal uyum gerçekleşir. Başarılı sosyalleşmede, bireyin tutum ve davranışları toplumsal normlarla paralellik gösterir. Başarısız sosyalleşme söz konusu olduğunda ise bireyler toplumsal değerleri ve kuralları zorlayan davranış kalıpları ve kişilik özellikleri sergilerler. Toplumla uyumsuz kişilik özellikleri nedeniyle gerçek anlamda toplumun bir parçası olamazlar.

1.1.7. Yetişkin Sosyalleşmesi ve Yeniden Sosyalleşme

Çocukluk döneminde gerçekleşen sosyalleşme toplumsal hayat için gerekli bilgi ve becerileri kazandırır ama bu hayatın bütünü için yeterli değildir. Sosyo-kültürel değişim hayatın her aşamasında yeni bilgilerin birey tarafından öğrenilmesini gerektirir. Yenilikler karşısında birey kaçınılmaz bir sosyalleşme ile iç içedir. Bütün bunlar çocuk ve gencin sosyalleşmesi kadar yetişkin sosyalleşmesi gereğini de ortaya koymaktadır.⁵⁷

Üniversiteye ilk kez gelen lise mezunu bir genç, fakültede yeni bir sosyalleşmeye tabi olur. Yeni bir ülkeye gelen göçmen, orduya ilk kez gelen bir asker, mesleğe yeni başlayan bir eleman, yeni evlenen bir gelin buldukları çevrede sosyalleşirler. **Yetişkin sosyalleşmesi** çocuğunkinden bazı farklılıklar gösterir. Yetişkin birey, bir şekilde

⁵⁴ A.e., s.94.

⁵⁵ Metin İşçi, **Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.6.

⁵⁶ Erkal vd, **a.g.e.**, 1998, s.37.

⁵⁷ Doğan, **a.g.e.**, s.85.

gelişmiş, aşağı yukarı yerleşmiş bir karakter yapısına sahiptir. Bununla birlikte temel süreç, yine çocukta olduğu gibidir. Yani yetişkinin de sosyalleşme araçlarından öğrenmesi, onlardan modeller alması ve bireysel katılımı söz konusudur.⁵⁸ Yetişkin sosyalleşmesi bireyin yeni roller kazanmasıyla ilgilidir. Birey yeni bir sosyal çevreye girdiği veya statüsünde bir değişiklik olduğu zaman yeni bir rol edinir. Böylece edindiği bu yeni rolü benimsemeye çalışır, yeni rolünü oynar. Olgun bir bireyin yeni bir rol edinmesi yetişkin sosyalleşmesini doğurur.

Yetişkin sosyalleşmesini gerektiren bir diğer nokta da toplumların hızla değişmesidir. Bu yüzden yeni gelişmeleri ve yeni ilişkileri yetişkinlerin öğrenmesi gerekmektedir. Örneğin sanayi alanındaki gelişim ve iş yaşamındaki genişlemeler ve buluşlar, yeni politikalara, uygulamalara ve personele uyarlanmayı gerektirmektedir.⁵⁹

Bireyler yeni tecrübeler ve roller edindikçe yavaş yavaş da olsa değişime uğrarlar. Bireyin bilgilerini, değerlerini, alışkanlıklarını, tutum ve davranışlarını temelden değiştirmesine **yeniden sosyalleşme** denir.⁶⁰ Örneğin evlilikten dullağa, gençlikten ihtiyarlığa geçişte birey yavaşça da olsa bir değişime uğrar ve alışkanlıkları, davranışları ve tutumları değişir.⁶¹

Yeni roller kazanılması ve bu rollerin öğrenilmesine yetişkin sosyalleşmesi, öğrenilen bu roller sayesinde değerlerde, davranış ve tutumlarda meydana gelen değişmeye yeniden sosyalleşme denir.

Kısaca **sosyalleşme**, insanın sosyal doğumudur. Bu sürecin başlangıcı ailedir. Bireyin yaşamı ilerledikçe geliştireceği pek çok davranış kalıbının temelinde aile vardır. Bireyin sosyal hayatının merkezi ailedir. Birey aileden topluma açılır. Bireyin üyesi olduğu ilk grup aile grubudur. Birey ilk statüsünü ve rolünü aile içinde kazanır. Aile bireyin şahsiyet kazanmasında belirleyici bir role sahiptir. Bireyin en temel sosyal destek kaynağı olması açısından da aile son derece önemlidir.

⁵⁸ Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş “Temel Kavramlar”**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1995, s.48.

⁵⁹ **A.e.**, s.48.

⁶⁰ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.62.

⁶¹ İçli, **a.g.e.**, s.96.

1.2.1. Ailenin Tanımı

Aileyi tek bir tanımla özetlemek gerçekten oldukça zordur. Bu nedenle aile ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Örneğin, **Wrench** aileyi kuşak ilişkilerine göre anne, baba ve çocuklardan meydana gelen bir grup olarak tanımlarken, **Nimkoff** ailenin birlik olma özelliğini vurgulayarak aileyi anne, baba ve çocuklardan kurulu az veya çok devamlılık gösteren bir **birlik** şeklinde tanımlar. **Sumner** ise, aileyi iki neslin bir arada bulunduğu kan bağı ile karakterize edilen bir **örgüt** olarak tanımlayarak ailenin örgütleyici niteliğini vurgular.⁶²

E.W. Burgess ve H.T. Locke'nin «Aile» (**The family**, 1953) adlı kitaplarında yaptıkları tarif birçok sosyolog tarafından benimsenmiş ve kullanılmıştır. Çekirdek aileyi anlatan bu tarife göre «aile», birbirlerine evlilik ve kan bağı yoluyla veya evlat edinme şekliyle bağlı olan insanlar grubudur. Tek bir çatı altında, bir arada yaşayan bu insanlar, karşılıklı bir takım sosyal rollerle (karı, koca, abla, kardeş gibi) ortak bir duygu ve yaşama birliği yaratırlar.⁶³

Aile toplumun en temel kurumudur. Çünkü ailenin görevlerinden biri insan türünü üretmek ve devam ettirmektir. Ayrıca aile başka kurumların da kaynağıdır. Çağımızda başka kurumlar tarafından üstlenilen birtakım hizmetler, örneğin, ekonomik etkinlikler, toplumsal denetim, eğitim, eğlence ve dinlenme önce aile içinde gelişir.⁶⁴ Bireyin yaşadığı toplumun kültürünü öğrenmesi, sosyalleşmesi, kişiliğinin gelişmesi gibi sosyal edinimler önce ailede şekillenir. **Aile**, içinde insan türünün devamını sağlayan, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve en etkili biçimde geliştiği, cinsel ilişkilerin düzenlenmesini sağlayan, eşler ve anne-baba ile çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin, az ya da çok, bir ölçüde yer aldığı toplumsal bir kurumdur.⁶⁵

⁶² Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.66.

⁶³ İhsan Sezal, **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991, s.16.

⁶⁴ **A.e.**, s.66.

⁶⁵ Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, 9. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996, s.357.

1.2.2. Tarihi Perspektifte Aile Yapısındaki Değişmeler

“Aile kurumu toplumun diğer kurumları gibi, gelişme ve entegrasyon süreci içinde birtakım değişikliklere uğrar.”⁶⁶ Bir bütün olarak toplumda, tarihsel süreç içinde hangi değişimler yaşandıysa, aile de bu değişimlerden etkilenerek belli çağlarda ve toplumlarda bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Örneğin orta çağda aile, nasıl feodal yapıya uygun bir biçimde toplumda yer aldıysa, sanayi toplumunda da bu toplumsal yapıya uygun bir biçime bürünmüştür. Sonuç olarak, tarihsel gelişim ve değişimler aileyi etkilemekte ve aile her çağda toplumun gereksinimlerine uygun bir toplumsal kurum biçiminde değişmektedir.⁶⁷

Aile hem kavram hem de kurum olarak insanlık tarihi kadar eskidir. Bu duruma uygun bir şekilde, insanlık tarihindeki gelişmelere paralel olarak aile de değişmiş ve bu değişimlere uygun, farklı şekillerde tanımlanmıştır. İnsanlığın ilk yaşama şekli olan klan, totem, boy, aşiret vb. kalabalıklar halinde yaşama aileyi tarif eden oluşumlar şeklinde düşünülmüştür.⁶⁸

Kabul edilen ilk aile türü **klan ailesidir**. Klan, Durkheim'in ve diğer sosyologların da belirttiği gibi, bölünmesi mümkün olmayan en küçük insan topluluğudur.⁶⁹ Totem adı verilen kutsal hayvan, bitki ya da bir nesneden geldiklerine inanan, bu nedenle kendilerini akraba sayan ilkel toplumlarda görülür. Bir klandaki erkek aynı klandan kadınla evlenemez. Aynı toteme inananlar akraba sayılır ve birlikte otururlar.

Klan ailesi toplumda görülen değişimlere paralel olarak ilerleyen zamanda yerini yeni aile türlerine bırakmıştır. Yine insanlığın ilkel dönemlerinde görülen aile türlerinden birisi de **anaerkil ailedir**. Araştırmalar, insanlığın ilkel dönemlerinde bir küme halinde evlenme durumu bulunduğunu, buna bağlı olarak doğan çocukların yalnız annelerinin kesinlikle bilinebildiğini, böylece bireylerin soyunun anneye belirlenebildiğini göstermiş bulunuyor. Birey soyunun anneye belirlenmesi kadına çok

⁶⁶ Necmettin Turinay, **Değişen Toplum ve Aile**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996, s.141.

⁶⁷ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.66.

⁶⁸ İhsan Sezal, **Aile Nedir**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1996, s.14.

⁶⁹ Mehmet Eröz, Ali Güler, **Türk Ailesi**, 2. Baskı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 1998, s.1.

yüksek bir toplumsal statü kazandırmıştır. Bu aile türü, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen toplumlarda görülür. Erkek avcılık işini yaparken, kadın, bir yandan çocukları zorlu çevre koşullarına karşı koruma, çocukların bakımı ve beslenmesi görevlerini üstlenmekle beraber konuta yakın olup koruyuculuk yapmakta ve bitki toplayıcılığını yerine getirmektedir. Bu ailede yönetim, annenin ailesine bağlı olan bir erkektedir. Annenin erkek kardeşi gibi. Anne soyunun üstünlüğü vardır. Akrabalık ve miras kadına göre düzenlenir.⁷⁰

Teknolojik gelişme ve değişmeler, bu durumda değişiklik yaratmış, toplayıcılık ve avcılık döneminin geride kalması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ortaya çıkması, bulunan madenlerden araç-gereç ve silahlar yapılmaya başlanması kadın ve erkeğin rollerinde farklılaşmaya neden olmuştur. Böylece kadın ve erkek arasında yeni bir iş bölümünün yapılmasıyla kadının görevleri önem açısından ikinci sıraya yerleşmiştir. Bu süreç sonunda **ataerkil aile** türü ortaya çıkmıştır. Kısaca, toplayıcılık ve avcılık döneminden tarım ve hayvancılık dönemine geçilmesiyle aile kurumunun yapısı da değişmiş, anaerkil aileden ataerkil aileye doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Geçici ya da çok eşli evlenmenin yerini ancak erkeğin bozabileceği tek eşli evlenme biçimi almıştır. Bu aile türünde baba otoritesi mutlaktır. Baba savaşlarda emir veren, malı ve parayı yöneten, ibadetleri gözeten kişidir. Soy baba tarafından geçer. Kadın mirastan pay alamaz.⁷¹ Frédéric Le Play'e göre ataerkil aileye genellikle doğu toplumlarında rastlanılmaktadır.⁷²

Anaerkil aile yapısı değiştikten sonra başlayan kadının bağımlılık durumu 19. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. Bu yüzyılda gelişen çağdaş sanayi büyük çaplı üretimi olanaklı kılmakla beraber yüksek miktarda işçi ihtiyacı yaratmış, böylece kadın da ev dışında bir işe, bir mesleğe sahip olabilmıştır. Kadınların da bir meslek sahibi olması ve erkek işleriyle benzer işler yapması zamanla onların sosyal, siyasal, ekonomik ve yasal haklar talebinde bulunmalarına ve bu hakları elde etmelerine yol

⁷⁰ Ozankaya, **a.g.e.**, s.359-360.

⁷¹ **A.e.**, s.361.

⁷² Baykan Sezer, **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1997, s.11.

açmıştır. Böylece kadının aile kurumundaki etkinliği artmıştır. Kadının aile içindeki rolünün değişmesi aile yapısındaki değişimleri hızlandırmıştır.⁷³

Sanayileşme süreci ile aile kurumunda görülen en belirgin değişiklikler ve nedenleri şunlardır:⁷⁴

- Aile, uzmanlaşmanın önem kazanması ve toplumda sosyal ve ekonomik kurumların güçlenmesiyle bazı temel fonksiyonlarını başka toplumsal kurumlara devretmiştir. Örneğin eski dönemlerde geleneksel geniş aile, aynı zamanda bir üretim birimi olma özelliği taşımaktayken sanayileşme sonrası oluşan çekirdek aile, tüketim birimi konumuna gelmiştir. Modern çağın endüstri düzeninde görülen sosyal hareketlilik, para piyasası, piyasa için üretim, kitle halindeki seri üretim, iş bölümü, uzmanlaşma gibi gelişmeler büyük ailenin fonksiyonlarını zamanla üstlenmeye başlamıştır. Aynı zamanda kadının iş hayatına geçişi, kadın-erkek eşitliği düşünceleri, hürriyetler, demokrasi, insan hakları ve aileyi birlikte değiştirdi ve aile bir tüketim birimi haline geldi.⁷⁵
- Ailenin tüketim birimi haline gelmesiyle bir zamanlar karşılıklı menfaatleri gereği birlikte yaşayan hatta yaşam savaşı veren geniş aile zamanla dağılmış küçük birimler haline dönüşmüştür. Geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır.
- Bunun yanında endüstrileşme, aileleri fiziksel ve psikolojik olarak da dağıtmış ve zayıflatmıştır. Bugünkü çağdaş endüstriyel toplumda anne ve babalar çalışmak durumunda kaldıklarından aile üyeleri gün boyu evden uzak olmakta ancak akşamları aile üyeleri bir araya gelebilmektedir. Aynı şekilde çocuklarda bütün günü okulda geçirdiği için, annelerinden ve babalarından uzak olmaktadır. Çocukların zamanlarını annelerinden çok öğretmenleriyle veya arkadaşlarıyla geçirmeleri nedeniyle çocuğun bu

⁷³ Ozankaya, a.g.e., s.398.

⁷⁴ Özkalp, Kocacık, a.g.e., s.74.

⁷⁵ Nihat Nirun, **Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, s.21.

gruplarla olan ilişkisi yoğunlaşmaktadır. Aynı şekilde eşler de birbirlerini daha az görebilmekte, daha az birlikte olabilmekte, buna karşın iş arkadaşlarıyla olan ilişkileri daha fazla olmaktadır. Bu nedenle aile içi iletişimin zayıflaması veya kopması söz konusu olabilmektedir.

- Endüstri toplumlarında aile içi ilişkilerin zayıflamasıyla beraber arkadaşlık gruplarının etkileri yoğunlaşmış ve fazlalaşmıştır. Böylece aile ve çocuklar arasında ciddi sürtüşmeler doğmaktadır. Çünkü ailenin, kendi çocuğu üzerindeki etkisi zayıflamakta arkadaş gruplarının etkisi ise artmaktadır.
- Baba otoritesinin yerine hukuksal haklar etkinliğini arttırmıştır. Aile üzerinde akrabaların etkisi de azalmıştır. Baba otoritesinin azalmasının önemli bir nedeni toplumdaki demokrasi ideolojisidir. Bu olgu, toplumdaki politik ve ekonomik kurumları ve eğitim kurumlarını etkilediği gibi aileyi de etkilemiş, herkesin istediğini yapma özgürlüğü olduğundan aile üyeleri istedikleri gibi yaşama ve davranma hürriyetlerine bağlı olarak istedikleri an ailesini terkedebilmektedirler. Aynı şekilde boşanmalar kolaylaşmış olduğundan aile üyeleri evlerini daha rahat bırakabilmektedirler. Böylece daha az birleştirici ve bağlayıcı aileler ortaya çıkmaktadır. Belki de bu noktada demokrasinin kısmen yanlış algılandığı düşünülebilir. Kişisel özgürlükler en ufak bir gerilimde aileyi terketmek olarak algılanmamalıdır.
- Aile planlaması ve doğum kontrolü hizmetleri ile ailenin çocuk yapma yetenekleri kontrol altına alınabilmekte, aileler istedikleri zaman çocuk yapabileme şansına sahip oldukları için endüstriyel toplum içinde yükselmeleri, fırsatları değerlendirmeleri daha kolay olmaktadır. Böylece endüstriyel toplum ailesinin geçmişteki aileye oranla hareketliliği artmaktadır.

Sonuç olarak tarihsel süreçte aile de, diğer kurumlar gibi değişime uğramıştır. Zamanla daralmış ve zayıflamıştır; fakat bu durum hiçbir zaman ailenin yok olacağı anlamını taşımaz; “sağlam aile, sağlam toplum” formülü hala geçerlidir ve aile hala vazgeçilmez bir sosyal kurum olma özelliğini korumaktadır.⁷⁶

1.2.3. Ailenin Özellikleri

Aile kurumuna bakış, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Örneğin doğu ve batı toplumlarında anne-baba-çocuk statüsüne ait sosyal roller arasında farklılıklar vardır. Doğu toplumlarında nesiller arası bağımlılık varken, batı toplumlarında bağımlılık çocuk-ebeveyn arasındadır. Aynı toplum içinde bile değişik aile yapıları ve türleri mevcuttur. Bu düşünceler doğrultusunda, her ailenin kendine özgü nitelikleri olmakla birlikte, tüm ailelerde bulunan genel nitelikler şöyle sıralanabilir:⁷⁷

1. Aile, evrensel bir kurumdur:

Aile bütün toplumsal yaşam biçimlerinde en çok evrensel olma özelliği gösteren kurumdur. Aile, her toplumda ve toplumsal gelişmenin her döneminde var olmuştur.

2. Aile, duygusal bir temele dayanmaktadır:

Ailenin kökleri insanın organik yapısında var olan karmaşık duygularla temellendirilmiştir. Bunlar soyu sürdürme isteği, annelik, babalık gibi duygulardır. Bu duygular, romantik sevgiden bir gruba ait olma isteğine, eşlerin şefkat duygularından ailenin ekonomik güvenliğine, kişisel tutkularından soyun sürekliliği duygusuna kadar yükselen ve sosyal ilişkiler sonucu beliren, birbirine bağlı, diğer duygularla güçlendirilmektedir.

⁷⁶ Mustafa E. Erkal, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, 5. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.68.

⁷⁷ İbrahim Dönmezer, **Ailede İletişim ve Etkileşim Sağlıklı İnsan, Sağlıklı Aile**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 2003, s.2-3.

3. Aile, şekillendirme özelliğine sahiptir:

Çocuğun kişilik yapısının gelişmesinde aile belirleyici bir rol oynar. İlk ve birçok alışkanlık ailede kazanılır. Sosyalleşme süreci ailede başlar ve ailenin yönlendirmeleriyle gelişir. Böylece aile, çocukların tutum ve davranışlarının oluşmasında, belli alışkanlıkların kazanılmasında etkin bir rol oynar ve bu durum uzun yıllar devam eder.

4. Ailenin kapsamı sınırlıdır:

Aile biyolojik koşullar çerçevesinde sınırlı bir büyüklüğe sahiptir. Şekillenmiş sosyal yapıların en küçüğüdür. Aile, aralarında kan bağı bulunan üyelerden oluşan en küçük birincil gruptur. Özellikle günümüz toplumlarında görülen çekirdek aile, anne-babaevlennemiş çocuklardan oluşan küçük bir gruptur.

5. Aile, toplumsal yapı içerisinde çekirdek olma özelliği taşımaktadır:

Aile kurumu, toplumun temelidir ve diğer kurumların da kaynağını oluşturur. En ilkel toplumlardan günümüz toplumlarına kadar tüm sosyal yapılar aile birimlerinden oluşmuştur. Özellikle batı toplumlarında aile gittikçe küçülse de, bir kurum olarak gücünü ve etkisini hala korumaktadır.

6. Aile üyelerinin sorumlulukları vardır:

Aile, üyeleri birbirlerinden sürekli ve çok sayıda istekte bulunur. Aile üyelerinin birbirlerinden beklentileri vardır ve bu durum yaşam boyu sürer. Önce anne ve baba çocuklarının ekonomik, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için uğraşır, çocuklar büyüdüğü ve anne-baba yaşlandığı zaman ise çocuklar ebeveynlerinin bakımına yardımcı olur. Bu bağlamda aile, erkeği ve kadını kendilerinden çok başkaları için güç görevler yapmaya ve sorumluluk yüklenmeye zorlar. Ailenin duygusal bir temele dayanması ve çocuklara karşı yerine getirmesi gereken görevler, aileyi gittikçe artan sorumluluklara yöneltmektedir.

7. Aile, toplumsal kurallarla çevrilidir:

Aile toplumsal yasakların ve yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzen içinde varlığını sürdürür. Örneğin bir ilişkinin başlamasına iki kişi birlikte karar verse de, ilişkinin yaşanma şeklinde toplumun değer yargıları önem taşır. Toplum evli bir kadının kocası dışında biriyle olan ilişkisini olumlu karşılamayacağı gibi sert bir tepki de verecektir. Toplumlarda çoğunlukla ilişkilerin evlilik bağıyla resmiyet kazanması beklenir. Evlilik kurumu kesin kurallarla belirlenmiş hukuksal bir anlaşmadır. Evlilik hukuksal bir bağla başladığı gibi gerektiği zaman yine hukuksal bir işlemle son bulur.

8. Ailenin hem sürekli hem de geçici bir özelliği vardır:

Aile kurum olarak süreklilik ve evrensellik özelliği göstermektedir. Her tarihsel dönemde ailenin varlığı söz konusudur. Aile, değişik yapısal özellikler gösterse de tarihin her döneminde, her toplumda var olan bir kurumdur. Bu anlamda evrensel ve süreklilik gösteren bir kurumdur. İki kişinin kurduğu bir birlik olarak değerlendirildiğinde ise, toplumdaki diğer örgütler içinde geçici ve değişken bir özellik taşıyabilir. Diğer bir deyişle, aile, bir kadın ve erkeğin evlilik sözleşmesiyle oluşturduğu bir kurum olarak değerlendirildiğinde, boşanma, yeniden evlenme vb. söz konusu olduğunda geçici bir kurum olma özelliği gösterir.

1.2.4. Ailenin Fonksiyonları

Günümüzde aile kurumunun yerine getirdiği başlıca işlevler şöyle sıralanabilir:⁷⁸

1. Aile toplumsal kuralları ve değerleri bireye aktarır:

İnsanların çoğu yaşamlarının büyük kısmını aile grubuyla birlikte geçirmektedir. Doğdukları andan itibaren kendi ebeveynleriyle, evlendikten sonra ise kendi kurdukları çekirdek aile ile beraber yaşarlar. Ebeveynlerinden öğrendikleri her türlü bilgi ve tecrübeyi kendi çocuklarına aktarırlar. Aileler ait oldukları toplumun inanç ve değerler kalıbı ile şekillenir. Toplumsal değerler ve kurallar aile kurumu aracılığıyla toplumun

⁷⁸ A.e., s.17-19.

yeni kuşaklarına aktarılır. Birey yaşadığı topluma ait kültürel öğeleri ailesi aracılığıyla öğrenir. Aile en temel birincil grup olarak kendi inançlarını ve yaşam biçimini bireye benimsetir.

2. Aile, bireyleri diğer toplumsal kurumlara bağlar:

Aile, bireyleri diğer toplumsal kurumlara bağlayan temel bir birim, merkezi bir kurumdur. Aile, birey ile toplumu birbirine bağlayan bir köprüdür. Bireyin ilk ve temel sosyal çevresi ailedir. Birey zaman ilerledikçe sosyal çevresini aileden, toplumun diğer kurumlarına doğru genişletir.

3. Aile, bireyin temel duygusal ihtiyaçlarını karşılar:

Tarihsel süreç içinde aile yapısı değişiklik göstermiş, sanayileşme ve uzmanlaşma sonucu geleneksel geniş aile daralmış ve bu ailenin fonksiyonları bazı toplumsal kurumlara devredilmiştir. Fakat ailenin sosyalleştirme, güven ve sevgi sağlama gibi bazı temel yükümlülükleri başka bir kuruma, örneğin ekonomi veya din kurumuna devredilemez. Bireyin ihtiyaç duyduğu anne-baba sevgisi, sorunları paylaşma ve sosyal destek ihtiyacı sadece aile kurumunda karşılanabilir.

Günümüzde de hala aile, çocuğun beslenme, bakılma, korunma, sevilme ve eğitilme gereksinmelerini karşılar. Anne ve baba severek, özenli bakım vererek, çocuğa bir güven ortamı yaratır; onun sağlıklı büyümesini güvence altına alır. Yeteneklerinin gelişmesine yardım eder. Ona özgürce oynayacağı, denemelere girişeceği ve öğreneceği bir çevre sağlar. Yol göstererek, kuralları öğreterek, davranışına yön verir. Güç durumlarda yanında olur, destekler. Gerekliğinde, denetleyerek, sınır çekerek, cezalandırarak, kurallara uymasını sağlar. Doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğretir. Anne ve baba, kız ve erkek çocuklarına, kendi davranışlarıyla örnek olarak, onların hem kişilik geliştirmesine, hem de kendi cinsel kimliklerini kazanmalarına yardımcı olur.⁷⁹

⁷⁹ Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, 22. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1998, s.126.

4. Aile, bireyin sosyalleşmesini sağlar:

Aile, birincil grup (**primary group**) olarak çocuğun sosyalleşmesinde, hayata hazırlanmasında en temel unsurdur. Sosyal ilişkilerin ilk örgüleri aile ile başlar. Sorumluluk ve görevler çocuğa ailede öğretilir.⁸⁰ Birçok çalışmada annenin ve babanın önemi vurgulanır. Baeler ve arkadaşları, lise öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada çocukların dörtte üçünün yaşamlarında en çok annelerini ve babalarını örnek aldıklarını söylediklerini belirtmektedir. Çocuk aile içinde toplumsal değerlere uygun şekilde sosyalleştirildiği için sosyal bir kimlik kazanır.

5. Aile bir denetim işlevi görmektedir:

Aile bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Bireyin davranışları aile içerisinde daha rahat gözlenebilir. Aile, üyelerinin zamanını, parasını vb. nasıl kullandığını ve değerlendirdiğini kolayca denetleyebilir. Yalan söylediği zaman uyarabilir, yanlışını düzeltebilir. Çeşitli görevleri ne ölçüde yapabildiğine karar verebilir. Dolayısıyla aile, bireyi denetleyen ve yönlendiren bir güç kaynağı rolünü gerçekleştirir. Bireyin daha verimli ve topluma hazır olmasını sağlar.

6. Aile toplumsal değişimde bir araçtır:

Aileye ilişkin stratejilerde, aile toplumsal değişimde etkin bir araç olarak incelenmektedir. Aile, üyeleri arasındaki sürekli ve değişen etkileşim nedeniyle dinamik bir unsurdur. Aile, genel olarak, anlamlı ve duygusal bir sosyal birlik olarak düşünülse de bu tek özelliği değildir. Aile, daha büyük sosyal yapılara yardımcı olmakta, diğer tüm kurumlar onun katkılarına güvenmektedir.

7. Aile cinsel davranışların düzenlenip neslin sürdürülmesini sağlar:

Aile, bireylerin çok küçük yaştan başlayarak cinsel konulara ve toplumda bunları düzenleyen ölçülere duyarlı olacak biçimde yetiştikleri yerdir. Aynı zamanda cinsel rollerin kazanıldığı yerdir. Bireyin cinsel kimliği ailesinin yetiştirme biçimine göre

⁸⁰ Nirun, **a.g.e.**, s.69.

şekillenir. Örneğin kız çocuğu gibi yetiştirilen bir erkek çocuk büyüdüğü zaman bazı dışı özellikler gösterebilir.⁸¹

1.2.5. Sağladığı Sosyalleşme Ortamı Açısından Aile Türlerinin Önemi

Aile türleri sağladığı sosyalleşme ortamı açısından önemlidir. Hatta evlilik tipleri bile aile yapısını buna bağlı olarak aile içi sosyal statü ve rollerin dağılımını ortaya koyar. Böylece bir ailenin işleyişi açısından değerlendirilmesi daha kolay hale gelir. Örneğin, ailenin endogami şekliyle kurulmuş olması kapalı bir sosyal grubun varlığına işaret eder. Bu tür gruplarda sosyal kontrol mekanizmalarının ve akrabaların etkinliği vardır. Bu durumda sıkı ilişkilerin hakim olduğu bir ailenin ve yine aynı şekilde bir sosyalleşme ortamının varlığından sözedilebilir.

Aileler büyüklüğü ve işleyişi açısından incelenebilir. Ailenin büyüklüğü gerek aile içi, gerekse aile-dışı iletişimin yoğunluğunu doğrudan etkileyen bir değişken olarak görülmektedir. Aile üyelerinin sayısının azalması ya da artması sosyal ilişki hatlarının sadece sayısını değil aynı zamanda niteliğini de etkilemektedir. Ailenin gelir durumu, ev içi mekan düzenlemeleri ailenin iletişimini etkilemektedir. Aile üyelerinin bir arada geçirdikleri zaman süresi ve bu süreyi değerlendirme biçimi de aile içi ilişkilere yansımaktadır.⁸²

Örneğin büyük aile veya köy ailesi olarak da bilinen geniş ailede akrabalık bağları çok kuvvetlidir. Geleneksel ailelerde amaç, çocukları aileye bağlı yetiştirmektir. Çünkü çocuklar yaşlılık güvencesi olarak görülmektedir. Bu durumda çocukların aileden bağımsız bireyler olarak yetiştirilmeleri işlevsel değildir.⁸³ Aileye karşı yöneltilen kişinin *özgürlüğünü kısıtlama ve toplumsal gelişmeyi önleme* eleştirileri daha çok bu aile türüne yöneliktir.⁸⁴ Fakat bu ailenin tutucu ve güven verici bir özelliği vardır.

⁸¹ Ozankaya, **a.g.e.**, s.357-358.

⁸² Hüseyin Bal, **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2004, s.63.

⁸³ Dönmezer, **a.g.e.**, s.6.

⁸⁴ Emre Kongar, "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", s. 65-94, **Aile Yazıları 2**, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990, s.71.

Bu ailede iletişimin niteliği önemli ölçüde kültür tarafından belirlenmektedir. Kaynak olarak mesajların nasıl kodlanacağını, kime, hangi kanalla iletileceğini, ne tür bir etki yaratacağını ve ne tür bir geri bildirim olması gerektiğini ailede yaşlılar ve erkekler belirler. Bu ailede iş bölümü yaşa ve cinsiyete göre belirlendiğinden iletişim de bu kurala bağlı olarak gelişir. Ailenin çok sayıda üyesi mekan sıklığına yaşadığı için dinamik bir iletişim içindedirler.⁸⁵

Çekirdek aile ise günümüz toplumlarında en yaygın aile tipidir. Büyük şehir hayatı, sosyal mobilité, endüstrinin gerekleri bu aile tipini yaratmıştır. Bu aile bünyesinde sadece iki kuşak yaşar. Bu aile türü anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelir. Çocuklar evlenince kendi ailelerini kurmak üzere evden ayrılmaktadır.⁸⁶

Çekirdek ailenin akrabalarıyla aralarında yardımlaşma düzeyi düşüktür. Dolayısıyla aile ve akrabaları birbirleri üzerinde karşılıklı haklara sahip değillerdir ve karşılıklı zorunluluklar azdır. Yine aile ve akrabaların birbirleri üzerinde değer ve ahlak kontrolü çok azdır. Birbirlerinin yerleşme yerini seçmedikleri için aile akrabalarının oturduğu yere bağımlı değildir. Böylece kişi belli coğrafi bağlardan kurtulur. Bu ise ailenin akrabalarla sosyal etkileşim derecesini azaltarak ailenin bağımsızlığını destekler.⁸⁷

Çekirdek ailede akraba ve aileye dahil olmayan insanların büyük etkisi olmaması nedeniyle iletişim az sayıda insan arasında (anne, baba ve çocuk) gerçekleşir. Çekirdek ailede, aile içi ilişkilerde duygusal boyut daha önemlidir. Duygusal ihtiyaçlar aile içinde karşılanır. Çekirdek ailede kan bağından gelen duygusal birlik değerini anlamayı ve kendini onun yerine koymayı beraberinde getirmektedir. Böylece daha etkili bir iletişim yaratılmaktadır. İletişimde cinsiyet hiyerarşisi yoktur. Bu ailede iletişim daha demokratik ve özgür bir nitelik taşımaktadır.⁸⁸

İki temel tip yanında, özellikle sanayi toplumlarının aile yapısı üzerinde yapılan çalışmalar çekirdek aile tipinin de altında bulunan bazı aile tiplerinin varlığını ortaya

⁸⁵ Bal, **a.g.e.**, s.62.

⁸⁶ Nirun, **a.g.e.**, s.23.

⁸⁷ Kongar, **a.g.m.**, s.72-73.

⁸⁸ Bal, **a.g.e.**, s.62.

koymuştur. Kalıntı aile olarak da tanımlanabilen bu aile tipinin başlıca örneklerini **parçalanmış aile**, **tamamlanmamış aile** ve **atomistik çekirdek aile** denilen türler oluşturur.⁸⁹

Atomistik aile, eşlerden birinde görülen, kişisel bir bozukluk, anomi hali ve anomi halini meydana getiren faktörlerin çoğalmasından dolayı çekirdek ailenin kolayca çözülebilmeye özelliği taşıdığı aile türüdür. **Tamamlanmamış aile**, eşler arasında hukuksal bir bağın, resmi nikahın olmaması halinde ortaya çıkan aile türüdür. Anne ve çocuklarından oluşur. **Parçalanmış çekirdek aile** ise, çekirdek ailenin temel unsuru olan eşlerden birinin, ölüm, boşanma ve ayrı yaşama nedeniyle yokluğunun söz konusu olduğu bir aile türüdür.⁹⁰ Bu aile türü çekirdek aile türünün daha da daralmasıdır. Sanayileşme nedeniyle ailenin farklı yörelerde çalışması çekirdek aileyi de daraltmıştır. Bu aile türüne en güzel örnek yurt dışına çalışmaya giden işçi ailelerinde görülür. Kırsal kesimden yurt dışına gidişler geniş aile tipinden, daralmış aileye dönüşümü, kentlerden yurt dışına gidiş ise, çekirdek aileden parçalanmış çekirdek aileye dönüşümü meydana getirmiştir.⁹¹

Bu tür ailelerde ya anne ya da baba ile büyüme zorunluluğu veya üvey anne-baba sahibi olmak ilerde çeşitli gençlik sorunlarına veya bunalımlara neden olmaktadır. Anne veya babanın olmayışı çocukta özdeşim kurma (anne veya babayı örnek alma) sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin annesiz yetişen erkek çocuklar daha tutucu, otoriter ve saldırgan olmakta, baba olmayıp sadece anne ile büyüyenler ise anneyi kendilerine örnek aldıklarından dolayı birtakım feminin özellikler göstermektedirler. Sorunlu aile kapsamına giren ailelerde yetişen bireyler sosyalleşme sürecinde zorlanmakta aynı zamanda bazı duygusal tatminsizlikler ve boşluklar yaşamaktadırlar. Yalnız büyüme veya sadece bir tek ebeveyn ile birlikte olma, sadece bireysel boyutta kalmayıp bazı toplumsal sorunlara da neden olmaktadır.⁹²

⁸⁹ Mehmet Fikret Gezgin, **Sosyal Yapı Açısından Köy Sosyolojisi - Genel Sosyoloji İlişkileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1997, s.53.

⁹⁰ **A.e.**, s.53.

⁹¹ Mahmut Tezcan, **Türk Aile Antropolojisi Araştırmaları**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.167-168.

⁹² Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.75.

Aileler işlevsel açıdan ise sağlıklı ve sağlıklı aile olmak üzere iki grupta incelenebilir.⁹³

Sağlıklı ailede her çocuğun kendine özgü bir kişiliği olduğu bilinir ve kabul edilir. Çocukların, kapasite, yeti, yetenek, doğal eğilim gibi yönlerden farklılıklar gösterdiğine inanılır. Çocukların bu düşünceler dahilinde yetiştirilmesi için çaba harcanır ve uygun ortamlar yaratılır. Çocuklar, doğuştan getirdikleri kişilik özelliklerine uygun olarak yönlendirilir, belli bir kalıba sokulmak için zorlanmazlar. Ailenin ortak yaşantısı dışında her bireyin farklı uğraşları ve ilişkileri vardır; fakat ailede bütünlük söz konusu olduğu için, aile çıkarları ön planda tutulur.⁹⁴

Aile üyeleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında sağlıklı bir iletişim söz konusudur. Sözlü ve sözsüz iletişimde, düşüncelerin birbirine karşıt değil, birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerektiği çocuklara gösterilir. Çocukların her türlü duygularını ve düşüncelerini açıklamalarına izin verilmekle birlikte duyguların ve düşüncelerin doğru bir içerik taşımaya ve mantık kurallarına uygun olmasına da özen gösterilir. Aileyi ilgilendiren her konuda çocuklara bilgi verilir.⁹⁵

Sağlıksız ailelerde ise her çocuğun kendine özgü bir kişiliği olduğu; kapasitesi, yetenekleri, doğal eğilimleri ve ilgileri yönünden farklı olabileceği; gelişimin ve yönlendirmenin bu doğrultuda olması gerektiği bilinmez ve kabul edilmez. Bu yüzden çocuk, önceden belirlenen kalıplar içine sokulmaya çalışılır. Bu bağlamda anne ve baba, çocuklarının da kendilerinin korkularını ve endişelerini taşımalarına yol açar, daha önce kendilerinin edinemediği mesleğe yönelmelerini ister ve çocuğa bu konuda baskı yapar.⁹⁶

Böyle bir aile ortamında, çocuğun dünyayı keşfetmesi, çevresiyle etkileşime girerek gücünü denemesi, yeteneklerini geliştirmesi, dolayısıyla özgüven duygusu oluşturması pek mümkün olmaz. Anne ve baba, çocuğun kendi isteklerine koşulsuz olarak itaat etmesini bekler. Böyle bir aile ortamında çocuğun bedensel, zihinsel ve

⁹³ Dönmezer, **a.g.e.**, s.8-11.

⁹⁴ **A.e.**, s.8.

⁹⁵ **A.e.**, s.9.

⁹⁶ **A.e.**, s.10.

duygusal yönden gelişmesi sürekli engellenmiş olur. Çocuk kendi düşünce ve duygularının, ilgi ve eğilimlerinin önemli olmadığı hissine kapılır. Bu tür ailelerden, otoritenin isteklerine uyan, kendisine söylenmedikçe sorumluluk almayan ve hayatını yönetemeyen kişiler çıkar.⁹⁷ Sağlıksız aile türünde aile üyeleri arasında sıkı bağların olmaması üyeleri aile dışında bazı arayışlara iter. Yörükoğlu'na göre çetelere veya tehlikeli arkadaş gruplarına yönelen gençler büyük ölçüde bu ailelerden çıkar.⁹⁸

Sağlıksız ailelerde, bireyler arası ilişkiler korku ve nefret temeline dayanır. Bireyler arasında yüksek düzeyde sevgi ve bağlılık yoktur. Gerçek duygular hafifletilir veya yok sayılır; yani ilişkiler yüzeysel olma özelliği taşır. Zayıf duygusal bağların olduğu bu aile türünde herkes kendi dünyasında yaşar, çocuklar evden ayrılmayı düşünür, anne-baba ve çocuklar arasında yabancılaşma söz konusudur. Herkesin evin farklı bir odasında, tek başına televizyon izlediği, ortak ilgilerin ve sohbetlerin azaldığı aileler bu aile türünün belirgin örnekleridir.

Aile türleri çoğaltılabilir ve değişik açılardan ele alınabilir. Örneğin, Atalay Yörükoğlu sınıflandırmalarından birinde aileyi işleyişine göre şu türlere ayırır: **Yetersiz ailede**, eşler olgunluk kazanmamış yetişkinlerdir. Aile yaşamında düzensizlik ve örgütlenme eksikliği görülür. Üyeler arasında iletişim zayıftır, roller belirsizdir. **Duygusal bakımdan kopuk ailede** her üye başına buyruk gibi davranmaktadır ve aile üyeleri arasında kaynaşma yoktur. Aile parasal, dinsel ya da kültürel zorunluluklardan dolayı bir aradadır. Aynı çatı altında birbirlerinden ayrı yaşam sürdürürler. Ortak davranış ve paylaşım eksiktir. **Sıkı düzenli ailede** ise belirli bir düzen ve kurallar vardır. Duygusal sıcaklık eksiktir ama ailede beklentiler ve roller kesin çizgilerle belirlenmiştir. Görevlerin yerine getirilmesine, sorumluluğa ve başarıya önem verilir. **Düzensiz ailede** üyeler arasında yetersiz ve belirsiz bir iletişim vardır. Roller ve üyelerin birbirinden beklentileri değişken ve çelişkilidir. Aile grubunun örgütlenişi karmaşıktır. Üyelerin birbirlerine karşı davranışı tutarsız ve çok duygusaldır. Toplumsal ilişkiye girmeyen kendi **içine dönük yaşayan aile** türü de vardır. Toplumdan yalıtılmış, toplumun dışında

⁹⁷ A.e., s.10-11.

⁹⁸ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 5. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1997, s.214.

yaşar gibidir. Aile üyeleri çevreyle olan uyumsuzluklarını kendi aralarında yüzeysel olarak bütünleşerek çözmeye çalışırlar.⁹⁹

1.2.6. Sosyalleşme Açısından Aile

Sosyalleşme, insanın sosyo-kültürel bir ortamda gelişmesi olduğuna göre, bu ortam da, sosyalleşmeyle ilgili çalışmalarda yer almalıdır. Aile ise hem bu gelişme ortamının temelini hem de daha geniş sosyo-kültürel ortamın bir parçasını oluşturması bakımından önemlidir. Ailedeki temel süreçler, ancak onun içinde bulunduğu sosyo-kültürel bağlamda anlam kazanır. Ailedeki süreçlerin çeşitliliği bulunduğu sosyo-kültürel ortamdaki çeşitlilikle paralellik gösterir. Aile içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapının özelliklerini taşır, birey de içinde bulunduğu ailenin özelliklerine göre sosyalleşir. Dolayısıyla aile yapısı ve bu yapıya uygun olarak aile içinde oluşan sosyal ilişkiler bireyin sosyalleşme biçimini belirler.¹⁰⁰ Örneğin geleneksel geniş aile ortamında bulunan bir birey örf ve adetleri, töreleri vb. toplumsal kontrol mekanizmalarını daha etkin bir biçimde hisseder. Çekirdek aile ortamında yetişen bireyler ise; zayıflayan akrabalık ilişkileri ve kentsel bir yerleşim merkezinde bulunmanın etkisiyle daha özgür bir ortamda sosyalleşir.

Benzer şekilde, Peltó'ya göre de, yerleşik tarımsal yaşam biçimi, besin depolama gereksinimi ve karmaşık hiyerarşik sosyal yapının oluşturduğu sıkı (birbirine bağlı) toplumlarda sosyalleşme, çocuklarda itaat ve uyma davranışlarını geliştirir. Daha basit sosyal yapıya sahip, besinin az depolandığı avcı ve göçebe toplumlarda ise çocuğun sosyalleşmesinde daha fazla bireysel özgürlük gelişmektedir. Güçlü ve samimi ilişkilerin hakim olduğu toplumlarda yaşam alanına bağımlılık, daha zayıf ve gevşek ilişkilerin hakim olduğu toplumlarda ise alandan bağımsızlık daha yaygındır.¹⁰¹

Yine batılı olmayan birçok toplumda ve özellikle Asya ve Ortadoğu ülkelerinde geçerli olan aile disiplini kurallarıyla karşılaştırıldığında, Avrupalı ve Amerikalı aileler

⁹⁹ Atalay Yörükoğlu, **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları**, 9. Baskı, İstanbul, Özgür Yayınları, 1996, s.157.

¹⁰⁰ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s.72.

¹⁰¹ **A.e.**, s.78.

çocuk yetiştirmede daha az denetim kullanırlar. Batılı toplumlardaki gençler gözetim altında olmaksızın daha fazla özgürlüğe ve serbest hareket etme olanağına sahiptirler. Batılı toplumlarda gençler belirli bir yaştan sonra evi terkedip kendi başlarına yaşamlarını sürdürür ve aile etkisinden iyice uzaklaşırlar.¹⁰² Doğu toplumlarında ise evlenene kadar aile evinde kalmak daha yaygın bir özelliktir. Sonuç olarak da bireyselleşmiş batılı toplumlarda, bireyler oldukça bağımsız ve zayıf aile ilişkilerinin hakim olduğu bir ortamda sosyalleşirken, doğu toplumlarında sosyal ilişkilerin daha yoğun olduğu çok farklı bir sosyalleşme ortamı mevcuttur.

Toplumlardaki sosyalleşme ortamı ne kadar farklı olursa olsun, sosyalleşmenin ve kişilik gelişmesinin başladığı yer aile ortamıdır. İlk beş yılda aile, bilinçli veya bilinçsiz çocuğa birşeyler öğretir. Bu dönem çocuğun hayatının geri kalanı üzerinde de kalıcı etkiler bırakır ve çocuğun ilk sosyalleşme dönemi olması bakımından da önem taşır. Örneğin cinsel roller, çocuğun tuvalet eğitiminde öğretilir. Çocuğun din eğitiminin önemli bir kısmı da aile kurumunda yerine getirilir. Dinsel törenler, dualar ailede öğrenilir. Ve diğer dinsel uygulamalar yine genellikle aile içinde yerine getirilir. Ayrıca bireyin antisosyal davranışlarının aile tarafından denetlenmesi de onun sosyalleşmesini sağlar.¹⁰³

Sosyalleşme ortamının, önce ailenin sonra toplumun, önemi bireyin sosyalleşme sürecinde kendisinden beklenen rollere uygun davranış kalıpları geliştirmesi bakımından önemlidir. Sosyalleşme rollerin öğrenilmesi ve benimsenmesi olduğuna göre çocuğun sosyalleşmesinde rol kavramı, rollerin benimsenmesinde ise aile önemlidir.

Ailenin, toplumsal rolleri kazandırması fonksiyonu, zannedildiğinden daha büyük önem taşır. Çünkü toplumun üyelerinin sosyal rollerini kazanamamış olması halinde insanların mutlu, toplumun huzurlu olabilmesi pek olanaklı değildir. Sosyal roller, sadece aile içinde değil, toplum içinde de sergilenen rollerdir. Dolayısıyla sosyal rol kavramı kişinin toplum içindeki rolünü ve kişinin toplumun bir parçası olduğunu ifade eder.¹⁰⁴

¹⁰² A.e., s.73.

¹⁰³ Tezcan, a.g.e., 1995, s.119.

¹⁰⁴ Sezal, a.g.e., 1996, s.28.

Bireyin benimsediği sosyal rol toplumsal değerlerle uyumlu olmalıdır. Bu uyumun sağlanmasında aile, bir denetim mekanizması olması ve çocuğu büyütürken davranışlarını ödül veya ceza gibi yaptırımlarla yönlendirmesi nedeniyle etkilidir. Örneğin ödevlerini yapmayan bir çocuk ailesinin yönlendirmeleriyle sorumluluk duygusu kazanır veya sorumsuz bir kişilik geliştirir. Çocukluk çağından itibaren bireyin benlik kavramının önemli bir parçasını toplumun kendisiyle ilgili beklentileri oluşturur. Toplum, beklenen ölçülerden ve kalıplardan uzaklaşan davranışları hoş karşılamadığı için bireyler genellikle kendilerini yerleşik normlara uydurmaya yani rol beklentilerini onaylamaya çalışırlar. Kadınların da erkeklerin de düşünce ve tutumları bu beklentilere göre biçimlenir.¹⁰⁵

İnsanın bu beklentilere uygun davranışlar sergilemesi, onun edilgen olduğu veya tek taraflı bir etkilenme şeklinde algılanmamalıdır.¹⁰⁶ Çocuk ve onu yetiştiren, diğer bir deyişle, sosyalleşen ve sosyalleştiren arasında aktif bir sosyal etkileşim olarak algılanmalıdır. Bu etkileşim sürecinde birey toplumsal beklentileri doğuştan getirdiği özelliklerle uyumlu hale getirir.

Aile hayatı bir düzen içinde yürütülmelidir. Aile üyeleri, çeşitli rol ve statüleri gereği bu düzenin bir unsuru durmumdadır. Bütün ailelerde, statü ve rollerden kurulu, hiyerarşik bir düzen vardır. Bu hiyerarşik düzen çocuğun kuralları öğrenip, benimsemesine yardımcı olur. Çocuk, bu şekilde topluma daha kolay uyum sağlayabilmekte ve toplumun iyi bir üyesi olabilme niteliğini de ailede kazanmaktadır.¹⁰⁷

Aile kurumundaki sorumlulukların tüm aile bireyleri arasında paylaşılması; bireylerin fiziksel ve psikolojik gelişmeleri ile aile kaynaklarının yerinde kullanımına, bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarına, değer verilme ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlar. Birey, sorumlulukların paylaşılmasıyla kendisini aile grubunun bir parçası olarak görür. Çocukların özellikle evle ilgili işlerin

¹⁰⁵ Emine Gönen, Şengül Hablemitoğlu, **Toplumsal Değişme Sürecinde Aile: Yapı, Etkileşim ve İşlevleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1993, s.18.

¹⁰⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1998, s.65.

¹⁰⁷ Tuncer Elmacıoğlu, **Aile İçi İletişimin Gençin Okul Başarısına Etkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s.17.

sorumluluklarını cinsiyet farkı gözetmeksizin benimsemelerini sağlamak ebeveynlerin çocuklarının sosyalleşmesine ilişkin sorumlulukları arasındadır.¹⁰⁸

Ailenin sunduğu sosyalleşme ortamı pek çok farklı ve önemli unsurdan meydana gelir. Annenin ve babanın eğitim durumu, çocuğun okula yönlendirilmesi, disiplin konusundaki tutumları, ekonomik koşullar, ailede hangi üyelerin çalıştığı, annenin ve babanın öz olma durumu ve aile içi kavgalar bunlardan bazılarıdır. Ailede görülen bu gibi özellikler çocuğun gelişimi açısından önemlidir. Bütün bu koşullar ailenin çocuğa sunduğu sosyalleşme ortamı bakımından önem taşır.

1.2.7. Kişilik Oluşumu Açısından Aile

İnsan yavrusunun doğduğu zaman çaresiz ve savunmasız olduğu; kendisine bakacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak birilerine gereksinim duyduğu bir gerçektir. Fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra kişiliğin gelişiminde de aile ve çocuk etkileşimi çok önemlidir. Bu etkileşim sürecinde önemli bir olgu sosyalleşmedir. Çocuk, kalıtsal özellikleri ve potansiyeli dahilinde çeşitli sosyal becerilerini geliştirebilir. Çocuk, daha çok cinsiyetine, ait olduğu dinsel ve sosyal gruplara uygun davranışları öğrenir. Bu öğrenme sürecinde en önemli etken ailedir. Ailede ise, en azından ilk yıllarda, en önemli kişi annedir. Çocuğun özellikle annesiyle olan ilk deneyimleri daha sonraki kişilik özelliklerini etkilemesi bakımından çok önemlidir.¹⁰⁹

Bir bireyin sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için en gerekli koşul sağlıklı bir aile ortamında biyolojik ve psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu ihtiyaçların karşılanması için aile üyeleri arasında sağlıklı sosyal ilişkilerin kurulmuş olması gereklidir.

Aile içinde birden fazla sosyal ilişki şekli vardır. Aile içindeki bu sosyal ilişki şekilleri, daha önce değinilen aile türlerine göre oluşur. Aile grubundaki sosyal ilişkiler bireyin sosyalleşmesi, duygusal ihtiyaçlarının karşılanması ve kişilik oluşumu açısından

¹⁰⁸ Gönen, Hablemitoğlu, **a.g.e.**, s.20.

¹⁰⁹ Özkalp, Kocacık, **a.g.e.**, s.255.

önemlidir. Örneğin anne-baba-kız kardeş-erkek kardeş olmak üzere, dört kişiden oluşan bir çekirdek ailede görülen ilişki şekilleri aşağıdaki gibidir:

Anne-baba

Anne-çocuklar

Baba-çocuklar

Erkek kardeş-kız kardeş

Ailenin özünü oluşturan bu ilişkilerin içeriği ise aşağıdaki gibidir:¹¹⁰

Eşler arasındaki ilişkinin içeriği:

- Sadakat,
- Fedakarlık,
- Himaye,
- Sevgi,

Çocuklar arasındaki ilişkinin içeriği:

- Kardeşlik sevgisi,
- Fedakarlık,
- Himaye,

Anne ile çocuklar arasındaki ilişkinin içeriği:

- Annelik şefkati,
- Fedakarlık,
- Himaye,
- Evlat sevgisi,
- Anne sevgisi,

Baba ile çocuğu arasındaki ilişkinin içeriği:

- Evlat sevgisi,
- Fedakarlık,
- Himaye,
- Baba sevgisi.

¹¹⁰ Nirun, a.g.e., s.5.

Bu duygular insanın sevme, sevilme, korunma, bağıllık dolayısıyla ait olma ihtiyacını karşılar. Bireyin sosyal destek ihtiyacının ne ölçüde karşılandığı aile üyeleri arasında kurulan duygusal bağın niteliğiyle ilgilidir. Çünkü en temel sosyal destek kaynağı ailedir. Aileden alınan bu sağlam duygusal temel, kişinin özgüveninin gelişmesine, yaşamındaki engellere çözüm üretme becerisini geliştirmesine, insanlarla daha kolay sosyal ilişki kurmasına olanak sağlar.¹¹¹ Bireyin en temel sosyal ihtiyaçları sevgi, kendine güven, ait olma duygusu, kişiliği bulma, güvenlik ve onaylanmadır.¹¹² Aile grubunun önemi de bu belirtilen duygusal ihtiyaçları karşılamasından ileri gelmektedir. Ailenin bu işlevi pek değişime uğramamaktadır. İnsanın sevme, sevilme, korunma, bağıllık, ait olma ihtiyacının karşılanması sağlıklı bir kişiliğin oluşmasını sağlar. Örneğin sevgi gören çocuklar, sıcak ve uyumlu bir arkadaşlık geliştirirken, sevgisiz büyüyenler, ilişkilerinde daha saldırgan bir tutum sergilemektedirler. Özellikle kimsesiz çocuklar, yetiştirme yurtlarındaki çocuklar ve ana okulundaki çocukların şikayetleri, buldukları yerlerde sevgi eksikliği duymaları etrafında yoğunlaşmaktadır. Günümüz çekirdek ailesinde anne ve babanın dışarda çalışmasıyla çocuk onlarla uzun süre birlikte olamamaktadır. Bu nedenle onların sürekli sevgisinden yoksun kalmaktadır. Çağdaş kentlerin yarattığı baskılar, gerginlikler, bunalımlar ve sorunlar anne-baba sevgisine duyulan ihtiyacı daha da arttırmaktadır. Ayrıca boşanma oranının artışı ile çocuğun anne ve baba sevgisinden yoksunluğu da bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü boşanma ile çocuğun anne ya da babası ile ilişkileri değişmektedir.¹¹³

Ailenin birey üzerindeki etkisi üye sayısının fazlalığı açısından değil, üyeler arası ilişkilerin yoğunluğu açısından önem taşır ve aile grubundaki zayıflayan ilişkiler bireyi etkiler. Aile çocuğun güvence merkezidir. Ailesinden kopan birey, kendisini yoğun bir yalnızlık duygusu içinde bulur. Örneğin günümüzde genellikle modern endüstri toplumlarının insanları yalnız ve mutsuzdur. Bunun nedeni psikolojik bağların

¹¹¹ Aydın Çivilidağ, Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İş Tatmini, İş Stresi ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Analiz (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.29.

¹¹² Enver Özkalp, Çiğdem Kirel, **Örgütsel Davranış**, 4. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1999, s.231.

¹¹³ Tezcan, **a.g.e.**, 1995, s.118-119.

zayıflamasıdır. Aileden kopan birey psikolojik bir sarsıntı yaşar, depresyona girer.¹¹⁴ Günümüz ailesi eskiye oranla daha zayıftır. Bu yüzden dayanışma, etkileşim ve sevgi bağlarının daha güçlü olması gereklidir. Günümüzde çalışan anne-baba ve okula giden çocuk, aile ortamında daha az vakit harcayarak bu ortamdan yeterince tatmin sağlayamamaktadır. Bu durum bireyde boşluk ve tatminsizlik hissi gibi psikolojik yoksunluklar dolayısıyla ruhsal sorunlar yaratır. Böyle bir bireyin sağlıklı bir sosyalleşme süreci yaşaması ve topluma karışması pek mümkün değildir.

Sağlıklı bir aile kurumunun ortak amaçları vardır. Aile üyeleri sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşırlar, birbirlerinin sorunlarıyla ilgilenirler; bu şekilde birbirlerinin sorumluluğunu duyarlar. Aile üyeleri arasında duygusal iletişim ve paylaşım artar. Böylece birey duygularını aile ortamında paylaşma olanağı elde eder. Ailesi ile kendi duygu ve düşüncelerini paylaşamayan çocuk, akran grupları ve arkadaşları ile paylaşmaktadır. Bu durumda karmaşık birtakım etkilerin altında kalan birey kuşkucu, hayalperest bir karaktere sahip olur. Buna bağlı olarak, toplumda sağlıklı bireyler kazandırılması için sağlıklı, mutlu bir aile kurumunun varlığı gereklidir.¹¹⁵

Mutlu bir aile, birbirlerini düşünen insanlardan oluşur. Paylaşım duygusu güçlüdür. Mutlu aile ortamı, insanın şahsiyetini güçlendiren, ona 'birlikte olma' güveni veren bir ortamdır. Güvensizlik ve tek başına kalma, ailede olmaması gereken bir durumdur. Çünkü aile bir güven kaynağı olmak zorundadır. Aile üyeleri bu güven sıcaklığını hissetmelidir. Mutlu bir ailede hisler ve onları paylaşmanın yarattığı beraberlik; hatta onun da ötesinde yeni hisler, duygular için ailenin diğer üyelerine bağlılık söz konusudur. Bu bağlılık olumsuz değil, güçlendirici ve mutlu edici bir rol oynar.¹¹⁶

Bu aile ortamlarının yanı sıra, anne tarafından sevilme, baba tarafından sevilme, çocuğu cezalandırma şekli (azarlama, vurma, korkutma vb.), aile içi çatışmalar hatta doğum sırası bile çocuğun kişilik gelişiminde etkilidir. Çocuğun içinde bulunduğu sosyal yapısı ve biçimi, ailenin patrilokal yapıda ya da dağılmış bir aile biçiminde

¹¹⁴ Nirun, **a.g.e.**, s.112.

¹¹⁵ **A.e.**, s.122.

¹¹⁶ Sezal vd. **a.g.e.**, s.157-158.

olması kadar çocuğun farklı aile üyeleriyle olan ilişkileri de çocuğun kişilik gelişiminde etkilidir.¹¹⁷

¹¹⁷ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, 13. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996, s.139.

2. BÖLÜM: İNTERNET'İN ÇOK BOYUTLU DEĞERLENDİRMESİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İNTERNET KULLANIMI

Bu bölümün temel amacı **İnternet**'in kullanım nedenleri, **İnternet**'te iletişimin özellikleri gibi konular aracılığıyla **İnternet**'in çok boyutlu olarak değerlendirilmesi ve **İnternet** kullanımının aile içi ilişkiler açısından incelenmesidir. Bölümün hemen başında iki noktaya değinilmesi yararlı olacaktır. İlk olarak bu çalışmada **İnternet**, kitle iletişim aracı sınıfında değerlendirilmiştir. Kuzey Amerika ve Avrupa'da, **İnternet**'in, mevcut kitle iletişim araçlarından farklı olduğu kabul edilerek, bu tip iletişimi düzenleyen yeni yasalar çıkarılmaya başlanmıştır. Bazı akademisyenler ise, **İnternet**'i bir kitle iletişim aracı olarak kavramlaştırmışlardır. **İnternet**'in kitle iletişim aracı olarak kabul edilmesi, **İnternet**'e bağlanan insanların, gazetelerin **İnternet** sayfalarına veya canlı yayında radyo ve televizyon programlarına ulaşabilmesinden ve kitlesel boyutta iletişim kurulabilmesinden kaynaklanmaktadır.¹ Çalışmada **İnternet**, bir dönüşüm ve kitle iletişimin son aşaması olarak değerlendirilmektedir. Telgraf, telefon, radyo, televizyon ve bilgisayarın ortaya çıkışı, **İnternet**'teki bütünleşmenin aşamaları olarak görülmektedir.² Çalışmada radyo ve televizyon tek yönlü, **İnternet** ise çift yönlü bir kitle iletişim aracı olarak kavramlaştırılmıştır.

Çalışma hakkında vurgulanması gereken bir diğer nokta ise, çalışmada bahsedilen **İnternet** kullanımı hakkındadır. **İnternet** günümüzde milyonlarca insan tarafından kullanılmaktadır. Kullanıcılar, kullanım süresi ve amacı bakımından farklılık göstermektedir. Bu durumda, **İnternet** kullanan herkesin aynı şekilde değerlendirilmesi doğru bulunmamaktadır. Sosyolojik ve psikolojik araştırmalarda da genellikle haftada 5-6 saatten fazla ve göreceli uzun bir zaman diliminde sürekliliği olan kullanım konu edilmektedir. Bu kullanım sadece süreyle değil **İnternet**'in işlevsel olarak nasıl anlamlandırıldığı ve bireyin olumsuz bir duygu durumunda (yalnızlık, üzüntü vb.) **İnternet**'i özlemesiyle veya **İnternet**'e bağlanmaya ihtiyaç duymasıyla da ilgilidir. Yani

¹ Serdar Kaypakoğlu, **Küresel Medya ve Kültürel Değişim**, İstanbul, Naos Yayınları, 2004, s.81-82.

² A.e., s.77

aynı zamanda **Internet**'i algılama şekliyle ilgilidir. Bu tip kullanım psikolojik ve sosyolojik açıdan sorunludur.³ Bu çalışmada yapılan değerlendirmeler ve ortaya konan veriler de bu tür kullanım için geçerlidir.

2.1. Sosyal Değişme ve Teknoloji

Sosyal yapı, insanların birarada yaşama etkinliğinin, diğer bir deyişle yaşanan ilişkiler bütünüdür ve kısaca düzenlenmiş insan ilişkileri olarak tanımlanabilir. Sosyal yapı bir sistem özelliği göstermekte ve çeşitli öğelerden meydana gelmektedir. Bu öğelerden birinin değişmesi, diğer öğelerde de değişmeye yol açar. Değişme ise doğada ve toplumda gözlenen farklılaşmadır ve devamlılık gösteren bir süreçtir.⁴ Sosyal yapı belirli bir kültüre sahip ve aynı mekana yerleşmiş insan topluluğunun dokusunu ortaya koyar. Sosyal yapı, sosyal değişmeye göre statik (durgun) bir nitelik taşır. Bir toplumun fiziki ve kültürel yapı özelliklerini yere ve zamana bağlı olarak ortaya koyar. Bu bakımdan, sosyal yapı bir toplumun belirli bir yere ve zamana göre çekilmiş bir fotoğrafıdır.⁵

Sosyal değişme ise farklı zaman dilimlerinde sosyal yapı unsurlarında ortaya çıkan nitelik ve nicelik farklılaşmasıdır. Değişmenin olmadığı bir insan topluluğu düşünmek mümkün değildir. Sosyal değişme, bazen hızlı bazen yavaş da olsa tüm insan topluluklarında gözlenmiş ve gözlenen bir olgudur. Orta çağın statik sayılabilecek toplumlarında dahi bir değişmeden bahsedilebilir. Değişme zamanla ölçülebilen bir kavramdır, bir süreç içinde izlenebilir.⁶

Genel olarak sosyal değişmeyi yaratan etmenler şunlardır:⁷

Coğrafi etmenler (Çevresel Etmenler): Doğada meydana gelen deprem, su baskını, iklim değişmesi, salgın hastalıklar, çevre ile nüfus arasındaki dengeyi bozar. Ayrıca

³ Nevzat Tarhan, Psikoyorum, SkyTürk TV, 19 Ekim 2005 Tarihli Yayın, (ayr. bkz. www.psikoyorum.com)

⁴ Faruk Kocacık, **Toplumbilim Ders Notları**, 3. Basım, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2003, s.130.

⁵ Mustafa E. Erkal, **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Ankara, Mayaş Yayınları, 1984, s.57.

⁶ Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilim)**, 11. Basım, İstanbul, Der, 2000, s.219.

⁷ Enver Özkalp, Faruk Kocacık, **Davranış Bilimlerine Giriş**, 10. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1997, s.151.

insanların doğayı örneğin toprağı, suyu tahrip ederek kullanması da insanların yaşamlarını etkileyebilmektedir.

Kültürel Etmen: Toplumdaki bireylerin tutum, davranış ve düşüncelerinde meydana gelen farklılaşmalar, toplumsal değişmeye yol açar.

Nüfus Hareketi Etmeni: Bir toplumdaki iç ve dış göçler, nüfusun artışı veya azalması ile bunlara etki eden faktörler, kentleşme gibi olaylar da sosyal değişmeye yol açan etmenlerdendir.

Toplumsal Çevredeki Etmenler: Dış dünya etkileri, savaşlar, siyasal anlaşmalar da toplumda yaşayanları etkileyerek değişmeye yol açabilir. Eğitim, planlama, ekonomik düzenleme çalışmaları da toplumsal çevre etmenleri arasında yer alır.

Teknolojik Etmenler: Teknoloji insan-doğa ilişkisi sonucu ortaya çıkar ve sosyal yapının en önemli belirleyicilerindendir. Teknoloji insanın doğayı denetlemesini olanaklı kılması yanında insan ilişkilerini de etkiler. Teknoloji değişmenin itici gücüdür, zaman tasarrufu sağlama, kentleşme, tabakalaşma, uzmanlaşma gibi değişmelerin temelinde yatan önemli bir etmendendir.

Teknoloji, insanoğlunun doğaya uyumunu sağlayan ve onu diğer canlılardan ayıran bir öğedir. Teknoloji, kısaca, uygulamalı amaçların gerçekleştirilmesi için örgütlenmiş olan bilgidir. Bu bilgi, her türlü araç, gereç ve makineleri olduğu kadar, bilgisayar dilleri ve matematik teknikler gibi zihinsel öğeleri de kapsar.⁸

İnsanoğlu teknolojiyi, doğa ile mücadelesinde, ona egemen olmak için geliştirmiştir. Fakat gelişen teknoloji sadece insan-doğa çelişki ve ilişkilerini düzenlemekle kalmamıştır. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemiş ve giderek insan-insan çelişkilerine yol açmıştır. Gelişen teknoloji sonunda, üretim araçları ortaya çıkmış ve insanlar bu araçlara sahip olma durumlarına göre belli toplumsal nitelikler kazanmıştır. Teknolojik gelişme sonunda kazanılan bu nitelikler ise insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde değişiklikler ve çelişkiler ortaya çıkarmıştır.⁹

⁸ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 5. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1995, s.343.

⁹ **A.e.**, s.343.

Tarih boyunca en önemli ve dönüşümü olmayan bazı sosyal değişimler teknolojik buluşların yapılmasıyla yaşanmıştır. Teknolojinin sosyal değişimde ne kadar önemli bir faktör olduğunu görmek için, kadının çalışma hayatına girmesinin aile yapısında meydana getirdiği değişimlere ve bu değişimlere bağlı olarak sosyal yapıda meydana gelen sosyal değişimleri incelemek yeterlidir.¹⁰ Sosyal değişim sadece teknoloji faktörüne indirgenemez; fakat teknoloji sosyal değişimin ana kaynağıdır. Teknolojik değişimin etkileri yalnızca belirli bir alanla sınırlı kalmaz, toplumun her alanında gözlenebilen farklılıklar yaratır. Örneğin tıbbi ilerlemeler insan ömrünü uzatmış ve ölüm oranının azalması, nüfus yapısını radikal bir biçimde değiştirmiştir. Toplumsal eylemler radyo, televizyon ve ses kayıt cihazları gibi buluşlar aracılığıyla yaygınlaşmış, kitlesel hareketlere yol açmıştır.¹¹

Geride bırakılan yüzyıl içinde en önemli teknolojik buluşlar iletişim alanında yaşanmıştır. Bu buluşların çoğu, ilk telsiz ve **Internet**'te olduğu gibi, askeri amaçla geliştirilmiş olsa da halkın kullanımına sunulduktan sonra geniş kitlelerce kullanılan iletişim araçları haline gelmişlerdir. Telgraf, telefon, radyo, televizyon ve son olarak **Internet** insanların hayatlarında önemli yer kaplayan hatta insan hayatına girdikten sonra insanların “onsuz yapamam” dedikleri araçlar haline gelmişlerdir.

Halkın sosyal hayat alanında en çok yer edinen iletişim araçları sırasıyla radyo, televizyon ve **Internet**'tir. **Radyo** yayını aşağı yukarı 1921-1922'de tüm sanayileşmiş ülkelerde vardır. Radyo, ilerleyen zamanlarda ticari bir eğlence aracına dönüşmüştür. İnsanlar önemli bir zaman dilimini radyoda **talk show** ve dizi dinleyerek geçirmeye başlamış, bu işin ticari yönden kazançlı olması radyonun gelişimini de hızlandırmıştır. Örneğin 1940'lı yılların sonlarına doğru radyoda günde beş saat pembe dizi (**Soup Opera**) dinleme alışkanlığı Amerika'da oldukça yaygındı.¹²

Radyonun ardından, 1950 ile 1960 arasında televizyon bir kitle medyası haline gelmiştir. 1950'de üç milyon olarak tesbit edilen alıcı sayısı, 1967'de 57 milyona

¹⁰ Mehmet Fikret Gezgin, **Sosyal Yapı Açısından Genel Sosyoloji-Köy Sosyolojisi İlişkileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1997, s.118.

¹¹ İhsan Sezal vd., **Sosyolojiye Giriş**, 2. Baskı, Ankara, Martı Yayınevi, 2003, s.571.

¹² Frédéric Barbier, Catherine Bertho Lavenir, **Diderot'dan Internet'e Medya Tarihi**, Çev. Kerem Eksen, İstanbul, Okyanus Yayını, 2001, s.226-235.

ulaşmıştır.¹³ Televizyon sesle görüntünün bir yerden diğer yerlere çoğaltılarak aktarılmasını gerçekleştiren bir araç olarak biçimlendi. Televizyon aracılığıyla “bir birim” tarafından oluşturulan ürünler “çok sayıda birimlere” ses ve görüntülerle iletilme olanağını elde etti.¹⁴ Televizyon da radyo gibi ticari bir eğlence aracıdır. Bu yüzden, yine radyoda olduğu gibi geniş kitlelerin ilgisini çekebilmek ve ilgilerini sürekli kılmak için yapılan hamlelerle zaman içinde bugünkü reklam ve yayıncılık anlayışı gelişmiştir. Toplumun tüm kesimlerini hedef alan bir yayıncılık anlayışı program stratejilerini de buna uygun geliştirmek zorundaydı. Bir kanalda çok izlenen bir dizi, haber ve eğlence programlarının benzerleri bir diğer kanal tarafından “özgün” olana rakip olarak izleyiciye sunulmaya başlayınca, çok sayıda televizyon kanalı çeşitlilik yerine *tekbiçimliliği* ortaya çıkardı. Bu sonuç televizyon endüstrisi kadar sosyal bilimcileri de ilgilendiren bir konudur. Çünkü televizyonun toplum ve kültür üzerinde de etkileri olmuştur. Televizyon ekranlarındaki bu tek biçimlilik sonucu moda kavramı ve alışkanlıkları, televizyona göre şekillenmiştir.¹⁵

Geride bırakılan yüzyılda, iletişim araçları alanında yapılan son büyük buluş, bu çalışmanın da esas konusu olan **Internet**'tir. **Internet**'in geliştirilmesi ve özel kullanıma sunulmasıyla birlikte bilgisayar bir zamanlar mektupla yapılan ve zaman alan bir iletişimi elektronik mektup (**e-mail**) yoluyla dönüşüme uğrattı; mekansal farklılığı birkaç saniye içinde çöktü. Geleneksel biçimde mektup gönderme ve alma anlık bir işleme dönüştü. **Internet** sayesinde bunun gibi pek çok büyük değişim yaşandı.¹⁶ **Internet**'in genel olarak tanıtılması ve **Internet**'le ilgili konulara değinmeden önce teknoloji ile sosyal yaşam arasındaki dengenin önemi ve teknolojik gelişmelerin insan yaşamı üzerindeki etkisine değinilecektir.

¹³ A.e., s.264.

¹⁴ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, 2.Baskı, Ankara, Erk Yayınları, 2005, s.22.

¹⁵ Erol Mutlu, **Televizyon ve Toplum**, Ankara, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayını,1999, s.14-15.

¹⁶ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.23.

2.2. Teknolojinin Sosyal Yaşama Etkisi

Teknolojik araçlar günümüz insanının vazgeçilmezidir. İnsanların günlük yaşamı, yaşamlarını kolaylaştıran onlarca teknolojik araçla doludur. Bu teknolojik araçlar insan yaşamında giderek artan ölçüde ve her alanda etkinlik kazanmaktadır. Hergün kullanılan araçlar ve makinelerin bir listesi çıkarıldığında bunların insan yaşamındaki önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Telefon, radyo, tren, uçak, hesap makinesi, bilgisayar vb. en çok kullanılan ve dünyayı hızla değiştiren araçlardan bazılarıdır.¹⁷

Özellikle bilgisayarlar günlük yaşamı giderek kolaylaştırmakta, evlerde (*havalandırma, ısıtma, yangın, duman ve hırsız alarmlarının kontrol edilmesi vb.*), endüstri, bankacılık, eğlence ve eğitim alanlarında akışı ve düzeni sağlayan önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.¹⁸

Bilgisayarların sağladığı bütün bu kolaylıklar nedeniyle, son yıllarda toplumsal yaşamın her alanına yoğun olarak girdiği ve benimsendiği görülmektedir. Bilgisayar destekli öğretim, bilgisayarlı dizgi, bilgisayarlı tasarım, bilgisayarlı üretim, bilgisayarlı tomografi hatta bilgisayarlı müzik ve sanat bunlara örnektir.¹⁹

Hemen her alanda teknolojinin bu yaygın kullanımı insan-makine ilişkisini geliştirmiştir. Özellikle bilgisayarların toplumda yaygın kullanımları, bireyin, kendini bir makine gibi algılaması, kişiliğini ve ruhsal özgürlüğünü yadsıması sonucunu doğurmaktadır. Kişi, kendini otonom bir amaca erişmeye yönelten bir varlık olarak, bireysel imajında yarattığı seçenekler doğrultusunda yönlendirmeye çabalar. Ama bu kişilik imajında bir kişilik erozyonu (**depersonalization**) görülmeye başladığından, göreceli olarak patolojik bir davranış biçiminin izlenmesi doğaldır.²⁰

¹⁷ Aylin Görgün Baran, Esra Burcu, "İnternet Kullanımının Sosyal İlişkiler Üzerine Etkileri", s.452, **Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü ve Yarını...**, Ankara, Türk Kütüphaneciler Derneği Yayını, 1999, s.448-466.

¹⁸ **A.m.**, s.452.

¹⁹ Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3. Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.74.

²⁰ Hasan Tekeli, **Bilgi Çağı**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994, s.139.

Günlük hayatta neredeyse herşeyin teknolojik araçlara bağlı olarak yapılması insanın insanla ilişkilerini azaltmıştır. Onun yerine insan-makine ilişkileri artmıştır. Günümüzde bireyler yoğun bir biçimde teknolojik iletişimle kuşatılmış durumdadır.²¹ Dolayısıyla teknolojinin yapısındaki insani olmayan şeyleri telafi edebilmek için, ileri teknoloji, sosyal hayat ve yüksek kişisel değerler sistemi içinde değerlendirilmelidir.²² Daha fazla teknoloji kullanımı ve ondan daha fazla yararlanılması, daha fazla sosyal ilişki sağlamakta yeterli değildir. Bu nedenle Naisbitt, insan doğasının manevi ihtiyaçları ile teknolojik araçların maddeselliği arasında denge kurulmasının gerekliliğini vurgular.²³

Teknolojinin yarattığı değişimlere bağlı olarak sosyal çevrede bazı değişikliklerin meydana gelmesiyle, özellikle gelişmiş ülkelerde sosyal bilimler ön plana çıkmıştır. Zira bu ülkelerin bir çoğunda teknolojik gelişmenin sosyal boyutu gözardı edildiği için, teknoloji gelişmiş; ancak birtakım sosyal çözülme belirtileri (uyuşturucu alışkanlığı, yabancılaşma, yalnızlaşma ve tekleşme, anomi, terör vs.) ortaya çıkmıştır.²⁴

İnsanın insanla ilişkilerinin azalması sosyal etkileşimin azalması anlamına gelir. İnsanın içinde yaşadığı ilişkiler, onun ruhsal durumunu ve bilincini belirleyen unsurlardandır. İnsanın kendi kendisine karşı tutumu, kendi kendisi ile ilgili görüşü ve kanısı; fiziksel, ruhsal ve toplumsal açılardan başkalarının tutumlarından da etkilenir. İnsan kendisini başkaları aracılığıyla da tanır. Bu nedenle de insanın çevresindeki diğer insanlara 'ayna benlik' denir.²⁵ Bu nedenle kişinin sosyal etkileşimde bulunması gereklidir. Sosyal etkileşim kişinin çevresindeki sosyal hayatın olduğu kadar kendi sosyal varlığının da farkına varmasını sağlar. Sosyal etkileşim bireyin sosyalleşmesi

²¹ A.e., s.16.

²² Halime İnceler, Teknoloji Yönetiminin Ekonomik ve Sosyal Etkileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.284. (ayr. bkz. Mustafa E. Erkal, **Economy And Society**, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s.35.)

²³ John Naisbitt, **Megatrends Ten New Directions Transforming Our Lives**, New York, Warner Books, 1984, s.36.

²⁴ Erdoğan, Alemdar, a.g.e., 290.

²⁵ Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, 9. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996.

açısından da önem taşıyan kavramlardan biridir. İnsanların yeteri kadar sosyalleşmemesi ise günümüz dünyasının en önemli sorunlarından birisidir.²⁶

Birinci bölümde de ayrıntılı olarak değinildiği gibi, sosyalleşmenin amaçlarından biri toplumsal değerlerin içselleştirilmesini sağlamaktır. Toplumsal değerler içselleştirilmezse anomi (normsuzluk) ve yabancılaşma halleri ortaya çıkar.²⁷

Yabancılaşma, bir çeşit toplumsal bunalımdır. Durkheim, toplumun geçirdiği sanayileşme süreci ve bunun yarattığı toplumsal bunalımlar üstünde durmuştur. Marx da yabancılaşma yani, sanayileşme süreci ile bireylerin hem kendilerinden hem toplumdan hem de doğadan uzaklaşma kuramını ortaya atarken, toplumsal değişim sürecinin bireylerin ruh sağlığını nasıl etkilediğini de dile getirmiştir. Yabancılaşma, genel olarak, toplumdan ayrılma, toplumsal tatminsizlik, sosyal kurumların katılımı karşısında güçsüzlük duygusu gibi anlamlar çağırır.²⁸

Anomi ise, sosyal normların insanın davranışlarını düzenleme konusundaki güçlerinin yıkılmasına, yetersiz kalmasına denir. Toplum içinde sosyal bağlar ve bütünlükte kesintiler, sosyal kontrolde bozulma veya unsurları arasında bağlantı kopukluğu varsa, anomik hal söz konusudur.²⁹ Bu durumda bireyleri toplumsal bütüne bağlayan bağlar kopmuş demektir. Normlar kişiler arasındaki ilişkilerin devamını ve düzenini sağlamak için vardır. Anomi bu dengenin kırılmasıdır.³⁰ Durkheim'e göre sosyal değişimin hızlı olduğu dönemler yabancılaşma ve anomi koşullarının daha fazla ortaya çıktığı dönemlerdir.³¹

Anominin engellenmesi için toplumsal kontrolün sağlanması gereklidir. Toplumsal kontrolün sağlam bir temelde, sağlıklı, etkili ve devamlı olabilmesinin en önemli şartı, ilgili grup veya toplum üyelerinin yeterli bir sosyalleşme sürecinden geçmeleridir.³²

²⁶ Tuncer Elmacıoğlu, Aile İçi İletişimin Gencin Okul Başarısına Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s.72.

²⁷ Sezal vd., **a.g.e.**, s.271.

²⁸ **A.e.**, s.305-306, 400.

²⁹ **A.e.**, s.501.

³⁰ Kocacık, **a.g.e.**, s.107.

³¹ Gönül İçli, **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002, s.109.

³² Kocacık, **a.g.e.**, s.109.

Yoğun insan-makine ilişkisi sonucu, sosyal ilişkileri azalmış, yalnızca makinelerle dostluğu ve beraberliği olan bir insanın, zaman içinde ruhsal yönden sorunlarla karşılaşması doğaldır. İçe dönük yapıda ve kuruntulu olmaya eğilimli bir insanın, tek bir aletle başbaşa kalıp çevresinden iyice uzaklaşması; zaman içinde ruh sağlığını da bozabilmektedir. Her yeni teknoloji gelirken yeni bir kültürü de beraberinde getirir. Bu nedenle teknolojik gelişmeler ile sosyal yaşamdaki değişim arasındaki dengenin sağlanması çok önemlidir. Çünkü yeni teknolojik gelişmeler sürekli olarak sosyal ilerlemelerin önünde gitmektedir.³³ Değişimin çeşitli organizmalar üzerinde yaptığı etkileri araştıran psikofizyologlar, başarılı uyumların, uyarı düzeyinin (çevredeki yenilik ve değişim miktarı) çok alçak ya da yüksek olmadığı durumlarda gerçekleştiğini saptamışlardır.³⁴ Bugün toplumsal temel kuralların ani değişikliği, toplumsal rollerin, toplum içindeki mevkilerin, otorite hiyerarşisinin eskisi kadar belli olmaması insanların dünya görüşünü altüst etmiştir. Bunun sonucu olarak insanlar kendilerini güçsüz, yaşamlarını anlamsız hissetmektedirler.³⁵

Bu hızlı değişime ayak uyduramayan insan ise her geçen gün kendine biraz daha yabancılaşmakta, doğasından uzaklaşmaktadır. Teknoloji ile insanlar birbirlerine yaklaştıkça uzaklaşmakta, kalabalıklaştıkça yalnızlaşmaktadırlar. Bunun nedeni mekansal anlamda yakınlığın manevi yakınlığa dönüşmemesi ve kentlerin kalabalık ortamındaki iletişimsizlik nedeniyle yalnızlaşan insan sayısının artmasıdır. Bu yabancılaşma ve yalnızlaşma, herşey yolundayken bile nedensiz sıkıntı ve boşluk, zaman zaman kaybolmuşluk, yalnızlık duygularını ve yaşamına anlam katmanın yolunu bulamama durumunu ifade eder.³⁶

Aslında problem tamamen teknolojiye değildir. Teknoloji insanlara daha fazla boş zaman kazandırır. Boş zamanlar devamlı yenilenen teknoloji sayesinde yeniden kazanılan imkanlardır. Boş zamanların çeşitli şekillerde değerlendirilmesi hem bireysel

³³ Tekeli, **a.g.e.**, s.140, 348.

³⁴ Alvin Toffler, **Şok Gelecek Korkusu**, Çev. Selami Sargut, 4. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996, s.267.

³⁵ Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, 3. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996, s.414.

³⁶Ufuk Maviengin, “Çağımızın Hastalığı Yabancılaşma”, (Çevrimiçi), <http://www.analitikpsikoloji.com/Guncel/id1.htm>, 30 Haziran 2005.

hem de sosyal açıdan faydalı olur.³⁷ Bu açıdan bakıldığında, topluma ne kadar teknoloji sunulursa, insanlar o kadar biraraya gelecek ve diğer insanlarla daha çok beraber olmak isteyecektir. Alışveriş, sinemalar veya konserler teknoloji sayesinde kazanılan ve insanları biraraya getiren faaliyetlerdendir.³⁸

1975'te insanların evlerinde sinema izleyebilmeleri için üretilen dev ekranlardan sonra, Arthur D. Little 1980'e kadar Amerika'da neredeyse hiç sinema salonu kalmayacağına dair görüşünü ortaya koymuştur. Fakat bu düşünce gerçeğe dönüşmemiştir. Çünkü insanlar sinemaya sadece film seyretmek için gitmezler. Sinemaya, diğer insanlarla beraber ağlamak veya gülmek için giderler. İnsan sosyal bir canlıdır ve diğer insanlarla birlikte olma isteği ve ihtiyacı içindedir.³⁹

Günümüzde bazı insanlar yabancılaşmanın ve yeterince sosyalleşememe sorununun çözümünü sanal cemaatlerde (**Internet** ortamında kurulan ilişkiler ve topluluklar) aramaktadırlar. İnsanlarda sanal gerçekliğin yanlış gitmekte olan bir dünyaya alternatif olabileceği duygusu vardır. Tekno-toplumsallık yeni ve telafi edici cemaat biçimlerinin gelişmesi için bir zemin olarak görülmektedir. Sanal cemaatler, kentlerin coğrafi ve kültürel gerçeklikleri nedeniyle sık sık kesintiye uğrayan toplumsallık dürtüsüne karşılık gelen yenilikçi çözümler yelpazesinin bir parçasıdır. Bu açıdan sanal cemaatler sosyal hayatta kalmak için geliştirilen stratejilerdendir. Rheingold'a göre de, bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişimin kullanılması gayri resmi kamusal alanların gerçek yaşamlarımızdan çıkmasıyla birlikte, insanların hissettiği cemaate açlık duyma dürtüsüyle harekete geçmektedir. Rheingold'a göre teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte, insanlar yeni teknolojilere sahip olurken dünyanın pek çok yerinde cemaat duygusunu da yitirmektedir. Teknoloji de bu kaybı hızlandırmaktadır. Rheingold'a göre sanal cemaatler "yalnızca topluluk değil gerçek bir ruhsal cemaat"

³⁷ Erkal, **a.g.e.**, 2000, s.302.

³⁸ Naisbitt, **a.g.e.**, s.42.

³⁹ **A.e.**, s.42-43.

öngörmektedir. “Ortak bilinç” ve “grup düşüncesi” deneyimi, elektronik cemaatlerin özellikleri olarak gösterilmektedir.⁴⁰

Kargaşalı bir değişim döneminde, kısmen teknolojik yeniliklerin sonucu olarak, başka insanlarla olan ilişkiler çok daha zor ve belirsiz bir hale gelmiştir. Edgar Morin, “eski dayanışma biçimleri geniş aile ve köy cemaati içinde yaşanıyordu ama şimdi bu içselleştirilmiş toplumsal bağlar ortadan kaybolmaktadır” demektedir. Morin, insanların yeni dayanışma biçimleri yaşamının yollarını araması gerektiğine ve bu yeni deneyimlerin geçmişte yaşananlardan daha geniş ölçekte olması gerektiğine dikkat çeker. Morin’in de Rheingold’un da bahsettiği cemaatçilik, insanları ortak bir bütün içinde, birlik olarak görme dürtüsünü temsil eder. İnsanları yalnızlaşmaktan kurtarır.⁴¹

Kısaca, teknoloji, insanlara günlük hayatta pek çok kolaylık ve daha yüksek bir yaşam kalitesi sunmaktadır. Fakat bununla beraber teknoloji, sosyal hayat alanını daraltmaktadır. Örneğin eski dönemlerde kırsal kesimde çamaşırlar nehir kenarında yıkandığı için insanlar toplu olarak çamaşır yıkarlardı. Çamaşır ve bulaşık makinesi gibi teknolojik araçlar ise her işi daha kolay ve evde yapılabilir hale getirerek insan yaşamını iş ve ev çevresinde yoğunlaştırmaktadır. Böylece insanın sosyal yaşam alanı bu çevrelere doğru daralmıştır. Bu daralmanın sonucunda dijital ikilem ortaya çıkmıştır.⁴² Yani insanlar teknoloji sayesinde daha çok boş zaman kazanıp, bu boş zamanları yine o çok benimsedikleri teknolojik araçlarla geçirir olmuşlardır. Çok uzun saatler televizyon izleme veya **Internet**’e bağlanma buna örnektir. Sosyo-kültürel yönden kendi kendine yeten bir ortamı evinde yaratan bireyler, kendilerine sadık bir iş yardımcısı ya da sekreterleri olan bilgisayarlarından ayrılamaz oldular ve gün geçtikçe onlara daha da bağımlı hale geldiler. Çocuklar da, eğitimde çalışma ve oyun arkadaşı olarak bilgisayara yönelmektedirler. Eğitimin kişiselleşmesi ve de gençlerin video oyunları tutkusu ile

⁴⁰ Kemal Mertli, (Çevrimiçi), <http://www.mmistanbul.com/makaleler/kavramlar/sanal-cemaat/sanalcemaatler.html>, 14 Ekim 2005.

⁴¹ **A.m.**

⁴² Tarhan, **a.g.y.**

bilgisayarla geçirilen zamanın daha da artması, sosyo-kültürel izolasyonu toplumun bu yaş grubuna da indirgemektedir.⁴³

Teknoloji sayesinde kazanılan boş zamanların insanların birbirleriyle temasını sağlayacak şekilde değerlendirilmesi ve insanların bu şekilde yönlendirilmesinin bu sorunu çözebileceği düşünülmektedir.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, geçmiş dönemlerde de insan hayatını etkilemiştir. Bundan sonra da etkileyecektir. Teknolojik gelişme zararlı veya durdurulması gereken bir faktör değildir. Burada dikkat çekmek istenen düşünce, teknolojik gelişmelerin sosyal yaşamdaki ve değerlerdeki değişimden çok daha hızlı ilerlediğinin bilincinde olarak sosyal yaşamın korunması ve iyileştirilmesi gerekliliğidir. Teknolojik gelişmeler ve sosyal yaşam arasında bir denge kurulmalıdır. Teknolojik gelişmelerin doğru algılanması ve doğru şekilde kullanılması bu şekilde mümkün olabilir.

2.3. **Internet'in Genel Olarak Tanıtılması**

Günümüzün en popüler iletişim aracı olan **Internet**, büyüklüğü, markası, işletim sistemi, yazılımları ne olursa olsun çok sayıda bilgisayarın ve kullanıcının bulunduğu çok büyük bir alan ağıdır.⁴⁴ **Internet** hakkında hemen herkesin bir fikri olmasına rağmen, **Internet**'in gerçekten ne olduğu hakkında üzerinde uzlaşılmış, herkes tarafından benimsenen bir tanım yoktur.⁴⁵ “**Internet**, birbiriyle tüm dünya üzerinde yayılmış bilgisayar ağlarının birleşiminden oluşan devasa bir bilgisayar ağıdır.”⁴⁶ Bu ağda üniversiteler, özel şirketler, araştırma kurumları, devlet kuruluşları, kar amacı olmayan kuruluşlar ve kişiler gibi pek çok türde kullanıcı bulunmaktadır.⁴⁷

Internet'in doğuşu 1960'lı yıllara kadar uzanır. Başlangıcı 1962 yılında J.C.R. Licklider'in Amerika'nın en büyük üniversitelerinden biri olan **Massachusetts Institute**

⁴³ Tekeli, **a.g.e.**, s.109.

⁴⁴ Yaşar Hoşcan vd., **Bilgisayar Cilt 2**, 4. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2000, s. 383.

⁴⁵ A. Cemil Özcanlar, **Internet Rehberi**, İstanbul, Acar Yayıncılık, Nisan 2003, s.7.

⁴⁶ “Internet Nedir,” (Çevrimiçi) <http://www.aydesign.net/internetnedir.htm>, 17 Mart 2005.

⁴⁷ Hoşcan vd., **a.g.e.**, s.383.

of Tecnology'de (MIT) tartışmaya açtığı “Galaktik Ağ” kavramına dayanır. Liclieder, bu kavramla küresel olarak bağlanmış bir sistemde isteyen herkesin herhangi bir yerden veri ve programlara erişebilmesini ifade etmişti.⁴⁸ MIT’de 1960’lı yılların başlarında düşünülmüş ve teknik alt yapısına ilk adımı atılmış olan **Internet**, olası bir nükleer savaşta askeri iletişimi kurarak bir ana bilgisayardaki bilgilerin diğer bilgisayarlara aktarılmasını ve sürekli bir iletişimi sağlamak amacı ile geliştirilmiştir.⁴⁹

1970 yılına gelindiğinde, Hawai Üniversitesi tarafından **ALOHAnet** adlı bilgisayar ağı geliştirildi. **ARPA**’nın finanse ettiği bir projeyle, üniversitelerin bilgisayarlarına bağlanabilmek için **çevirmeli ağa** karşı daha ucuz olan paket anahtarlama ağı araştırılmaya başlandı ve 1971’de bu ağa 15 **Düğüm (Node)** ve 23 ana bilgisayar bağlandı.⁵⁰ 1980’li yıllarda **Internet** protokolleri oluşturulup standart olarak kabul edildi ve ağı oluşturan kuruluşun türünü belirtmek üzere **DNS (Domain Name System- Etki Alanı Sistemi)** sistemi oluşturuldu ve 6 **etki alanı adı** saptandı. 1990’lı yılların başında **ARPANET** sona erdi ve **www (World Wide Web)** kullanılmaya başlandı. 1991’de **Internet**’in ticari kullanımı başladı ve **Commercial Internet Exchange (Ticari Internet Değişimi)** oluşturuldu ve İngiliz araştırmacı Tim Berner-Lee tarafından **HyperText Markup Language (HTML)** yaratıldı.⁵¹ 1990’lı yıllar **Internet**’in dünyada hemen her ülkeye yayıldığı ve halkın kullanımına sunulduğu yıllar olmuştur. 1994’te ilk arama motoru **yahoo** yaratıldı. Artık **Internet**’te ticaret ve bankacılık gibi sektörler faaliyet göstermeye başladı. Arama motorlarının sayısının artmasıyla **Internet**’te arama yapmak ve bilgiye ulaşmak daha kolay hale geliyordu. **Internet** artık tüm hızıyla bugünkü görünümüne kavuştu. Aynı zamanda ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel bir görünüm kazandı.⁵²

“Türkiye’nin **Internet**’e bağlanması ODTÜ ve TÜBİTAK’ın ortaklaşa yürüttükleri bir proje (TR-NET) sonucunda Ekim 1992’de Amerika üzerinden 64 kbit/Saniye hızında bir hatla sağlandı. Hızlı bir şekilde yürütülen çalışmalar sonucunda

⁴⁸ “Internetin Tarihçesi,” (Çevrimiçi) <http://www.aydesign.net/internetintarihcesi.htm>, 17 Mart 2005.

⁴⁹ Kaypakoğlu, **a.g.e.**, s.78.

⁵⁰ Nazife Baykal, Nuray Tekin, **Her Yönüyle Internet**, İstanbul, Pusula Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.7.

⁵¹ **A.e.**, s.8.

⁵² **A.e.**, s.9.

12 Nisan 1993 tarihinden itibaren resmen kullanıma alındı ve kullanmak isteyen herkese açıldı. 1995 ortalarına gelindiğinde TR-Net'in yaklaşık 50 000 kişilik bir kitleye hizmet vermeye çalıştığı açıklandı.”⁵³ Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de **Internet** başlangıçta, bilgi aktarımı sağlamak amacıyla kullanılmıştır. 1995 yılı içinde, dünyadaki gelişime paralel olarak, Türk girişimcileri de günden güne artan bir talep ile **Internet** ortamını; **Web** Sayfaları, elektronik posta ve diğer servisleri ile, kullanıcıların beklentileri doğrultusunda etkileşimli olarak, özellikle tanıtım ve pazarlama için kullanmaya başlamışlardır.⁵⁴

Türkiye'de ne kadar **Internet** kullanıcısı olduğu ya da olabileceğiyle ilgili kesin sayılar vermek güç görünmektedir. Bunun en önemli sebebi, **Internet**'in yalnızca **Internet** Servis Sağlayıcısı aboneliğiyle değil; **Internet** kafeler, üniversiteler, işyerleri gibi **Internet** bağlantısı olanağı bulunan kamusal mekanlarda da kullanılabilmesidir. Türkiye'de **Internet** kullanımıyla ilgili sayılar, **Internet** Servis Sağlayıcısı aboneliklerinden yola çıkarak hesaplanmaktadır.⁵⁵

AC Nielsen, araştırma şirketinin son verilerine göre Türkiye yedi milyon iki yüz bin, yani %10'luk kullanıcısıyla dünya sıralamasında 24. sırada yer alıyor.⁵⁶ Bu rakamlara göre **Internet** kullanımının Türkiye'de hızla artmakta olduğu söylenebilir; çünkü 2002 yılı rakamlarına göre Türkiye'de **Internet** kullanıcı sayısı iki buçuk milyon kişidir.⁵⁷ **Internet** kullanımının sosyal bilimciler için de ne kadar önemli bir konu olduğunu görmek için kullanıcı sayılarını incelemek yararlı olacaktır.

⁵³ Ahmet Taner Tekgöl, Bilgi Toplumu ve Internet (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s.52

⁵⁴ “Internet Nedir,” (Çevrimiçi), <http://www.aydesign.net/internetnedir.htm>, 17 Mart 2005.

⁵⁵ Emine Onaran İncirlioğlu, Barış Kılıçbay, “Internet Zamanında Aile İlişkileri”, s.49, Kültür ve İletişim Dergisi, Ankara, 8(2) 2005 Yaz, s.45-74.

⁵⁶ “Türkiye 24. Sırada”, (Çevrimiçi) <http://www.turk.internet.com>, 20 Eylül 2005.

⁵⁷ Melih Bayram Dede, **Internet**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s.29.

Tablo 2. Dünyada İnternet Kullanımı Ve Nüfus İstatistikleri.

Dünyada İnternet Kullanımı Ve Nüfus İstatistikleri						
Kıta Adı	Nüfus (2005) (Milyon)	Dünya Nüfusuna Oranı (%)	İnternet Kullanıcı Sayısı	Kullanıcıların Artış Oranı (2000-2005)	Penetrasyon	Dünya Geneline Kullanıcı Sayısına Oranı (%)
Afrika	900,465,411	14.0 %	13,468,600	198.3 %	1.5 %	1.5 %
Asya	3,612,363,165	56.3 %	302,257,003	164.4 %	8.4 %	34.0 %
Avrupa	730,991,138	11.4 %	259,653,144	151.9 %	35.5 %	29.2 %
Orta Doğu	259,499,772	4.0 %	19,370,700	266.5 %	7.5 %	2.2 %
Kuzey Amerika/ Karayipler	328,387,059	5.1 %	221,437,647	104.9 %	67.4 %	24.9 %
Latin Amerika	546,917,192	8.5 %	56,224,957	211.2 %	10.3 %	6.3 %
Okyanusya/ Avustralya	33,443,448	0.5 %	16,269,080	113.5 %	48.6 %	1.8 %
TOPLAM	6,412,067,185	100.0 %	888,681,131	146.2 %	13.9 %	100.0 %

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, 23 Haziran 2005.

Tablo 3. İnternet'te En Çok Kullanılan İlk 10 Dil.

İnternet'te En Çok Kullanılan İlk 10 Dil				
Dil	İnternet'te Dili Kullanan Kullanıcı Sayısı	Penetrasyon	Dünyada Dili Kullananların Sayısı	Toplam İnternet Kullanıcıları arasında Kullanım Oranı (%)
İngilizce	291,821,168	26.3 %	1,109,729,839	32.8 %
Çince	113,414,713	8.6 %	1,316,007,412	12.8 %
Japonca	67,677,947	52.8 %	128,137,485	7.6 %
İspanyolca	56,844,480	14.6 %	389,587,559	6.4 %
Almanca	54,244,805	55.4 %	96,141,368	6.1 %
Fransızca	37,502,485	10.0 %	375,066,442	4.2 %
Kore Dili	31,600,000	42.0 %	75,189,128	3.6 %
İtalyanca	28,610,000	48.8 %	58,608,565	3.2 %
Portekizce	21,691,837	9.5 %	227,621,437	2.4 %
Hollanda Dili	14,655,328	60.5 %	24,218,157	1.6 %
İLK 10 DİL	718,062,762	18.9 %	3,800,307,391	80.8 %
Diğer Diller	170,618,369	6.5 %	2,611,759,794	19.2 %
Toplam	888,681,131	13.9 %	6,412,067,185	100.0 %

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>, 23 Haziran 2005.

Internet kullanımının bu denli yüksek rakamlara ulaşmış olması, iletişim alanında getirdiği yenilikler, yok ettiklerinin yanı sıra ortaya çıkardığı yeni meslekler ve insan ilişkilerine getirdiği yeni boyutlarıyla **Internet**, sosyolojik olarak incelenmesi gereken önemli bir konu haline gelmiştir.⁵⁸

2.4. Gerçek Dünyanın Bir Yansıması Olarak **Internet**'in Kullanım Alanları

İçerik bakımından, **Internet**'in sundukları bazen insanın hayal gücünü zorlayacak boyutlara varmaktadır. Kullanıcılar, vizyondaki filmlerin kısa tanıtımlarını kolayca evlerindeki ekrana taşıyabilir ya da Amerikan Kongre Kütüphanesi'nde tarama yapabilir, TÜBİTAK arşivine bağlanıp Bilim ve Teknik dergilerinin yeni ve eski sayılarını tarayabilir, yazıları okuyabilir, Hacettepe Üniversitesi'ne uzanıp o anki Beytepe Kampüsü sıcaklıklarını grafiksel olarak görebilir, katılmak istedikleri bir bilimsel toplantıya bildirimlerini **Internet** üzerinden gönderebilirler. Örnekleri arttırmak mümkün; NASA servislerine bağlanıp, son uydu fotoğrafları taranabilir, şiir arşivlerine bağlanıp şiir okunabilir. Son yıllarda geliştirilen **World Wide Web** ve **Gopher** gibi modern **Internet** araçları ile bilgiye ulaşım daha da kolaylaşmış, ulaşılabilecek bilgiler ve sunulan servisler miktar ve çeşit olarak artmıştır. **Internet**'in sundukları; onu kullananların istekleri, hayal güçleri ve gelişen **Internet** teknolojisi ile hep artmaktadır.⁵⁹

İnsanların **Internet** ortamında yapabileceklerinin kullanışlı bir listesi şu şekilde oluşturulabilir:⁶⁰

- Bilimsel ve akademik iletişimde bulunulabilir (meslektaşlarla haberleşme, makale değişimi, kitap, yazılım duyurusu, konferans duyurusu, konferans

⁵⁸ Cemal Yalçın, "Sosyolojik Bakış Açısıyla Internet", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2003, s.77-89, C. 27, No: 1, s.78.

⁵⁹ "Internet Neler Sunar?", (Çevrimiçi) <http://www.aydesign.com/internetnelersunar.htm>, 17 Mart 2005.

⁶⁰ Fidan Bayraktutan, **Internet Üzerindeki Enformasyon Arama ve Erişimi Sorunlarının Çözümünde Enformasyon Arama Stratejilerinin ve Metadata'nın Önemi ve Kapsamı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

başvurusu, özet, makale sunmak ve konferans örgülemek, bilim ve meslek adamlarının ve kuruluşların adreslerini bulmak vb.);

- Eğitim ve öğretim uygulamaları için kullanılabilir (çevrimiçi eğitim veren üniversitelerde ders almak, teknik raporlara, ders notlarına erişmek, kütüphane kataloglarını taramak vb.);
- **Internet** toplumdaki diğer insanlarla iletişim kurulabilir (belirli konularda uzmanlaşmış, elektronik tartışma ve haberleşme gruplarına katılıp, gelişmeleri izlemek, soru sormak ve yardım almak, e-mail göndermek vb.);
- **WWW** yayıncılığı yapılabilir (**Web** sitesi hazırlamak, diğer **Web** sitelerini ziyaret etmek vb.);
- Dosya transferi yapılabilir (bilgisayar yazılımları indirmek, kendi dosyalarını paylaşımına açmak vb.);
- Ekonomi odaklı etkinlikler yapılabilir (e-Ticaret, e-Bankacılık, yeni iş kolları vb.);
- Ticari ürünler ısmarlanabilir (kitap, makale, yazılım, donanım, giysi, yiyecek vd.);
- Eğlence imkanlarından yararlanılabilir (çevrimiçi oyunlar, **chat** vb.);
- Seyahat işlemleri yapılabilir (tatil rezervasyonları, ulaşım ile ilgili enformasyon sahibi olma, vb.);
- Medya hizmetlerinden yararlanılabilir (konser, film gibi '**Multi-cast**' yayınları izlemek, piyasaya yeni sürülen bir parçayı dinlemek, lisanslı müzik parçaları indirmek, **Internet** gazetelerini okumak, hava durumunu öğrenmek vb.);
- Çevrimiçi veritabanlarına erişilebilir (**American Mathematical Society** gibi meslek kuruluşlarına ya da Birleşmiş Milletler gibi örgütlere veya ticari kurumlara ait veritabanları).

Görüldüğü gibi **Internet**, insanlara gerçek dünyada yapılabilen birçok etkinliği ve kullanım alanını sunar. **Internet**'in kullanım alanlarının verilmesindeki amaç, **Internet**'in ne kadar geniş bir dünya sunduğuna dikkat çekmek ve bu kadar çok seçeneğe rağmen insanların en çok sosyal amaçlı faaliyetlere yönelme sebeplerinin

düşünülmesini sağlamaktır. Bu seçenek çeşitliliğine rağmen, ilerde değinileceği gibi, **Internet** en çok sosyal amaçlı faaliyetler için kullanılmaktadır. Öyleyse bu sosyal amaçlı faaliyetler nelerdir ve neler sunar?

2.5. Internet'te Sosyal Kullanım Alanları

Yukarıda değinildiği gibi **Internet** oldukça geniş bir kullanım alanı sunar. Gerçek dünyada yapılabilen hemen herşey **Internet**'te de yapılabilmektedir. Fakat bu çalışmanın konusu gereği bu başlık altında sadece kullanıcılar tarafından en çok tercih edilen **sosyal faaliyetlere** değinilmiştir. Bu faaliyetler konuyla ilgili bazı araştırmacılar tarafından, sosyal destek gibi sosyo-psikolojik gereksinimler duyulduğu zaman sıklıkla kullanıldığı belirtilen ve aile içi ilişkilerle de ilgisi kurulan faaliyetlerdir.

2.5.1. Sohbet (Chat)

Sohbet (**Chat**) halk arasında gün geçtikçe popülerlik kazanan bir **Internet** aktivitesidir. **Chat** teknik olarak çeşitli türlere göre sınıflandırılmıştır fakat bu çalışmanın konusuna uygun olarak bu aktivite sadece sosyal yönden değerlendirilecek ve tüm **chat** türleri için **chat** terimi kullanılacaktır.

Chat (sohbet), bir çok kişinin aynı anda etkileşimli olarak haberleşebildiği bir platform ve bunu sağlayan programlara verilen genel bir addır. Sohbetin yanı sıra kişiler birbirleriyle dosya alışverişinde bulunabilir, görüş ve fikirlerini bildirecekleri tartışmalara katılabilirler. Mesajlar klavye aracılığıyla yazılır, gerekli teknik donanım temin edilirse sesli veya görüntülü iletişim de sağlanabilir.⁶¹ **Chat** yapmak isteyen bir kullanıcı açılmış bir **chat** odasına girebilir veya kendi odasını açabilir. Herkes istediği konuda istediği kullanıcılarla istediği zaman **chat** yapabilir. **Chat** yaparken bir odaya girişin yasaklanması ve sohbetin kişiselleştirilmesi mümkündür.

⁶¹ Aslan İnan, **Chat: Internet'te Muhabbet Kullanım Klavuzu**, 4. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2001, s.2.

Sohbet (**chat**)’in kısaltmalar ve sembolleri de kapsayan kendine özgü bir dili vardır. Metni izleyen tablolarda sohbet (**chat**) dilinde kullanılan bazı kısaltma ve sembollerin örnekleri verilmiştir.

Tablo 4. Konuşan Yüzler.

Konuşan Yüzler	
Karakter	Açılımı
@ :-)	Türban takıyor.
:-) >	Keçi sakallı.
(-:	Solak
X-(Artık bir ölü.
:-----)	Pinokyo.
< :-)	Güvendiği dağlara kar yağmış.
[:)	Walkman dinliyor.

Kaynak: Aslan İnan, Chat: İnternet’te Muhabbet Kullanım Klavuzu, s.459-465.

Tablo 5. Sohbet (**Chat**) Ortamında Kısaltmalar.

Sohbet (Chat) Ortamında Kısaltmalar		
Kısaltma	Açılımı	Türkçe Anlamı
007	I got a secret	Bir sırrım var
CYA	See ya (see you)	Görüşürüz
EG	Evil grin	Şeytani gülüş
L8R	Later	Daha sonra
L8R G8R	Later ‘gater	Çok sonra
N2S	Needless to say	Söylemeye gerek yok
S^	Sup? (What’s up)	Ne var? N’aber?

Kaynak: Aslan İnan, Chat: İnternet’te Muhabbet Kullanım Klavuzu, s.442-456.

Sohbet (**Chat**) odalarının sosyal yapısı, bağımlı davranışı güçlendiren bir nitelik taşır. Genel olarak kişilerarası bağın güçlülüğü, fiziksel yakınlıkla doğru orantılıdır. Oysa **Internet**, yüz yüze ya da telefonla görüşmenin tersine, kişilere aradaki mesafenin hiçbir önemi olmaksızın yakınlık sağlayabilir. Birbirlerini tanımayan insanlar **Internet**'te tanışabildikleri gibi, birbirlerini tanıyan insanlar da iletişimlerinin devamını bu yolla sağlayabilmektedirler. İnsanlar, Sohbet (**Chat**) sayesinde diğer insanlarla kendi düşüncelerini, değerlerini ve inançlarını paylaşabilirler. **Rheingold**, *bilgisayar odaklı iletişimin daima insan gereksinimlerinden kaynaklandığını* ifade eder. Klavye aracılığıyla konuşma odaklı iletişim, kelimelerin varolan anlamlarını değiştirerek, kullanıcılar arasında hızla yayılan ve özel bağların gelişimine neden olan yeni bir durum oluşturmaktadır. Böylesi yeni oluşumlar, farklı bir grup dinamiği oluşturarak, gerçek yaşamda fakirleşmeye başlamış olan kişilerarası ilişkilerin yerine geçmeye başlamaktadır.⁶²

2.5.2. Forum Alanları

Forum, **Internet**'e bağlı kullanıcıların, çeşitli konular çerçevesinde tartışabildikleri alanlardır. Sohbet (**Chat**) odalarından farkı, bu alanlarda insanların fikirlerini birbirlerine farklı zamanlarda iletebilmeleridir. Foruma yazmak için herkesin aynı anda **Internet**'e bağlı olması gerekli değildir. Herkes istediği zaman foruma yazıp daha sonra kendi mesajına karşılık yazılan mesajı okuyabilir. Bazı forum alanları kayıtlı kullanıcıları kabul eder.⁶³ Bazıları ise herkese açıktır, foruma yazmak için kayıt olmak gerekmez. Fakat bu kayıtsız forumlarda bir kullanıcının, başka bir kullanıcıya ait takma adı (**Nickname**'i, kısaca **nick**'i) kullanarak mesaj yazma riski vardır. Forum odaları, **Internet**'te zaman geçirilmesi, bilgi ve fikir alışverişi yapılabilmesi hatta arkadaşlıklar kurulabilmesi mümkün sanal ortamlardır. Forum alanlarında herkes ayrı

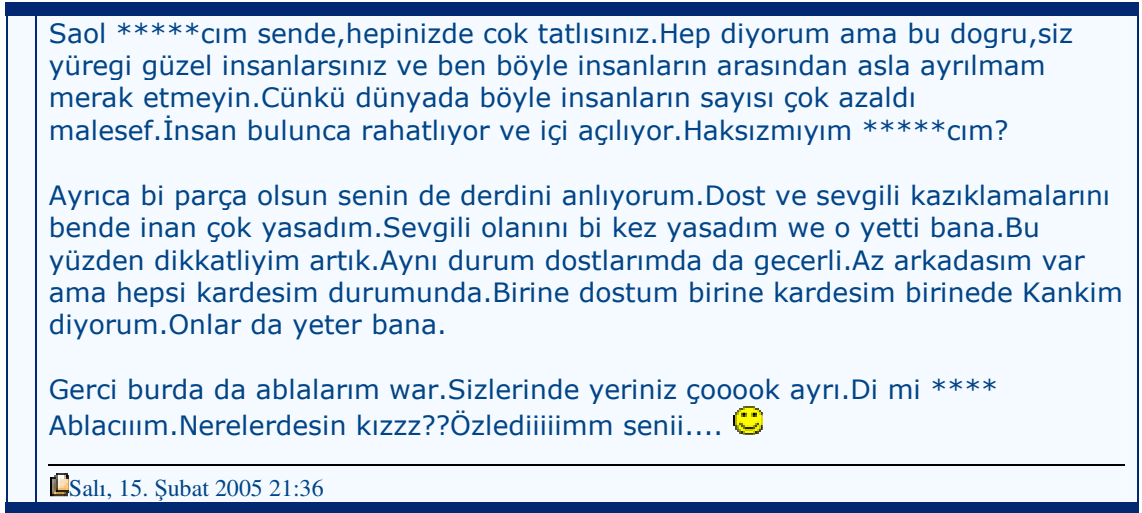
⁶² Neslihan Keser Özcan, "Üniversite Öğrencilerinde Internet Kullanımının Psiko-Sosyal Durum İle İlişkisi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2004, s.30.

⁶³ İnan, **a.g.e.**, s.10.

forum hazırlayamaz veya operatör olamaz.⁶⁴ Sadece bir tane operatör vardır. Forum'un Sohbet (**Chat**) odalarından bir başka farkı da forumların sürekliliğinin sohbet odasına nispeten yüksek olmasıdır. Sohbet (**chat**) eş zamanlı olduğu ve aynı anda katılım gerektirdiği için odadan ayrılan bir kullanıcının başka bir zaman sohbet odasına döndüğünde aynı kullanıcıları bulma olasılığı pek yüksek değildir. Forumda ise kullanıcıların sadece mesajlarını takip etmeleri yeterlidir. Forumda da sohbet (**chat**) odasında olduğu gibi kimse gerçek ismini kullanmak zorunda değildir.

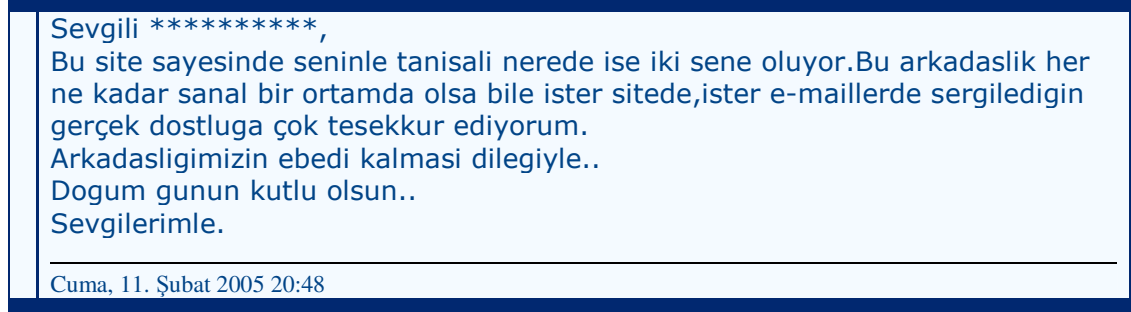
Kullanıcıların forum alanlarına yazabilmesi için kategorize edilmiş forum alanlarından kendilerine uygun olanı seçmeleri gerekir. Forum alanını seçmek kullanıcıların tercihihine göre olduğu için benzer özellikteki insanların buluşması sağlanır. Forum alanlarında yakın ilişkiler ve dostluklar kurulabilmektedir. Aşağıda aynı forum alanından alınmış örnek mesajlara yer verilmiştir.

Şekil 1. Forum Alanlarından Örnek Mesaj 1

⁶⁴ A.e., s.11.

Şekil 2. Forum Alanlarından Örnek Mesaj 2

2.5.3. Gruplar (Groups)

Gruplar (**Groups**), **Internet**'te pek çok servis sağlayıcının oluşumuna imkan verdiği sosyal aktivitelerden biridir. **Internet** ortamın herkes iletişim kuracağı kişileri özgürce seçebilme olanağına sahiptir. Gruplarda da aynı özellik geçerlidir. Herkes istediği her konuda, futbol takımı, bilimsel proje, kitap hatta ünlü bir şahıs hakkında bile bir grup kurabilir. Grubun **chat**'ten farkı, sürekliliği olmasıdır. Forum'dan farkı ise katılmak isteyen herkesin mutlaka kayıt yaptırması gereğidir. Grupların üye sayısı genellikle fazladır. Gruplar arasında üye sayısı onlarla ifade edilen gruplar kadar binlerle ifade edilen gruplara da rastlanılmaktadır. Böyle büyük gruplarda genellikle alt gruplar oluşmaktadır. Grupların, **Internet**'te özel sayfaları bulunur. Bu sayfalara yazılan mesajlar sayfada yer almakla beraber, her üyenin e-posta adresine de gönderilir. İsteyen üyeler grubun **Internet**'teki sayfasında grupla veya kendisiyle ilgili her türlü dosyayı hatta kendi resmini bile yayınlatabilir.

2.5.4. E-posta (E-mail)

Internet'te en fazla kullanılan araç elektronik posta (**e-mail**)'dır. İlk e-posta, ilk **web** sitesinin oluşturulmasından yirmi yıl önce 1971'de Ray Tomlinson tarafından gönderilmiştir.⁶⁵ E-posta **Internet**'te en çok talep gören aktivitedir. İnsanlar, fiziksel uzaklık veya zaman bulamama gibi nedenlerle göremedikleri arkadaşları veya akrabaları gibi herkesle kolay ve ucuz bir şekilde iletişim kurabilirler. Birbirlerine e-posta aracılığıyla kendilerine ait sesli veya görüntülü dosya iletebilirler. E-posta, kullanıcıların, sadece kendi sosyal çevrelerine dahil insanlarla haberleşmesini sağlayan bir araç değildir. İsteyen herkes kendi ilgi alanına giren bir konuda e-posta grubu açan bir **Internet** servisine üye olup, her türlü haberi ve duyuruyu gönderebilir ve kendisine gönderilebilir.⁶⁶

2.5.5. Fantastik Rol Oynama (Fantastic Role Playing)

Fantastik rol oynama, **Internet** üzerinde istenen rolün oynanmasına dayanan çok sayıda kullanıcının katılımıyla gerçekleşen eş zamanlı oyunların adıdır. Ortaçağ düellolarından yıldız savaşlarına kadar binlerce çeşidi vardır. Her kullanıcı bir karakter seçer ve oyuna başlar. İletişim, seçilen karakterler üzerinden gerçekleştirilir ve metin (tekst) odaklıdır. Oyun, saray, orman, mağara gibi pek çok mekanda geçebilir ve prens, prenses, ejderha, herkül, canavar gibi fantastik karakterler bulunmaktadır. Herkes istediği rolü oynar. Fantastik Rol Oynama daha çok gençler arasında terih edilen bir **Internet** etkinliğidir ve kullanıcılar arasında özel bir dili vardır. Oyun sırasında duygular esastır ve öpme, sarılma, gülme, küsme, kızma, iç çekme, ağlama gibi duygu ifadesi olan pek çok eylem işaretler ya da kısaltmalar aracılığı ile kolayca anlatılabilmektedir.⁶⁷

Bu sosyal faaliyetlerin sağladıklarını doğru ve objektif bir bakış açısıyla kullanıcı açısından değerlendirmek için **Internet** ortamında iletişimin özelliklerinin incelenmesi yararlı olacaktır.

⁶⁵ Dede, **a.g.e.**, s.17.

⁶⁶ **A.e.**, s.100

⁶⁷ Özcan, **a.g.e.**, s.30.

2.6. İnternet Ortamında İletişimin Özellikleri

Milyonlarca insanın zamanının önemli bir bölümünü ayırdığı **İnternet**'te iletişim ortamı nasıldır ve hangi özelliklere sahiptir? **İnternet**'in ve kullanıcıların değerlendirilmesi açısından **İnternet**'in ne olduğu kadar, **İnternet** ortamında iletişimin yani **İnternet** iletişiminin özelliklerinin incelenmesi de önem taşımaktadır. **İnternet**'te iletişimin özelliklerinden bazıları şunlardır;⁶⁸

- **İnternet**'te zaman konusunda bir sınır yoktur. İnsanlar günün istedikleri herhangi bir anında, günün yirmi dört saati **İnternet**'e girerek iletişim kurabilir veya **İnternet** aktivitelerinden yararlanabilirler.
- Bireylerin kendilerini tanıtmaları tamamen onların kontrolündedir, kişi yüz yüze iletişimde kendisi için sıkıntı yaratan bazı durumları değiştirebilir ve kendini farklı tanıtabilir (yaş, cinsiyet,...). King bu durumu, iletişimde “**hyperpersonal aspect**” yani kişinin kendi sunumu hakkında daha seçici olduğu bir yol olarak tanımlamıştır.
- İletişimin anonim olması, istenilmediği sürece gerçek kimliğin kullanılmaması yüz yüze iletişimde geri çekilmeye neden olan pek çok durumda kişiye cesaret verebilmekte, engellenmeyi ortadan kaldırmaktadır. Kişi **İnternet**'te söylediği sözlerin sorumluluğunu üzerine almama konusunda özgürdür ve sosyal kabul görmeme endişesi taşımadan iletişim kurabilmekte ve bu durum bazı kişilerin gerçek yaşamda olamadıkları kadar açık olmalarına neden olabilmektedir.
- **İnternet**'te herhangi bir mekan sınırı yoktur. **İnternet** coğrafi sınırların aşılmasına izin verdiği için kişiler ilgi duydukları konularda bir çok şeyi geniş bir kitle ile paylaşma olanağı ve iletişim kuracakları insanları seçme şansı bulabilmektedirler. **İnternet**, dünyanın her yerinden herkesin katılımına izin veren özgür bir ortamdır.

⁶⁸ A.e., s.28-29.

- **Internet** yaşamda sorumluluk almak istemeyen kişiler için, risksiz bir biçimde diğer insanların duygu ve düşüncelerine şahitlik yapma fırsatı tanıyabilmektedir. **Internet** televizyonun aksine çift yönlü bir iletişim aracıdır ve herkes **Internet**'te duygu ve düşüncelerini sohbet (**chat**) odaları, forumlar, **Internet** sitelerinde izleyiciye ayrılan “görüşler” vb. pek çok sayfa aracılığıyla duyurabilir. Diğer insanlar da isterselerse bu sayfalara yazan insanların yazdıklarını okuyup takip edebilir.
- **Internet**, ilgi alanları ortak olan ve hiç karşılaşma şansı olmayan kişilerin birbirleriyle haberleşmelerini sağlayabilmektedir. **Internet**'te insanlar istedikleri konuya yönelik arama yaparak, benzer ilgilere sahip insanlarla tanışma olanağına sahiptir. **Internet**'te milyonlarca hayran sitesi, kulüp, forum vb. vardır.
- **Internet**'te iletişim minimum zaman ve maliyet gerektirmektedir. **Internet**'te iletişim kurmak için insanların mekansal bir değişim yapmasına gerek yoktur. Herkes işyeri veya evinden, hatta dizüstü bilgisayarıyla otobüste bile **Internet**'e bağlanabilir. **Internet** iletişimi hem zaman hem de maddi olarak tasarrufludur.
- **Internet** ilişkiye gizemli bir boyut katmaktadır. İnsanlar **Internet** aracılığıyla bir başkasıyla iletişim kurduğu zaman, o kişi hakkında sadece onun yazdıkları kadar bilgi sahibi olabilir. İletişim kurduğu kişinin sesini duyamaz veya yüzünü göremez. O kişiyle tanışana kadar yaşanan gizemli ilişki insanları heyecanlandırır ve kullanıcıya heyecan verir.
- **Internet**'te eğlendirici oyun ve yazılımlara kolayca ulaşılabilir. **Internet**'te en çok ilgi çeken aktivitelerden biri de oyunlardır. **Internet**'te oyun oynama veya yükleme imkanı veren sayısız site vardır. Sadece oyun değil her türlü yazılım, hareketli veya hareketsiz dosya da kolayca yüklenebilir.
- **Internet** kullanıcılara kendine güven duygusunu besleyici bir statü duygusu ve kendini modern hisetme ve ait olma ya da farklı olma duygusu

verebilmektedir. **Internet** kullanıcılara geniş bir özgürlük verir. İnsanlar istedikleri an iletişimi koparabilir, **Internet**'i bırakabilir ve istediği anda istediği aktiviteyi gerçekleştirebilir. İsteyen kendi sitesini yayınlayabilir, sohbet (**chat**) odası açıp yönetebilir. **Internet**'te roller hemen her zaman değişebilir.

- **Internet** yasal olmayan pek çok düşünce ve ideolojik görüşün yayılımı ve taraftar toplanması için çok uygun bir ortam oluşturabilmektedir. **Internet**, televizyon ve radyonun aksine kontrol edilmesi, denetlenmesi çok zor bir iletişim aracıdır. Kullanıcının kendi kontrolünde olması nedeniyle de, herkes istediği düşüncenin yayılması için çalışabilir.
- **Internet**'te herkes eşittir. **Internet**'te herkes kendini istediği gibi isimlendirebilir. Ayrıca herkes kendini ifade etmek için eşit fırsatlara sahiptir. Kişiler sosyal statü, zenginlik, ırk ya da cinsiyet farklılığı olmadan aynı düzeyde bulunur. Gerçek hayatta insanların kıyafetine bakıp yorumlar yapma durumu **Internet**'te yaşanmaz. Bu olgu "**Internet** demokrasisi" olarak adlandırılmaktadır.⁶⁹

2.7. Internet Kullanımının Sosyal Nedenleri

Herkesin **Internet** kullanım nedeni birbirinden farklı olabilir. Bu nedenle **Internet** kullanım nedenleri değerlendirilirken herkesin "farklılığı" ve "tekliği" dikkate alınmalıdır. **Internet** kullanımının farklı nedenleri olsa da çeşitli araştırmalar sonucu ortaya çıkan kullanım nedenlerini ağırlıklı olarak aşağıdaki maddeler oluşturur:⁷⁰

1. **İletişim kurmada kolaylık sağlıyor: Internet** ortamında bireyler kendilerini daha kolay ifade edebiliyorlar. Günlük yaşamda kendilerini ifade etmekte güçlük çekenler bile **Internet** ortamında kendileri, başkaları ya da tanınmak istedikleri gibi olabiliyorlar. Örneğin **chat** günlük yaşamda kolay iletişim kuramayan

⁶⁹ Kaypakoğlu, a.g.e., s.81

⁷⁰ Şule Çelik, "Çocuğumu "Chat" Başından Kaldıramıyorum", (Çevrimiçi) <http://www.egitim.com/aile/0652/0652.chat.asp?BID=06>, 2 Şubat 2005.

kişilere iletişim ve bir çok kişiyle tanışma olanağı sunuyor. **Internet** kullanımı aynı zamanda yüz yüze ilişkilerde “hayır” diyemeyen insanların sorununa da çözüm olmaktadır. Shepherd ve Edelman da sağlıklı sosyal ilişkiler kurmada başarısız, sosyal becerisi düşük olan, öznel psikolojik hastalıkları olan insanların, bu gereksinimlerini gidermede **Internet**’in uygun bir seçenek olacağından bahsetmektedir.⁷¹

2. **Sosyal ortam sunuyor: Internet** aracılığıyla sunulan iletişim olanağı bireylere bir gruba ait olduklarını hissettiriyor. **Internet**’te yüzlerce konu hakkında kurulmuş olan gruplara veya forum alanlarına katılabilmek mümkündür. Bireyler üye oldukları bu gruplar içinde bir yerleri olduğunu hissediyorlar. Bu durum da günlük yaşamda iletişim kurmada ve sosyal ortamlara katılmada güçlük yaşayan bireylere kolaylıklar sağlıyor. Bireyler bu gruplar içinde onaylandıklarını, kabul edildiklerini hissediyorlar.
3. **İnsanlarla daha yakın ilişkiler kurmayı sağlayabiliyor: Internet**’in sunduğu iletişim olanağı bireyleri günlük yaşamda olduğundan daha çok yakınlaştırabiliyor. Bireyler bu ortam içinde içlerinden geldiği gibi iletişim kurup yaklaşabiliyorlar. **Internet**’te yüzünü görmedikleri insanlarla dertleşmek daha kolay olduğu için bireyler daha derin ilişkiler kurabiliyorlar.
4. **Kullanıcı, olmak istediği kişi gibi davranabiliyor: Internet** aracılığıyla hayallerindeki kişi olmak çok kolay. Bir insan, sosyal ilişkiler kurmada zorlanan, utangaç ya da yeterince kendine güveni olmayan biri olsa bile, **Internet** ortamında olmak istediği kişi gibi davranabiliyor. **Internet**’te yukarıda da değinildiği gibi iletişimin yüzyüze olmaması nedeniyle, insanlar kendilerini istedikleri gibi tanıtabilir ve gösterebilir. İnsanlar, **Internet**’te hiç olmadıkları biri gibi davranabilme olanağına sahiptirler. Gerçek hayatta sahip olmak istediği özellikleri kendine mal edebilir veya gerçek hayatta sahip olmak istediği sosyal

⁷¹ Özcan, a.g.e., s.49.

rolü oynayabilir. Bunlar gerçek hayatta olmasa bile kişinin hayal dünyasında tatmin sağlayabilmektedir.

5. **Ucuz olmanın yanında uzun süre ve birçok kişi ile aynı anda iletişim imkanı sunuyor: Internet** özellikle arkadaşları ile sürekli iletişim halinde olmak isteyenler için telefonda daha ucuz ve uzun iletişim olanağı sunuyor. Böylece özellikle çocuklar ya da gençler daha ucuza aynı anda birçok arkadaşıyla iletişim kurma olanağını bulabiliyor.
6. **Gerçeklerden kaçabilmeye yarıyor:** Bilgisayar oyunları ya da **Internet** üzerinden sunulan içerik çok renkli, hızlı, görsel ve işitsel etkiler tarafından zenginleştirilmiş olduğu için bireylerin, bilgisayar başında keyifli ve uzun zaman geçirmesine yardımcı oluyor. Bu da günlük sıkıntılar ya da sorunlardan uzaklaşmak isteyen pek çok kişiyi bilgisayar başına çekiyor. **Internet**, kullanıcıya istenmeyen dışlanması olanağını verir. **Internet**'te kullanıcılar kişisel sayfalarını isteklerine göre düzenleyebilme ve sadece kendi tercihlerinden oluşan bir dünya oluşturabilme şansına sahiptir. Böylece **Internet** kişilerin gerçeklerle yüz yüze olmasını engellemektedir.
7. **Internet ikinci bir şans hissi veriyor:** **Internet**'in en cazip ve ilginç yönlerinden biri **Internet** kullanan insanlar tarafından ikinci bir şans hissi verdiğinin düşünülmesidir. Örneğin **Internet** ortamında herhangi bir forum alanına üye olan veya sohbet (**chat**) odasında yeni birileriyle tanışan bir kullanıcı, kendini doğru veya istediği gibi ifade edemeyen biri takma adını (**nickini**) değiştirerek, yeni bir takma ad alarak **Internet** ortamındaki faaliyetlerine devam edebilir. Benzer şekilde **Internet** ortamında çevrimiçi oyunlarda başarısız bir kullanıcı yeni bir rumuz alarak eski puanından kolayca kurtulabilir. Bu durumun **Internet** ortamında bu kadar kolay olması **Internet**'in ikinci bir şans hissi verdiği şeklinde değerlendirilebilir.

Bu konuda Hammersley de (1995), vaka çalışmasındaki bulgularla tutarlı görünen bir dizi neden ileri sürmüştür;⁷²

- İlgili alanları ortak olan kişilerin birbirleriyle haberleşmelerini sağlar.
- Birbiriyle hiç karşılaşma şansı olmayan kişilerin temas kurmalarını sağlar.
- İletişim maliyeti düşüktür.
- **Internet** kullanımının gizemli bir yönü de vardır ve pek çok kişi bu gizemli yönleri cazip bulmaktadır.
- İnsanlar eğlendirici oyun yazılımlarını bilgisayarlarına indirebilirler (**download**).
- Kullanıcılar arkadaşlarıyla minimum düzeyde zaman ve para harcayarak iletişimlerini sürdürebilirler.
- **Internet**, kullanıcılara kendine güven duygusunu destekleyici nitelikte olabilecek bir statü sahipliği ve modernlik duygusu verir.
- Kullanıcının ciddiye alınmasına ve dinlenmesine olanak sağlar.
- İnsanların belli yönlerden gündelik, yüzyüze maskelerinden (**persona**) farklılaşabilen, “iyi gelişmiş” bir maske sergilemelerine olanak verir.

2.8. Bazı Kitle İletişim Modelleri

Kitle iletişimi açıklamak için değişik modeller ortaya atılmıştır. Bu çalışmada konuyla bağlantılı olarak kitle iletişim araçlarına sosyolojik ve sosyo-psikolojik açılardan yaklaşan modeller seçilmiştir. Çalışmada politikayla ilgili veya matematiksel modeller üzerinde durulmamış, belirtildiği gibi kitle iletişim araçlarını sosyolojik açıdan inceleyen modellere değinilmiştir.

⁷² Kazım Alat, “Internet Bağımlılığı: Gerçek mi? Kurgu mu?”, (Çevrimiçi) http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=39, 2 Şubat 2005.

2.8.1. Etki ve Tepki Yaklaşımları

Kitle iletişiminde ilk araştırma, Harold Laswell'in 1927'deki *Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri (The Propaganda Techniques in the World War)* yapıtıdır. Laswell savaşta fikir yönetimini devletin ele aldığını ve propaganda ile sosyal dayanışma yaratıldığını öne sürmüştür. Böylece psikolojinin etki-tepki kuramı iletişimde kullanılmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak pasif izleyici görüşü gelişmiştir. Lasswell 1939'daki *Dünya Devrimci Propagandası (World Revolutionary Propaganda)* yapıtıyla propaganda doktrinlerini popülerleştirdi. Lasswell'in iletişim alanına yaptığı en önemli katkı, iletişim kuramları ve araştırmalarının yoğun bir şekilde kullandığı “kim, kime, hangi kanaldan, ne etkiyle, ne söyler” formülü olmuştur. Bu formül amerikan egemenliğindeki iletişim anlayışının temel taşıdır.⁷³

Kitle iletişim araştırmalarının tarihi genellikle etki araştırmalarının tarihi olarak kabul edilir; çünkü yapılan araştırmaların büyük bölümü kitle iletişim araçlarının etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının etkilerine yoğun ilgi duyulmasının ve üzerinde en çok çalışılan ve tartışılan konulardan biri olmasının başlıca nedeni, kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşantıyı yapılandırmada ve düzenlemede temel kaynak gibi görülmeleridir. Bununla birlikte kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda yapılan araştırmalar, bekleneni pek verememiştir.⁷⁴

Kitle iletişim araştırmalarında etki kavramı, kitle iletişim araçlarının iletileri ile izleyicilerin bilgilerinde, tutumlarında ve davranışlarında, uyarıcı olarak meydana gelen değişim anlamında kullanılmaktadır. Buna göre iletişim araçlarının etkisi; bilgide, duyguda, düşüncede, tutum ve nihayet davranışta ortaya çıkan bir değişim olmaktadır. Öyleyse iletişim araçları açısından etki kavramı; bireylerde ve toplumda kitle iletişim araçlarının var olması nedeniyle meydana gelen bütün değişiklikleri ifade etmektedir. Etki araştırmaları tek bir soruya cevap aramaktadır. Bu da, “İletişim araçları kişiler üzerinde ne gibi etkilere yol açar ?” sorusudur.⁷⁵

⁷³ Erdoğan, Alemdar, a.g.e., s.45.

⁷⁴ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*, 4. Basım, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s.179,183.

⁷⁵ A.e., s.180.

Kitle iletişim alanındaki etki araştırmalarının çıkış noktasını; 1920’li ve 1930’lu yılların koşulları da dikkate alınarak, psikolojik ve sosyolojik alanlarda geliştirilen kuramlar oluşturur. Psikolojinin gündeminde olan i güdü kuramı etki-tepki ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Dışarıdan gelen uyarıcılara karşı belli tepkilerin verildiği bu uyarıcıların bir lde davranış değişmelerine yol açtığı vurgulanır. Bu kuramın kitle iletişim alanında uygulanmasının nedeni, kitle iletişim araçlarının büyük bir etki potansiyeline sahip olduğu görüşüdür. Bu kuramın temelini, etki-tepki ilkesi çerçevesinde kitle iletişim araçları ile ilişki kurulan bireyin ya da kitlenin, bu mesajdan etkileneceği görüşü oluşturur. Kitle iletişim aracı ile birey arasında kurulan bu ilişki, araçtan belli derecede etkilenmeyi ancak, aracın mesajı ulaştıramadığı bireyleri hiç etkilemeyeceği görüşünü öngörür. Kısaca belli kişilerin hedef alınmadığı ancak bu araçların mesajlarına ulaşan okuyucuların, izleyici ve dinleyicilerin etki alanında olduğu ifade edilmeye çalışılır. Bu çalışmaların sonucunda etki-tepki ilişkisi olumlu yönde bir değişikliğe uğramıştır. Tek yönlü, çizgisel etki-tepki modelinin yetersizliği ve yeniden düzenlenmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Psikolojide geliştirilen bireysel farklılıklar kuramı, etki-tepki ilkesi çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır.⁷⁶

1940’ların sonlarına kadar kitle iletişiminde egemen olan yaklaşım psikolojiden gelen uyarıcı-tepki (etki-tepki) modeline dayanan yaklaşımlar olmuştur. Etki-tepki yaklaşımı kitle iletişim araçlarının aktif, izleyicinin pasif olduğu, herhangi bir uyarıcıyla istenilen tepkinin meydana geleceği görüşüne dayanıyordu. Örneğin gençler üzerinde sinemanın etkisi konusunda 1920’lerin sonunda yapılan inceleme etki modeline dayanıyordu. Chaffe ise sinemanın etkisinin yaş, cinsiyet, tutum, algı, sosyal evre, yaşanmış deneyimler ve anne baba etkisi gibi etkenlere bağlı olarak değiştiğini bulmuştur. 1940’ların başlarında Lazarsfeld grubunun sınırlı etki sonucuna ulaşmasının, kitle iletişim araçlarının güçlü etkisi görüşüne karşı yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.⁷⁷

Etki-tepki yaklaşımları, laboratuvar ve alan araştırmaları aracılığıyla kişilik ve psikolojik farklar gibi faktörler eklenerek revizyona uğratıldı. Zamanla Seçimli/tercihli

⁷⁶ Aylin Grgn Baran, **İletişim Sosyolojisi**, Ankara, y.y., 1997, s.61-62.

⁷⁷ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.59-60.

dikkat ve kullanma, seçimsel algılama, seçimsel yaklaşım, uzaklaşma ve kaçınma gibi yeni kavramlar modele dahil edildi ve izleyen zamanda sosyo-kültürel faktörler de eklendi. Lazarsfeld ve diğerlerinin 1940'lardaki araştırmalarının sonucunda, etki-tepki modelindeki doğrudan etki iki aşamalı akış olarak değiştirildi. Daha sonra aktif izleyici teziyle, etki-tepki tezi tersine çevrildi, karşılık verenin bu karşılığı uyarana göre değil kendi seçimine göre verdiği belirtildi.⁷⁸

2.8.2. İki Aşamalı Akış Modeli

Colombia Üniversitesinin Katz, Berelson ve Lazarsfeld'in önderliğinde 1950'lerin ortalarına kadar yapılan "etki" ile ilgili alan araştırmalarının sonucunda, mesajın aktarılması ve tutumların değişmesinde kişiler arası ilişkilerden doğan etkinin geniş bir rol oynadığı ve kitle iletişim araçlarının doğrudan rolünün sınırlı olduğu saptandı. Alan araştırmalarının bulguları sonucu "iki aşamalı akış (**Two Step Flow**)" modeli ve modele bağlı olarak kanaat önderleri (**Opinion Leader**) ve eşik bekçileri (**Gate Keeper**) kavramları ortaya çıktı.⁷⁹ "Berelson ve Katz'ın araştırmalarına göre kanaat önderleri ve eşik bekçileri farklı konumlara ve işlevlere sahiptir. Eşik bekçileri, kitle iletişiminde göndericiden önce yer alırken; kanaat önderleri alıcıdan sonra yer alırlar. Her ikisi de etkinin sağlanmasında hem seçici hem de yorumcu rolünü oynarlar."⁸⁰

Eşik bekçileri, kişiler arasındaki iletişim sistemlerini "dışarıdaki bir şeye" bağlayan kişilerdir. İletinin gruba ulaşıp ulaşmayacağını ya da nasıl ulaşacağını önemli ölçüde belirlerler. Örneğin bir yazı işleri sorumlusu, bir yayımcı belli bir konuya yer verip diğerine yer vermemeye ya da haberin nasıl işleneceğine karar verir. Bunu yaparken okuyucu ya da izleyicinin neye inanıp inanmayacağını kısmen etkilemiş olur.⁸¹

İki aşamalı akış modeline göre etki iki basamak sürecinden geçerek oluşur, yani kanaat önderinden grubun üyelerine geçer. Kanaat önderi grubun dünya görüşüne göre

⁷⁸ A.e., s.61.

⁷⁹ Erdoğan, Alemdar, a.g.e., s.73.

⁸⁰ Hüseyin Bal, **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2004, s.118.

⁸¹ A.e., s.117-118.

iletişimi biçimlendirerek saygı duyulan bir önder, güvenilir bir kaynak olarak etkiye bulunur. Kanaat önderi iletişimde en önemli rol oynayan grup üyesi olarak düşünülebilir. Kanaat önderleri kitle iletişim araçlarını önder olmayanlardan daha çok kullanırlar; konularıyla ilgili içeriği okurlar, seyrederek veya dinlerler. Popüler düşünce kanaat önderliğini yüksek statüyle eşleştirmiştir ve etki sürecine özellikle yüksek statüden veya yüksek prestij düzeyinden aşağı doğru hareket eden dikey bir süreç olarak düşünülmüştür.⁸²

McQuail ve Windahl'a göre, iki aşamalı akış modeli aşağıdaki temel varsayımları içermektedir:⁸³

1. Bireyler izole edilmiş toplumsal canlılar değil; diğer insanlarla etkileşimde bulunan toplumsal grupların üyeleridir.
2. Kitle iletişimin gönderisine tepki ve cevap, anında ve doğrudan olmaz, bunlar toplumsal ilişkiler aracılığıyla aktarılır ve yine toplumsal ilişkiler tarafından etkilenir.
3. Birisi alımlama ve ilgi; diğeri, etki veya enformasyon girişimini kabul etme veya reddetme şeklinde cevap vermektense oluşan iki süreç vardır.
4. Kitle iletişim kampanyaları karşısında bireyler eşit değildir, iletişim sürecinde farklı rolleri vardır.
5. Daha etkin rol üstlenenler (kanaat önderleri) kitle iletişimini kullanmalarıyla, daha yüksek düzeylerde toplumsal olmalarıyla, diğerleri üzerinde etkileri olduklarının farkında olmalarıyla kaynak ve rehber rolü üstlenmeleriyle ötekilerden ayırdedilebilirler.

Bu yaklaşımın küçük grup araştırmaları da kişisel ilişkilerin kitle iletişim araçlarından daha fazla olduğunu göstermiştir. Kanaat ve tutumlar çoğu kez yakın gruplar (aile, arkadaş) içinde oluşur ve desteklenir. Bu gruplarda üyelerin kanaatleri genellikle birlikte değişir. Önder, grup kanaatinin oluşmasında stratejik rol oynar, diğer

⁸² Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.73.

⁸³ Bal, **a.g.e.**, s.116-117.

üyelerin ne düşündüğünü bildiği için onları belli bir kanaat ya da tutumda birleştirebilir.⁸⁴

Klapper, iki aşamalı akış modeliyle ilgili açıklamaları inceledikten sonra genel olarak o zaman kabul edilen şu sonuca varmıştır: Kitle iletişim araçlarının doğrudan etkide bulunması oldukça seyrek görülür; kişiler arası süreçlerle ya da değişime yatkın tutumlar var olduğu zaman değişim sürecine etki ederler, başka zamanlar var olan tutumları ve toplumsal konumu desteklerler.⁸⁵

Kitle iletişim araçlarının etkisi minimumdur. Kişiler arası ilişkiler insanlar üzerinde daha etkilidir. İki aşamalı akış modeli kitle iletişim araçlarından alıcılara iletilen mesajların etkisinin sınırlı ve zayıf olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bireyin içinde bulunduğu sosyal grubun değer ve normlarına göre bu etkinin olup olamayacağını belirlemiştir.⁸⁶

2.8.3. Riley ve Riley Sosyolojik Modeli

John ve Mathilda Riley'in birlikte oluşturdukları iletişim modelinde, kitle iletişim araçları sosyal yapının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Riley ve Riley kendilerinden önceki modellerin kitle iletişimini sosyal çevreden bağımsız olarak ele aldıkları için kendi modellerinde kitle iletişiminin toplumsal ve kültürel boyutunu vurgulamışlar ve kitle iletişimini toplumdaki diğer sistemlerden biri olarak değerlendirmişlerdir.⁸⁷

Halloran'a göre Riley ve Riley bu modeli kitle iletişimin sosyolojik yaklaşımını geliştirme gereksinimini karşılama çabası olarak sunmuşlardır ve bu model başlangıç için önemli bir adım olarak kabul edilmelidir.⁸⁸

Riley ve Riley'e göre geleneksel anlayış, şu şekilde nitelendirilebilir: Kaynak, alıcıyı daima etkilemek için uyarıcı niteliğinde olan mesajları tasarlayarak gönderir. Alıcı, bir birey olarak, organize olmamış bir kitle içinde izole durumdadır ve mesaj

⁸⁴ A.e., s.117

⁸⁵ Erdoğan, Alemdar, a.g.e., s.76.

⁸⁶ Baran, a.g.e., s.65.

⁸⁷ A.e., s.30.

⁸⁸ Bal, a.g.e., s.23-24.

alındığında nasıl bir tepki vereceğine akılcı bir karar verir. Geleneksel anlayış görüldüğü gibi kaynak veya alıcı konumundaki bireyi sosyal yapının bir parçası olarak görmemektedir. Riley ve Riley'e göre ise kitle iletişimi sosyal yapıdan soyutlanarak açıklanamaz. Bu nedenle yazarlar, kitle iletişim sistemini, toplum içinde iletişime katılan aktörler ve bu aktörlerin dahil oldukları gruplar ve bu grupların içinde bulunduğu geniş sosyal yapılar, herşeyi saran bir sosyal sistem içinde düşünmektedirler. Kitle iletişimi de bu geniş sosyal süreci etkiler ve ondan etkilenir.⁸⁹

Riley ve Riley'e göre bu sosyal yapı içinde birincil gruplar ve referans grupları bulunur. Birincil grubun temel özelliği yüzyüze ilişki biçimini, samimiyeti ve duygusallığı ifade etmesidir. Aile bu grupların ilişki biçimini ortaya koyabilecek en açık örnektir. Bireyin içinde bulunduğu birincil gruplar, genellikle referans grubu olarak değerlendirilir. Çünkü birey içinde bulunduğu grubun tutum, davranış ve değerlerini yansıtır. Böylece referans grubu olarak kabul edilen birincil grubun norm ve değerleri bireyin yaşamında iletişim süreci içinde kolaylık sağlar. Birey, iletişim süresince birincil grubun norm ve değerlerinin etkisi altında kalır. Bu bakımdan birey gönderici pozisyonda ise mesajı seçebilir ve bunu şekillendirebilir. Alıcı pozisyonunda ise kitle iletişim araçlarından gelen mesajı nasıl seçeceğine, kavrayacağına ve tepki göstereceğine yardım eden bir birincil grubun etkisi vardır. Böylece iletişim sürecinde birey-grup etkileşimi söz konusu olmaktadır.⁹⁰ Riley ve Riley modeline göre hiç kimse yalnız değildir ve her birey başta ailesi olmak üzere çeşitli grupların içinde varlık kazanır.⁹¹

Riley ve Riley modelinde birincil gruplar daha geniş sosyal yapının içinde görev yerine getirirken, sosyal yapının parçaları olarak değerlendirilir. Böylece bu gruplar görevlerini sosyo-kültürel çevrede yerine getirirler. Örneğin bir öğrencinin, okulda bir arkadaş grubu ile ilişkisi bulunabilir. Arkadaş grubu birincil gruptur. Bu grup, bir sınıf

⁸⁹ Gökçe, a.g.e., 2002, s.21.

⁹⁰ Baran, a.g.e., s.30-31.

⁹¹ Bal, a.g.e., s.24.

içinde, sınıf ise bütün (genel) bir sosyal sistem olarak değerlendirilen okulun bir parçası durumundadır.⁹²

Riley ve Riley Modeli'nde sosyal bağımlılık ön plandadır. Her unsur sosyal çevreyle bereber değerlendirilir ve bireylerin davranışları içinde buldukları toplumsal koşullar tarafından yönlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin içinde bulunduğu gruplar, birey verici konumunda ise ileti seçmesine ve onu şekillendirmesine; alıcı konumunda ise iletiyi nasıl algılayacağına ve iletiye nasıl tepki göstereceğine yardımcı olur. Böylece, vericilerin ve alıcıların belli özellikleri eğer bu kişilerin sosyal gruplarla olan ilişkileri de düşünülürse, sağlıklı bir şekilde açıklanabilir. Dolayısıyla kitle iletişim sürecinde sosyal yapı yönlendiricidir. Etkin normlar, grupların spesifik değer yargıları, davranış şekilleri ve dil kullanımı, büyük çapta belli durumlarda hangi hususların konuşurularp konuşurulamayacağı yönündeki beklentileri düzenlemektedir.⁹³

Riley ve Riley, kitle iletişim araçlarının kişisel ve sosyal davranışı etkileyen bir faktör olduğunu belirtir. Bu durum göstermektedir ki, kitle iletişimi ile sosyal iletişim birlikte giden bir süreçtir. Bu ikisini birbirinden soyutlamak mümkün değildir. Ancak Riley ve Riley modeli hem informal hem de formel iletişim süreci içinde «**feed-back**» unsurlarını birlikte taşır. Bu açıklamalardan anaşılacağı üzere, birey-birey, birey-grup, grup-grup biçiminde cereyan eden iletişim süreci daha geniş bir alana yayılır. Bu geniş alan ise, toplumun kendisidir. Riley'lerin bu açıklamaları Buadrillard'ın kitlenin sosyolojik bir gerçek olmadığı düşüncesine karşıt önemli bir yanıt teşkil eder. Dolayısıyla Riley'lerin modeli, kitle iletişimini sosyal hayat alanı içinde değerlendirir. İletişim sürecinde göndericiyi ve alıcıyı sosyal ortamdaki soyutlamamış, aksine sosyal ortamın yönlendiriciliği üzerinde durmuşlardır. Ancak iletişimin toplumsal fonksiyonlarına ilişkin bir açıklama yapmamışlardır.⁹⁴

⁹² Baran, **a.g.e.**, s.32.

⁹³ Gökçe, **a.g.e.**, 2002, s.22.

⁹⁴ Baran, **a.g.e.**, s.33-34.

2.8.4. Maletzke'nin Modeli

Maletzke genel bir kitle iletişim modeli geliştirir ve bu çerçevede kitle iletişimin temel öğeleri olarak; gönderen, alıcı, ileti ve araç olmak üzere dört öge belirler ve bunlar arasındaki ilişkiyi açıklar. Bu model üzerinde çok ayrıntılı durulmayacaktır. Çünkü bu modelin bazı eksiklikleri vardır.⁹⁵

Maletzke'nin modeli çok faktörlüdür, ele aldığı temel faktörler arasında mesajı veren, mesaj, medya veya araç ve alıcı bulunur. Bu faktörlerin dışında alıcının medya hakkındaki düşüncesi veya imajı da yer alır. Kitle iletişim ağı geri-besleme (**feed-back**) mekanizmasına dayanır. Maletzke her iletişim aracını kendi imkanları ve sınırlılıklarıyla değerlendirmiştir. Böylece her kullanıcının, farklı kitle iletişim araçlarından farklı biçimde etkilenebileceğini ortaya koyar. Bu açıklamalara göre, bireyler oyunu radyodan dinlerken farklı, aynı oyunu televizyondan izlerken farklı biçimde etkilenir. Modeldeki gönderici ve alıcı birbiriyle karşılıklı ilişki içinde psikolojik ve sosyal yapıları itibariyle bağımlı davranırlar. Göndericinin mesaj seçiminde, kendi imajı, kişilik yapısından çalışma arkadaşları (takımı) içindeki konumundan, kurumundaki konumundan, sosyal çevresi ve kamu oyunun baskısından etkilendiği görülür. Aynı şekilde alıcı da aynı psikolojik ve sosyal koşullar tarafından etkilenir. Böylece gönderici ve alıcı hangi sosyal konumda ise ve sosyal gruba bağlılığı ne kadar yoğunsa, grubun değerlerine aykırı olan mesajları algılaması ve o bireyin tutumlarını etkileme olasılığının bulunması o kadar düşüktür. Bu görüş Riley ve Riley'in sosyolojik modeline benzer. Gönderici ve alıcının iletişim süreci, buldukları sosyal sistem ve alt kültür grubu içinde anlam kazanır. Ait oldukları sosyal gruba göre mesajları algılamaları söz konusudur.⁹⁶

Modelde verici ve alıcının davranışlarını etkileyen başka faktörler de söz konusudur. Örneğin, verici kendini kamuoyunun kontrolünde hissettiği için mesajın içeriğini belirlerken bu konuya özen gösterir. Alıcının mesaj seçimini yönlendirdiği konusu inkar edilemez. Maletzke'nin bu modeli, gönderici ve alıcının birbirleriyle ilişkilerinin iç içe geçtiğini göstermeye yarayan iyi bir örnektir. İlişkiler iç içe (karşılıklı)

⁹⁵ Gökçe, a.g.e., 2002, s.25.

⁹⁶ Baran, a.g.e., s.48-49.

olduğu için karmaşık bir nitelik alır. Bu model hem gönderici hem de alıcı perspektifinden değerlendirmeye uygundur.⁹⁷

2.8.5. Wilbur Schramm'ın Kitle İletişim Modeli

Schramm'ın modeli, iletişimin karşılıklı olarak aktarılması üzerine kurulmuştur. İletişim sürecini Riley'lerde olduğu gibi daha çok «**feed-back**» kavramı üzerinde durarak açıklamaya çalışır. Bu bakımdan Schramm, büyük ölçüde kitle iletişim araçları üzerinde durur. Bu model de düz çizgisel bir model özelliği taşımaz. Geri-besleme sistemine göre çalışır⁹⁸

Schramm'a göre kitle iletişimi birey-birey iletişimi ile yakın bir benzerlik gösterir. Ayrılan yönü, iletişim süreci içindeki öğelerdir. Çünkü kitle iletişiminde temel kaynağın ya bir iletişim örgütü ya da kurumlaşmış bir kişi olması gerekir. Kitle iletişimin hedefleri sonuçta tek tek bireyler olmaktadır. Bilindiği üzere; gazete okuyan bireyler, sinemada film izleyen bireyler, radyo dinleyen, istasyon arayan bireyler vs. hepsi kitle iletişimin hedefleri olarak görülebilir. Bu sistemde de «**feed-back**» mekanizması işler. Çünkü dinleyici, okuyucu, izleyici kitlesi üzerine geri dönüşümlü bir iletişim kurmak mümkündür. Özellikle bu durumun araştırmalarla saptanarak kitlenin neden hoşnut olduğu, neden olmadığı ortaya çıkarılabilir ve karşılıklı bir iletişim gerçekleştirilebilir. Schramm kitle iletişiminde “seçimleme kesiri” kavramını kullanır. Bir mesaj bireye daha fazla yarar sağlıyor ve daha az çaba gerektiriyorsa genellikle bu iletişim türü tercih edilir.⁹⁹ Diğer bir deyişle, insanlar mesajdan sağladıkları yarar ile mesaja ulaşma kolaylığı arasında bir orantı kurarlar. Buna seçimleme kesiri denir. Daha fazla yarar sağlayan ve daha kolay erişilebilen araç veya mesaj tercih edilir.

Seçimleme Kesiri Yarar Umudu
Gerekli Çaba

⁹⁷ A.e., s.49, 50.

⁹⁸ A.e., s.34.

⁹⁹ A.e., s.42-43.

Halk, kitle iletişim araçlarının kendisine gönderdiği içeriği, yorumlayarak geri-besleme mekanizmasıyla tekrar iletişim örgütüne çıktılar biçiminde ulaştırır. Böylece kitle iletişimi “toplum bildirişimi” şeklinde işlemeye başlar. Schramm’a göre etkileme konusu “toplum bildirişimi” ile açıklanabilir. Böylece toplum yaşamının gereği olan karşılıklı etkileşimin devamına ve toplum üyelerinin belli bir esneklik, hoşgörü ortamı içinde yaşamalarına yardımcı olur. Yani toplumsal boyutta bir bakış sağlar. Toplum bildirişimi yalnız bir toplum içinde kalmaz, diğer toplumlarla ilişkilerde süreklilik kazanması için topluma yeni katılan üyelere kültürün aktarılması gerekir. Böylece kendi toplumunun tarihini, kurallarını, rollerini, görevlerini öğrenerek kültürün devamını sağlamış olur. Toplum bildirişimi gerçekleştirilirken, kitle iletişim araçlarının bu faaliyette oynadığı etkin rolü unutmamak gerekir.¹⁰⁰

2.8.6. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı

Bazı sosyologların gözünde çıkmaza girmiş gibi görünen *gönderici-ileti-alıcı* sürecine dayanan temel iletişim modeli, 1960’larda bazı revizyonlarla yeniden canlılık kazandı. Katz 1959’da iletişim araçlarının halka ne yaptığından çok, halkın bu araçlarla ne yaptığına dikkat edilmesi gerektiğini söylüyordu. Bu temel görüşten hareketle zaman içinde kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı geliştirildi. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı “halk kitle iletişim araçları ile ne yapar?” sorusunun cevabını arayan bir modeldir. Modelde kitle iletişim araçlarının egemenliği bitiyor, onun yerine kullanıcının egemenliği başlıyor. Bu kuram kısa zamanda egemenlik kazandı. Kurama göre insanlar gereksinimlerini gidermeye çalışırlar. Doyum için kullandıkları araçlardan bazıları da kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar ve araçların ürünleri arasında gereksinimlerini karşılamak için bilinçli bir seçim yaparlar. Bu maksatlı etkinlikler sonucu gereksinimler giderilir ve gerginlikler azaltılır. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı izleyicilerin gereksinimlerine göre iletişim araçlarını ve içeriklerini seçtiklerini ve kendi etkilerini kendilerinin oluşturduğu görüşünü, kısaca “aktif izleyici” savını getirmiştir. Buna göre, insanlar basit bir şekilde davranmak yerine, çevrelerine etki yapan aktif ajanlar olarak

¹⁰⁰ A.e., s.45.

kabul edilir. Bu ajanlar etkinlikleri seçme yolları arasında amaçlarına uygun tercihler yapma gücüne sahiptir.¹⁰¹

Bu yaklaşıma göre eğer kişisel gereksinimleri karşılamakta kullanılan kişisel ve çevre ile ilgili olanaklar yetersizse, kişiler bu gereksinimlerini eşdeğer seçeneklerle gidermeye çalışırlar. Bu seçenekler karşısındaki eğilim, kişinin kendi olanaklarına bağlıdır. Gereksinimlerle ilgili olan toplumsal ve kişisel yapılar, farklılaşmış bireysel sorunlar bileşimini ortaya çıkarırlar. Bu farklılık, gereksinimleri karşılamada, yani doyum aramada, farklı güdüleri oluşturur. Dolayısıyla kitle iletişim araçları, farklı şekillerde ve farklı nedenlerle kullanılır. Böylece kitle iletişim araçlarının kullanım şekli kişilerin gereksinimlerine göre farklılık gösterir.¹⁰²

Modele göre bireyler kitle iletişim araçlarına, genellikle şu gereksinimleri açısından yönelirler:¹⁰³

- Kişiliğin güçlendirilmesi, prestij ve güven sağlama;
- Vakit geçirme, gündelik sorunlardan kaçma, duygusal rahatlama ve eğlence;
- Bilgi, fikir sahibi olma;
- Dostluk, arkadaşlık vb. gibi kişisel ilişkiler kurma.

Örneğin, herhangi bir birey; şahsiyetini güçlendirme, prestij ve güven kazanma gibi gereksinimlerini haber programlarına ya da yarışma programlarına yönelmekle karşılayabilir. Haber bültenlerinden diğer kişilerle konuşmada kullanabileceği aktif bilgileri elde ederken, yarışma programlarını seyrederek orada sorulan soruları bilip bilmediğini denetlemiş olur. Sonuçta o kişi, bu şekilde hem kişiliğini güçlendirmiş, hem de prestij ve güven kazanmış gibi bir doyuma ulaşmış olur.¹⁰⁴

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda önemli katkılar ve ilerlemeler sağlamıştır ve yeni bulgular kazandırmıştır. Bu yaklaşım da etki araştırmalarında kesin bir sonuca ulaşmış değildir. Ancak toplumsal ve bireysel

¹⁰¹ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.161-162.

¹⁰² Gökçe, **a.g.e.**, 2002, s.201.

¹⁰³ **A.e.**, s.202.

¹⁰⁴ **A.e.**, s.202.

ihtiyaçlar dikkate alınarak, gönderici-ileti-alıcı süreci içinde etkinin alıcı boyutunda olabileceği savunulur.¹⁰⁵

DeFleur ve Ball-Rokeach, bu modeli geliştirerek **görevsel bağımlılık kuramını** ortaya atmıştır. Bu yaklaşıma göre sanayileşmiş toplumlarda, izleyiciler, kitle iletişim araçlarına enformasyon kaynağı olarak yüksek derecede bağılıdırlar. İzleyicilerin araçlarla enformasyona bağıllık derecesi araç iletilerinin izleyicilerin inanç, duygu ve davranışlarını ne zaman ve neden değiştirdiğini anlamada anahtar olan değişkendir. Sonuçta bu tür araçlara bağıllık güçlendikçe, verilen enformasyonun izleyicinin algı, duygu ve davranış biçimlerini değiştirme olasılığı vardır.¹⁰⁶

Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımının egemenliğini sürdürmesi ve artan kuramsal sorunlar sonucu, 1980'lerin sonlarına doğru “daha gelişmiş” kullanımlar ve bağımlılık modeli ortaya atıldı. Bu kurama göre ise, kişi gereksinimlerini gidermek için medyaya daha çok bağlandıkça, medyanın önemi o kişi için daha da artacaktır. Bağımlılık modeli, kitle iletişimini toplumsal sisteme bağlar. Bu modele göre çağdaş toplumlar gelişip karmaşıktıkça, halk toplumsal örgütlerle ilişkilerinde kitle iletişimine daha çok dayanmaya başlar, iletişim araçlarının etkisi toplumsal sistem, iletişim sistemi ve izleyici arasındaki ilişkilere dayanır. Kitle iletişim araçlarının kolay elde edilebilir olması da bağımlılığı güçlendirir. Bağımlılık güçlendikçe kitle iletişim araçlarının davranışları, duyguları ve algılamayı etkileme ihtimali de güçlenir. Bağımlılık bireysel, toplumsal, yapısal niteliklerin sonucudur. Televizyona bağımlılık kişinin sahip olduğu kaynakların yoksul olduğu (yalnız insanlarda olduğu gibi) zaman büyük olur. Bağımlılık iletişim araçlarının kullanım şekillerine de bağılı olabilir.¹⁰⁷

Kitle iletişim araçlarıyla ilgili burada verilenlerin dışında daha pek çok yaklaşım vardır. Gündem belirleme yaklaşımı, yetiştirme kuramı, suskunluk sarmalı gibi.

Gündem belirleme yaklaşımı B. Cohen'in çalışmasından ortaya çıkmıştır; McCombs ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Yaklaşıma göre, kitle iletişim

¹⁰⁵ Baran, **a.g.e.**, s.67.

¹⁰⁶ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.169.

¹⁰⁷ **A.e.**, s.207, 209.

araçlarının etkileri, kanaat ve tutumları güçlendirme veya değiştirme değil, fakat ve özellikle konu tespiti veya kısaca, kamuoyu gündemini oluşturma ile ilgilidir. Başka bir deyişle kitle iletişim araçları, halka ne düşüneceklerini değil, ne hakkında düşüneceklerini söylemektedir. İnsanlar kitle iletişim araçları tarafından saptanan konular hakkında konuşmaktadır.¹⁰⁸

Yetiştirme kuramında ise, Gerbner ve arkadaşları tarafından televizyon gerçekliği, yani televizyon dünyasının özellikleri, ile günlük yaşamın gerçekliğini karşılaştırma yöntemi uygulanmış; televizyon gerçekliğini çözümlmek için, televizyon programlarının örneklerini kaydederek içerik çözümlemesi yapılmıştır. Bu içerik çözümlmelerinden televizyon gerçekliği hakkında çıkarımlar yapılmış; bunlar, televizyon dünyasının izleyicilere verdiği potansiyel dersler olarak kabul edilmiştir. Televizyon ortak bir bilinci kuran bir işlev görmektedir ve sürekli tekrarlanan yaygın kalıplar aracılığıyla, belli bir dünya görüşü sunar.¹⁰⁹

Noelle-Neumann, kitle iletişim araçlarının tutum değişimi olgusundaki etkisi ve rolünün yetersiz olduğunu belirterek; kitle iletişim araçlarının daha çok dinleyici-okuyucu kitlesinin çevrelerine ilişkin tasavvurlarının oluşumundaki rolü üzerinde durmuştur. Suskunluk sarmalı modelinin temel varsayımı, insanların doğal olarak yalnız kalmaktan korktukları ve bu nedenle kamuoyunda ya da kendi çevresi ile ilişkilerinde nasıl davranacağını, korkmadan neler söyleyebileceğini öğrenmek için çevrelerini sürekli gözettikleri varsayımdır. Kişi, fikir ve görüşlerini çoğunluk tarafından kabul gördüğünü algıladığı zaman ifade etmekte, kendisinin azınlıkta olduğunu düşündüğünde ise susmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Gökçe, **a.g.e.**, 2002, s.206

¹⁰⁹ **A.e.**, s.211-212.

¹¹⁰ **A.e.**, s.213-215.

2.9. Kitle İletişim Modelleri ve İnternet'in Çok Boyutlu Değerlendirmesi

Bu başlık altında bir önceki başlıkta tanıtılan kitle iletişim modellerinin **İnternet** üzerinde uygulanması ve **İnternet**'in çok boyutlu değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Her modelin mutlaka eksiklikleri bulunmaktadır. Fakat buradaki amaç çok boyutlu bir değerlendirme yapmaktır. **İnternet**'in anlaşılması ve doğru bir yaklaşımla değerlendirilmesi, **İnternet** kullanıcılarının beklentilerinin ve **İnternet** kullanım nedenlerinin daha geniş perspektiften değerlendirilmesine yardımcı olacaktır.

Modeller incelendiği zaman ilk modellerin, etki-tepki modelleri, insanı tek başına ele aldığı ve doğrudan etki temeline dayandığı görülür. Fakat zamanla bu yaklaşımın yetersizliği ortaya çıkmış ve yapılan araştırmalara bazı psikolojik ve sosyal faktörlerin de eklenmesiyle eşik beklentileri ve kanaat önderleri kavramları ortaya atılmıştır. Böylece insan tek başına değil, kanaat önderleri ve eşik beklentileri şeklinde tanımlanan kişilerle beraber değerlendirilmiştir. Kitle iletişim modellerindeki asıl gelişme ise, sosyolojik yaklaşımların ortaya atılması, insanın sosyal çevresi ve ait olduğu sosyal gruplarla beraber değerlendirilmesiyle yaşanmıştır. Bu durum kitle iletişim araçlarının değerlendirilmesinde sosyolojik bakış açısının önemini ve gerekliliğini vurgular.

Kitle iletişim araçlarından Riley ve Riley modeli etki-tepki (uyaran-tepki) yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı getirerek kitle iletişim araçlarının sosyal sistem ve sosyal çevre içinde değerlendirilmesinin yolunu açmıştır. Bu modele göre **İnternet** kullanıcıları, **İnternet**'ten sadece etkilenen pasif kullanıcılar olarak düşünülmemelidir. Kullanıcılar bir sosyal grubun ve sosyal sistemin birer parçasıdır. Her biri bir birincil grup üyesidir. Bu gruplar da kullanıcının davranışı ve yaklaşımı üzerinde etki sahibidir. **İnternet**'i ve kullanım nedenlerinin değerlendirilmesinde kullanıcıların bir sosyal grubun ve sosyal çevrenin etkisinde olduğunun yaklaşıma dahil edilmesi bu çalışmada da benimsenen bir görüştür. Çünkü Cooley'e göre de toplum kişilerin toplamından öte birşeydir. Toplumda, tek tek kişilerde görülmeyen bir yaşam süreci, bir örgüt vardır. Kişileri tek tek inceleyip yan yana koyarak toplumu anlamaya çalışmak yanlış bir

yöntemdir. Gruplar ve toplumsal süreçler bir bütün olarak düşünülmelidir.¹¹¹ Böylece toplumsal koşulların **Internet** kullanımını biçimlendirdiği söylenebilir. Bu noktada **Internet** kullanıcılarının pasif olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğu düşünülmektedir. Televizyon izleyen bir izleyici tek taraflı bir insan-makine iletişimi yaşamaktadır. **Internet** ise tamamen farklıdır. **Internet**'e bağlanan kişilerin “**Internet** kullanıcı” şeklinde isimlendirilmeleri, “kullanıcı” terimi insanların edilgenliğini değil etkinliğini vurgulamaktadır. Zaten her kullanıcı **Internet** faaliyetlerini kendi istekleri ve tercihleri doğrultusunda yönlendirmektedir. Sosyolojik yaklaşımlar insanların kitle iletişim araçlarından yararlanırken aracın içeriğini ve türünü seçebildiğini belirtir. Örneğin Parsons da kitle iletişim sisteminin, ekonomik ve siyasal sistemde olduğu gibi, farklılaşmış bir toplumsal sistem olduğunu belirtir ve bu sistemin dört seçme özgürlüğü getirdiğini ifade eder: (a) Gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyon istasyonları ve programları arasında seçim yapma; (b) içerik şekilleri ve kalite çeşitleri arasında seçim yapma; (c) tercihinde harcadığı para ve (ç) izlemeyi zaman içinde saptayıp, ona göre izleyip izlememe, şimdi veya daha sonra okuma.¹¹² **Internet** kullanıcısının da her **Internet**'e bağlandığında benzer seçimleri yapması gereklidir. (a) **Internet**'teki faaliyetler arasında seçim yapması; (b) bu faaliyetleri uygulayacağı alanları (Forum veya sohbet (**chat**) alanları) ve bunların içeriğini, konusunu ve iletişim kuracağı diğer kullanıcıların özelliklerini seçmesi; (c) kullanım süresine bağlı olarak harcayacağı parayı ve (ç) ne zaman bu faaliyetleri gerçekleştireceğini veya bu faaliyetlere ne kadar süre devam edeceğini seçmesi gerekir.

Internet'ten yararlanabilmek için sürekli karar verilmesi gerekmektedir. Önce **Internet**'teki faaliyet daha sonra katılma özellikleri seçilir. **Internet** kullanımı aktif ve bilinçli bir süreçtir. Dolayısıyla kullanıcının pasif olduğu düşüncesi pek mümkün görülmemektedir. İnsanın aktif olduğu düşünülürse bu durumda **Internet** kullanım nedenleri önemli hale gelir. Riley ve Riley modeline göre **Internet**'e aşırı yönelmenin gerçek hayattaki sosyal etkileşim eksikliğinden olduğu düşünülebilir. Çünkü insan

¹¹¹ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.43.

¹¹² **A.e.**, s.109.

davranışı üzerinde yönlendirici olan birincil grupların eksikliği, insanları yeni arayışlara sürükleyebilir.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı da benzer bir noktaya işaret etmektedir. Daha önce belirtildiği gibi bu yaklaşım insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kitle iletişim araçlarını kullandıklarını savunmaktadır. Bu modele göre **Internet** kullanımının nedeni insanların karşılayamadıkları bazı sosyal gereksinimlerinin olmasıdır. Bu gereksinimler sonucu çevredeki kaynakların yeterliliğine göre kişi **Internet**'e yönelir. Farklı faaliyetler arasında seçim yaparak gereksinimlerini karşılar ve gerginlikler azaltılmaya çalışılır. Bunun sonucunda bazı amaçlanmamış sonuçlar meydana gelebilir. **Internet** ortamının aşırı bir şekilde benimsenmesi bu amaçlanmayan sonuçlara örnek olarak gösterilebilir.

Internet, kullanıcıların beklentilerini karşıladıkça insanlar **Internet** kullanmaya devam edecek; böylece **Internet** iletişimini benimseyeceklerdir. Benimsedikçe de gerçek dünyadan uzaklaşacaklardır. Çünkü **Internet**'in sürekli kullanılması, **Internet**'i benimseme sonucunda, sosyal geri çekilme ve sosyal iletişime karşı çıkma durumlarını yaratır.¹¹³

Internet'in sürekli kullanımının bir başka sonucu da **dijital depresyondur**. Dijital depresyon insanların **Internet** ve televizyon gibi kendi doğal yapısına uymayan araçlara aşırı yönelmesi sonucu ortaya çıkan depresyon türüdür. Örneğin televizyon seyretmek insanı pasif bir konuma getirir ve insanın üretimini azaltır. İnsanın, üretmeyen veya sadece alıcı durumunda biri olması depresyona neden olur.¹¹⁴ Bütün bunlar **Internet**'in sonuçları olarak değil, **Internet** kullanımının sonuçları olarak değerlendirilmelidir. **Internet** kullanımı da kişiden kişiye değişir. **Internet**'e bağlanan herkes aynı şekilde etkilenmez. Kullanım özelliklerine göre etkilenir. **Internet**'in kullanım özellikleri de kişinin **Internet**'e yönelme amacına göre şekillenir. Sosyal destek amaçlı veya sosyal içerikli **Internet** kullanımı genelde düzenlilik gösterir. Bu tür kullanımı anlamamanın bir yolu da kişi için taşıdığı işlevsel anlamdır. **Internet**'i

¹¹³ Tarhan, a.g.y.

¹¹⁴ A.y.

düşünmek ve özlemek bu tür kullanımın özellikleridir.¹¹⁵ Örneğin **Internet** günlük gazetelerin okunması, banka işlemlerinin kolayca yapılması gibi işlemler için kullanılıyorsa özlem yaratmaması ve duygusal bir anlam ifade etmemesi gerekir.

Internet'in herkes için geçerli bir fonksiyonu yoktur. Kullanıcı günlük gazeteleri okumak için **Internet**'e bağlanıyorsa, **Internet**'in elektronik bir gazete olduğu, aradığı bir bilgiye ulaşmak için kullanıyorsa elektronik bir kütüphane olduğu söylenebilir. **Internet** kendi hazırladıkları sayfada siyasi propaganda yapan kullanıcılar için ise elektronik bir propaganda aracıdır. **Internet**'in kullanım alanlarına ayrı bir başlık altında değinildiği için burada tekrar edilmeyecektir. Kısaca, **Internet**'in fonksiyonu kullanıcıya göre oluşur. Bu nedenle kullanım nedeni önem kazanır. **Internet**'in kullanım nedenlerinin ağırlıklı olarak sosyal içerikli olduğu, **Internet**'in sosyal amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüzden **Internet**'in en bilinen fonksiyonunun iletişim olduğu düşünülebilir.

Sosyolojik modeller iletişimi tek yönlü ele almazlar. Schramm'ın modeline göre değerlendirilince **Internet**, elektronik dil kullanılan bir iletişim kaynağıdır. Maletzke'nin modeli de kitle iletişimi çok faktörlü soyo-psikolojik bir süreç olarak değerlendirir. Bu modele göre her kitle iletişim aracından etkilenme farklı olur. **Internet**, televizyonun sunduğundan çok daha fazla bir katılım imkanı sunmaktadır. **Internet**'te kullanıcının aradığı içerik yoksa bile kişi kendisi oluşturabilir. Sohbet (**chat**) odaları, forum alanları, gruplar hatta kullanıcının kendi **Internet** sayfasını hazırlama imkanının bulunmasının, kullanıcı açısından oldukça etkileyici olduğu düşünülmektedir. Böylece **Internet** sosyal iletişim için iyi bir araç olarak değerlendirilebilir. Çünkü **Internet** sayesinde kullanıcı duygularını ve düşüncelerini, kendi çabası ölçüsünde, geniş kitlelere duyurabilir. **Internet**'te her hangi bir baskı olmadığı gibi hissedilir bir sınırlama da yoktur. Kişi mesaj oluştururken sadece kendi isteklerini düşünür. Bu açıdan **Internet**'in herkesin kendi istekleri doğrultusunda kullanabileceği bir kitle iletişim aracı olduğu da söylenebilir.

¹¹⁵ A.y.

Kitle iletişim modellerinde özellikle sosyolojik yaklaşımlar incelenirken her modelin değişik kitleler için geçerli olabileceği düşünülmelidir. Çünkü insanlar farklı sosyal çevrelerden gelmekte; farklı sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarda bulunmaktadır. Herkesin aile, arkadaş, akraba, ve iş çevresi, komşuluk ilişkileri farklılık göstermektedir. Herkesin aile yapısının farklı olması bile farklı etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle farklı sosyal çevrelerde bulunan insanların farklı özellikler göstereceği dikkate alınmalıdır. Örneğin, Morgan ve Shanahan 1992’de, Arjantin ve Tayvan’da bir çalışma yapmışlardır. Arjantin’de 966 kişi, Tayvan’da ise 1214 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın sonunda televizyonun yetiştirme kuramı Arjantin’de Tayvan’a göre belirgin şekilde farklı bir geçerlilik göstermiştir.¹¹⁶ Bu durumda herkes için geçerli olabilecek, bir kitle iletişim modelinin varlığını savunmak pek uygun görülmemektedir. İnsanların, sosyal yaşam alanının sosyal çevrelere bölünerek değerlendirilmesi daha uygun olabilir. Örneğin okul çevresi, aile, arkadaş, iş çevresi gibi. Bu sosyal çevrelerin insan yaşamındaki fonksiyonları ve bu çevrelerden birindeki yetersizlik durumunda, insana etkisi üzerinde düşünülerek kitle iletişim araçlarını kullanma nedeni daha gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirilebilir.

Internet için bu çalışmada savunulan görüş bu doğrultudadır. Örneğin iş çevresinde başarı ve kazanma güdüsünü tatmin edemeyen birinin çevrimiçi (**online**) oyunlarda daha istekli ve bağımlı olabileceği, diğer taraftan, bir gruba ait olma duygusunu yaşayamayan birinin özel bir forum alanının veya çevrimiçi grupların sürekli ve düzenli bir üyesi olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Griffiths’in de belirttiği gibi, **Internet** kullanıcılara alternatif bir gerçeklik sağlar. Kullanıcılara, bir gruba dahil olma duyguları ve psikolojik olarak ödüllendirici bir anonimlik vermektedir. Bu tip bir dahil olma gerçekte, değişmiş bir bilinç durumuna neden olabilir. Tüm vaka çalışmaları ve tarama sonuçları beraberce değerlendirildiğinde, vakaların çoğunda aşırı kullanımın, **Internet**’in yeni ilişkiler kurmak gibi ödüllendirici tipteki davranışlarla uğraşmak için bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Griffiths, aynı zamanda vaka çalışmalarının,

¹¹⁶ Ömer Özer, **Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Kültürel İşlevlerinin İncelenmesi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2004, s.195-196.

Internet'in, kişinin yaşamındaki yetersizliklere (örneğin, ilişkiler, arkadaşların azlığı, fiziksel görünüm, özür, başaçıkma vb.) karşı koymak amacıyla kullanıldığını gösterdiğini belirtmektedir. Vaka çalışmalarının tümünde, bilgisayar sosyal ilişki (çoğunlukla sohbet (**chat**)) amacıyla kullanılmaktadır.¹¹⁷

Rheingold'a göre de gerçek dünyada istediğini bulamamak sanal dünyada arayışa neden olabilir.¹¹⁸ **Internet**'in özellikle katılım ve duygusal boşalım ve kendini ifade edebilme özelliği nedeniyle insanların sosyal beklentilerini karşılayabileceği söylenebilir. Özellikle günün her anında ulaşılabilir olması nedeniyle insanlar tarafından "ihtiyaç duyulan her an" ilişki kurulabilecek bir sosyal destek kaynağı olarak da algılanabilir.

Kitle iletişim araçlarının en gerçekçi şekilde değerlendirilebilmesi için sosyolojik görüşün yaklaşımın bir parçası haline getirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü insanlar bazı sosyal çevrelerin ve sosyal grupların birer parçasıdır. Bu gruplarda da pek çok ilişki yaşanmaktadır. İnsanlar izole olmuş canlılar değildir. İnsanların gerçek dünyada bulamadıklarını **Internet** ortamında arıyor olması, sosyal kurumların işlerliğinin sorgulanmasını gerektirir. Bu da sosyoloji biliminin konusudur.

2.10. Sundukları Sosyal Kazançlar Açısından Internet'in Televizyon Örneğiyle Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Internet'i değerlendirirken işlevsel olarak televizyonla karşılaştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun nedeni **Internet** ve televizyonun kullanım amaçlarındaki benzerliktir. Aşırı televizyon izlemenin ardında bazı sosyal nedenlerin olduğu bulgulanmıştır. Bu karşılaştırmanın yapılmasındaki amaç; **Internet**'in, yine sosyal nedenlerle kullanıldığı belirlenen başka bir kitle iletişim aracı olan televizyondan daha güçlü bir alternatif olduğunun ve böylece **Internet**'in sosyal ihtiyaçlar açısından da değerlendirilebileceğinin ortaya konmasıdır. Televizyon tek yönlü, **Internet** ise çift yönlü bir kitle iletişim aracıdır. Dolayısıyla insana izlemenin yanında katılma ve

¹¹⁷ Alat, a.g.m.

¹¹⁸ Mertli, a.g.m.

müdahale etme şansı da verdiği için psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanması konusunda televizyondan daha güçlü bir alternatiftir.

Araştırmacılar kitle iletişim araçlarının niçin kullanıldığı sorusunu yanıtlayacaksa, insanların kitle iletişim araçlarından veya diğer kaynaklardan beklentilerinin toplumsal ve psikolojik kökenlerini ortaya koymalıdır. Çünkü bu temel nedenlerin yol açtığı beklentiler kitle iletişim araçlarını kullanmanın farklı biçimlerine neden olur. Kitle iletişim araçlarının ihtiyaçlara göre kullanılması, bu ihtiyaçların giderilmesiyle sonuçlanır. Ama kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre bu gereksinimlerin karşılanması dışında, bazen başka sonuçlara hatta istenmeyen, önceden tasarlanmamış, amaçlanmamış sonuçlara da neden olabilir.¹¹⁹

McQuail ve arkadaşları televizyon izleme deneyiminden elde edilmesi umulan, dolayısıyla televizyon izleyicilerinin gereksinimlerinden kaynaklanan beklentileri, diğer bir deyişle televizyon izlemenin psiko-sosyal nedenlerini yaptıkları araştırmaların bulgularını değerlendirerek aşağıdaki gibi sıralamaktadır:¹²⁰

1. Oyalanma, kaçış:

Bu işlev şu maddeleri içerir:

- a) Gündelik yaşamın alışlagelen ve sıkıcı rutininin dayattığı kısıtlamalardan uzaklaşma.
- b) Sorunların, dertlerin insana yüklediği sıkıntılardan kaçma.
- c) Duygusal boşalma, rahatlama.

İzleyici, kendi içinde cazip bir fantazi dünyası sunan bir televizyon programını seyrederek bu dünyaya geçici olarak katılabilir. Bu konuda Dolf Zillman'ın "Ruh Durumunu Yönetme Kuramı (**Mood Management Theory**)"na değinmek de yararlı olacaktır. Bu kuramın amacı televizyonun istenen bir duygusal durum yaratmak için nasıl kullanılabileceği sorusunu yanıtlamaktır. Araştırmalara göre canı sıkılan olan insanlar uyarıcı programları seçerken, psikolojik baskı altındaki insanlar daha

¹¹⁹ Mutlu, a.g.e., s.81.

¹²⁰ A.e., s.81.

sakinleştirici programlar izleyerek gerginlik düzeylerini azaltmaya çalışırlar. Böylelikle kendilerini baskı altında hissededen insanlar televizyonu endişeye yol açan düşünceleri bloke etmek, böylelikle daha rahat bir ruhsal duruma geçmek amacıyla kullanılmaktadırlar. Anderson ve arkadaşları, topladıkları verilere ilişkin değerlendirmelerinde, televizyonun yetişkinler tarafından ruh durumlarını yönetmek ve gerginliği azaltmak amacıyla kullanıldığı hipotezinin, yani Zillman'ın "ruh durumunu yönetme kuramı"nın desteklendiğini belirtmektedirler. Lee ve Lee, insanlar için televizyon izlemenin en önemli nedenlerinden bazılarının gerilimden kurtulmak, rahatlamak, gündelik dertlerden ve uğraşlardan kaçınmak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda televizyon "bir tür sakinleştirici, yatıştırıcı ilaç" işlevi görmektedir.¹²¹

Örneğin, yapılan araştırmalarda pembe dizi izleyen izleyici grubu incelendiğinde, çoğunluğun yirmili yaşlarda ve orta yaş kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Pembe dizileri izlemenin çeşitli nedenleri bulunmuştur. Waters ve Greenberg'e göre izleyici, arkadaş, değersiz şeyler ve biraz da mizah aramaktadır. Bartel, bu diziler sayesinde insanların sıkıntıdan kurtulduklarını ifade etmektedir. Vurgulanan diğer nedenler ise gerçeklerden kaçma, başkasının yaşamına katıldığını hayal ederek duyulan heyecan, dinlenme arkadaşlık ve sorunlara yardımdır.¹²²

Televizyonun yerine getirdiği "oyalanma, kaçış" işlevini **Internet** televizyondan çok daha geniş olanaklarla yerine getirebilir. Sanal oyunlarla, (özellikle Fantastik Rol Oynama) kısıtlamalardan ve sıkıntılardan kaçabilir. Ruhsal durumuna uygun pek çok aktiviteden birini seçebilir. **Internet** aracılığıyla kendini anlatabilir. Çünkü televizyon bireyi çevresine karşı izole ederek etkilemeye çalışmasına karşılık **Internet** bireyi etkileyecek hem de bireyin oluşturmak isteyebileceği etkileri aktaracak mekanizmalara sahip olduğu için daha fazla özgünleştiricidir.¹²³

Internet televizyonun aksine sadece sorunlardan kaçmayı değil sorunların paylaşılabilmesini de sağlar. Genel olarak bireyler kendileriyle birebir olan (örneğin, çocuklarıyla, eşleriyle, cinsel yaşamlarıyla vb.) problemleri kolay kolay bir başkasına

¹²¹ A.e., s.82.

¹²² Özer, a.g.e., s.196.

¹²³ Bal, a.g.e., s.89.

açamazlar. Bugün **Internet** kullanımı ile bu durumun yeni bir boyut kazandığı söylenebilir. Çünkü, birey sorununu kimseye duyurmadan, **Internet** aracılığıyla çözüm yolları arayabilir. Örneğin, 6-13 yaş kategorisindeki çocuğunun, geceleri altını ıslatma sorununu yaşayan bir anne **Internet** aracılığı ile diğer annelerle bilgi-tecrübe alış-verişinde bulunabilir. Yine aynı meslekte olan insanlar mesleklerine yönelik tartışma sayfalarında buluşarak sorunlarını paylaşabilirler ve yeni gelişmeleri takip edebilirler.¹²⁴

2. Kişisel ilişkiler:

Bu işlevin kapsamına iki madde dahildir:

- a) Can yoldaşlığı, arkadaşlık.
- b) Toplumsal Kullanım.

İzleyici televizyon seyrederek başka insanlarla (ister gerçek kişiler isterse televizyon kahramanları) televizyon sayesinde ilişkiler kurar. **Can yoldaşlığı** veya **arkadaşlık**, izleyicilerin, televizyondaki kişileri (*Örneğin, Bizimkiler, Yılan Hikayesi Kurtlar Vadisi, Cesur ve Güzel gibi dizilerdeki karakterlerle ya da ortalama üç ay süren reality showlara katılan yarışmacılarla ya da sunucularla*) sanki onlarla dostluk ilişkisi içindeymiş gibi ve onlar gerçek kişilerin yerine geçebilirlermiş gibi, gerçek arkadaşlık ve dostlukların yerine koyulması sürecini dile getirmektedir. Geçtiğimiz dönemlerde Türkiye’de de yayınlanan “Biri Bizi Gözetliyor” isimli reality show’un izleyicilerinin, programda yer alan yarışmacıları “ailelerinden biri gibi benimsediklerini” söylemeleri bu durumu doğrulayan verilerden biridir.¹²⁵ İzleyiciler yalnızlık duygularını sadece televizyondaki kişilerle kurdukları “sözde samimi ilişkiler” aracılığıyla gidermekle kalmazlar. Televizyon onlara yalnızlıklarını gidermede bir başka olanak daha sunar. İzleyiciler, aynı programı kendilerinden başka (ve belki kendileri gibi yalnız) çok sayıda insanın izlediğini bilir. Çünkü gerçekten de aynı programı izleyen insanlar, farklı mekanlarda da olsalar zamansal bir cemaat oluştururlar. Bu cemaat aynı anda aynı uyarılara muhatap olma, bu uyarılara benzer yanıtı, örneğin heyecanlanma,

¹²⁴ Baran, Burcu, **a.g.m.**, s.462.

¹²⁵ “Reality Show’lar Özel Programı”, 32. Gün, CNN Türk TV, 10 Mart 2005 Tarihli Yayın.

duygulanma, gülme, ağlama vb. vermeye tanımlanmaktadır. İzleyici, izlediği programı izleyen böyle bir cemaatin mensubu olduğunu bilir ve bu ait olma duygusu yalnızlığını bir ölçüde de olsa giderir.¹²⁶ Ulusal çapta yayın yapan bir televizyonun izleyicileri, evlerinde kendi başlarına olsalar bile, belli ortak deneyimlerin insanlarıdır.¹²⁷ Son bir kaç yılda **Internet**'in hızlı bir şekilde yaygınlaşması sayesinde aynı programın izleyicileri, program veya programdaki karakter adına düzenledikleri forum odalarında buluşup duygu ve düşüncelerini paylaşabilmektedir. Bu siteler izleyiciler/kullanıcılar için sosyal iletişim olanağı sağlamaktadır. Örneğin, televizyonda yayınlanan birinci dönem Popstar programının yarışmacılarından Barış'ın hayranları kurdukları www.biz.com sitesi aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurarak zamansal cemaatlerini aktif hale getirmişlerdir. Televizyon izleyicilerinin oluşturduğu cemaat zamansal ve iletişimsiz bir özellik taşır. **Internet**'te ise gerçek bir katılım söz konusudur. Kullanıcı fikirlerini belirtmede, ilgi alanına göre birilerini bulmada ve zamanı seçmede tamamen aktiftir.

Toplumsal kullanım televizyonun insanın tanıdıklarıyla sosyal etkileşim için araçsal olarak kullanımlarını dile getiren bir işlevdir. Televizyon bu anlamda diğer insanlarla konuşma ve etkileşim malzemesi haline gelir.¹²⁸ **Internet** ise insanlarla konuşma ve etkileşim malzemesi olmaktan öte bu konuda bir araç olma özelliği taşır. **Internet** dünyanın her yerinden yeni insanlarla iletişim kurma olanağını sunar.

3. Kişisel kimlik:

Bu işlevin açılımı şöyledir:

- a) Kişisel referans.
- b) Gerçekliğin araştırılması.
- c) Değer pekiştirme.

Kişisel kimlik terimiyle kastedilen televizyondaki program malzemelerinin izleyicinin kendi yaşamında veya koşullarında önem verdiği birşeye ek ağırlık

¹²⁶ Mutlu, **a.g.e.**, s.82-83.

¹²⁷ Erdoğan, Alemdar, **a.g.e.**, s.18.

¹²⁸ Mutlu, **a.g.e.**, s.83.

kazandırma veya üzerinde düşünme amacıyla kullanılmasıdır. Bu işlev, izleyicinin kendi varoluşuna ilişkin anlam dünyasındaki unsurlarla televizyonda sunulanların ilişkilendirilmesi şeklinde işler ve televizyon programlarında kendinden birşeyler bulma, inançlarının, değerlerinin pekişmesine kadar çok geniş bir kullanım alanı bulur.

Kişisel referans program içeriğinin, izleyici için kendi durumunun, karakterinin ya da yaşamının geçmiş dönemine veya bugüne ait özelliklerini karakterize etme veya ortaya çıkarma amacıyla kullanımını ifade eder. İzleyici kendini televizyondaki kişilerle kıyaslar. **Gerçekliğin araştırılması** işlevi, program içeriğinin izleyicinin kendi sosyal çevresinde yaşadığı veya yaşayabileceği belli sorunlar hakkında fikir vermesini dile getirir. McQuail ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada, televizyonu neden izledikleri sorusuna, bir çok izleyicinin “düşünceme besin oluyor” cevabını vermeleri gerçeğin araştırılması kategorisini somutlaştıran çok uygun bir örnektir. Bu tür yanıtlar izleyicilerin hemen her tür televizyon programını kendi gerçek sorunlarıyla ilgili bir uyaran olarak görebildiklerini ifade etmektedir. **Değer pekiştirme**, izleyicinin inandığı ve taşıdığı belli değerleri destekleyen, savunan bir programın o izleyicinin inancını güçlendirdiğini ifade eder. “Bugün etrafımızda hala bu programdaki gibi ailelerin bulunduğunu bilmek çok güzel doğrusu; bu program bana aile bağlarının önemini anımsatıyor; bu program aile hayatının nasıl olması, ne olması gerektiğini örnekliyor” gibi ifadeler bu tür işlevi gerçekleştiren izleyici grubunu örnekleyen cümlelerdir.¹²⁹

Internet ise televizyona kıyasla daha adem-i merkezîdir, televizyon ise merkezî bir yapı gösterir. Televizyonda daha çok toplum tarafından tanınan insanlara yer verilirken, **Internet** ortamı kullanıcının her türlü katılımını mümkün kılar. Ayrıca televizyonlardaki mesaj onlarca filtreden ve kurum içi denetimden geçerek hedef kitleye ulaşmaktadır. Ancak **Internet**'te bu türden müdahaleci mekanizmalar yok denecek kadar azdır. **Internet**, televizyondan daha zengin bir fikir üretimi sağlar.¹³⁰ Bu nedenle **gerçekliğin araştırılması**, **kişisel referans** ve **değer pekiştirme** maddelerinin

¹²⁹ A.e., s.83-84.

¹³⁰ Bal, a.g.e., s.89.

gerçekleştirilmesi açısından daha iyi ve sınırsız bir alternatiftir. **Internet**'teki siteler incelendiğinde hemen her konuda bir site bulunmaktadır.

Örnek Siteler:

http://www.evcil.org: Evcil hayvanlarla ilgili hemen her konudaki bilgiyi içeren ve kullanıcıların sorularını yanıtlayan bir site.

http://www.kadınlarkulubu.com: Site kadınlarla ilgili her türlü sağlık sorunları, çözümleri, bebeklerle ilgili isimler, resimler gibi konuları kapsayan bir içeriğe sahip.

http://www.evlierkeklerkulubu.org: Evli erkeklerin yaşadıkları, hem bekarlara tavsiyeler verdikleri hem de evli erkeklerin ortak dertlerinden veya evliliğin güzel yanlarından bahsederek çeşitli tartışmalar ve fikir alışverişi yaptıkları bir site.

4. Gözetim altına alma:

Televizyonun gözetim altına alma işlevi amacıyla kullanılması daha çok haberlerin ve güncel olayların izlenmesiyle ilgili bir süreçtir. İzleyiciler dünyayla ilişkilerini koparmamak için ve dünyada olup biten olaylardan haberdar olmak için güncel olayları takip edebilecekleri programlar izlerler. Programa konu olan herşey izleyicinin birinci dereceden ilgi alanına girmeyebilir amaç günlük yaşamın bir parçası olmak, onu yakalamaktır.¹³¹

Internet aracılığıyla 'gözetim altına alma' çok daha kolay bir şekilde gerçekleştirilebilir. **Internet**'te en son haberleri takip etmek için haber tarama motorları bulunmaktadır. Örneğin Google News (<http://news.google.com/>), Yahoo! News (<http://news.yahoo.com/>) ve News Directory (<http://www.newsdirectory.com/>) bunlardan bazılarıdır. Ayrıca günlük gazetelerin sayfalarından (<http://www.hurriyetim.com.tr>, <http://www.sabah.com.tr> vb.) politika, magazin ve spor gibi hemen her konudaki son dakika haberleri takip edilebilir. Bu sayfalardan haber arşivlerine ulaşmak, istenen bir tarihteki haberleri okumak da mümkündür. Kullanıcılar sadece okumakla da kalmayıp ilgili haber sayfasına haberle ilgili kendi yorumlarını bile ekleyebilirler.

¹³¹ Mutlu, a.g.e., s.84.

İnternet'in televizyonla kıyaslanmasında vurgulanması gereken bir nokta da, **İnternet**'te zaten televizyon da izlenebileceğidir. Televizyonda yayınlanan pek çok programın, kendisine ait **İnternet** sayfasından izlenmesi de mümkündür. **İnternet**, kullanıcıya sınırsız bir dünya sunar. **İnternet**, kamusal alanı genişleterek toplumsal katılımı ve söylem imkanlarını zenginleştirir. Diğer kitle iletişim araçlarından hiçbiri sahibinin taleplerine karşı, **İnternet**'in olduğu kadar itaatkar olmamıştır.¹³²

2.11. Aile İçi İlişkiler

Aile, sosyal ilişkilerin en somut yaşandığı kurumlardan biridir. Sosyal ilişkiler bakımından aile, gerek içe doğru gerekse dışa doğru çok yönlü bir araştırma konusudur. Aile içi ilişkilerin niteliği ve niceliği, aile bireylerinin tek tek ve birlikte dış dünya ile kurdukları ilişkiler, aile üyelerinin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkileri, bütün bunlara bağlı olarak bireylerin referans çerçevelerindeki farklılaşmalar vb. iletişim ağırlıklı sorun alanlarıdır.¹³³

Aile; anne-baba ve çocuklardan oluşan en küçük sosyal birimdir. Aile her şeyden önce bir sistemdir. Bu sistem, aile içindeki bireylerin kişisel özelliklerine göre oluşur. Böylece her ailenin kendine ait bir yapısı, düzeni ve özellikleri vardır. Sahip olduğu bu özelliklere göre sağlıklı veya sağlıksız bir ailenin varlığı söz konusu olur. Sağlıklı aile en genel anlamda aile içi ilişkilerin güçlü olduğu ailedir. Böyle bir ailede sosyal rollerin normal bir dağılımı vardır ve herkes rolüne uygun davranış kalıpları sergiler. Ailede iletişim sağlıklı ve doğrudandır. Aile üyeleri herhangi bir zorlanma yaşamadan birbirleriyle iletişim kurabilirler. Problemler aile bireyleri tarafından tanımlanabilir, konuşulabilir, çözüm önerileri sunulup, çözüm konusunda ortak kararlar alınarak çözüme uygun davranışlar sergilenebilir. Aile içi ilişkileri güçlü ve sağlıklı bir ailede aile üyeleri, duygusal bir ortama dahildir. Ailede karşılıklı duygusal alışveriş, bireylerin duygusal durumlarına uygun şekilde karşılık verebilme, ortak ya da bireysel aktivitelerini paylaşabilme ortamı vardır. Aynı zamanda böyle bir ailede sağlıklı işleyen

¹³² Bal, a.g.e., s.90.

¹³³ A.e., 62-63.

bir sosyal kontrol mekanizması hakimdir. Bu özellikleri taşıyan bir aile; ilişkilerin güçlü olduğu, sağlıklı bir aileyi ifade eder.¹³⁴

Aile içi ilişkiler; ihtiyaç duyduğunda bireye destek olacak, yardım edecek bir grup dayanışmasını, üzüntü ve sevinçlerini paylaşmayı, aile içi karşılıklı güven, aile ortamında kendini rahat hissetme, önemsendiğini bilme (aile üyelerinin birbirlerini önemsemesi) ve bu karşılıklı duygusal ilişkilerde gönüllü olmayı kapsar. Aile içi ilişkilerin güçlü ve sağlıklı olduğu ailelerde tüm bireylerin duygusal ihtiyaçları tatmin edilir. Böylece aileye bağlı olma durumu meydana gelir. Çünkü aile herkesin beklentilerini yerine getirmektedir. Aileyi oluşturan üyelerden (karı-koca, çocuklar) birinin aileden beklediklerini bulamaması sonucu, o ortamdan kopma isteği doğar. Bu kopma sürekli veya geçici olabilir.¹³⁵ Ailedeki kopma evden ayrılma şeklinde olabileceği gibi aynı evde bulunan aile üyelerinin birbiriyle olan ilişkilerinin zayıflaması şeklinde de olabilir. Eğer ailedeki kopma evden ayrılma şeklini alırsa parçalanmış aileden bahsedilir. Kopma, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinin zayıflaması halinde gerçekleşirse, bu durum, “aynı mekan içinde uzaklaşma” şeklinde tanımlanabilir. Birinci bölümde değinildiği gibi bir de tamamlanmamış çekirdek aile vardır ki; bu ailede yapısı gereği zaten bazı bunalımlar ve sorunlu ilişkiler sıklıkla görülmektedir. Bahsedilen bu aile türlerinde, ailenin birey üzerindeki etkisi azalmıştır. Diğer bir deyişle zayıflayan bir aileden bahsedilir. Durkheim’e göre de, kişinin ait olduğu grup zayıfladığı ölçüde birey gruba daha az bağımlı olur ve sonuçta sadece kendine bağımlı hale gelir. Fakat bu durumda bazı psikolojik ve sosyal problemler ortaya çıkar.¹³⁶

Aile içi ilişkiler en çok bireyin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve topluma sağlıklı bireyler kazandırılması bakımından önemlidir. Kuşkusuz bir çocuk fiziksel ve psikolojik gelişimini en güzel şekilde ailesinin içinde tamamlar. Her birey doğumundan itibaren hem annesinin hem de babasının ilgisine, sevgisine, şefkatine ihtiyaç duyar. Bireyin ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı olmasının başta gelen

¹³⁴ Seçil Çelik, “Aile Nedir? Ailenin İşlevi Nelerdir?”, (Çevrimiçi)
<http://www.webbebek.com/dosyalar/aileiciliskiler.html>, 14 Ekim 2004.

¹³⁵ Sezal vd., **a.g.e.**, s.161.

¹³⁶ **A.e.**, s.518.

şartlarından birisi elbette ki kişiliğinin ideal bir aile tarafından yoğrulmasıdır.¹³⁷ Özellikle çocuklar, anne babasının ilgisine, onlarla birlikte vakit geçirmeye muhtaçtır. Bu noktada sürekli ve nitelikli birliktelik, çocukla geçirilen kaliteli zaman kavramı önem kazanır. Böylece çocuk özdeşim kurma, öz benlik saygısı ve ait olma ihtiyaçlarını karşılayarak ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı bir insanın niteliklerini taşır.¹³⁸

Özdeşim Kurma (Rol Model Alma) insanın çok beğendiği, takdir ettiği bir yaşayışa duygusal olarak bağlanması, adeta onun gibi, onun bir parçası gibi olmasıdır.¹³⁹ Özdeşim kurma kişiliğin gelişmesinde önemli kavramlardan biridir. İnsanlar kişilik özelliklerinin bir kısmını anneden, bir kısmını babadan alır. Kişilik % 30-40 oranında genlerden gelir; % 60-70 oranında da model alarak öğrenme biçiminde gelişir. Erkek çocuklar için baba, kız çocuklar için anne önemli bir rol modelidir. Çocuğun rol modelinin kaybı kişilik gelişimi ve cinsel kimlik açısından önemlidir. Baba rol modelini kaybeden çocuk, anneyi rol modeli kabul ederse cinsel kimliğini oturtmakta zorluk çeker. Rol modelini kaybeden çocuk, onun yerine koyacağı birine; erkekse dayı ya da amca, kızsı teyze ya da hala gibi model olabilecek bir yakınının varlığına ihtiyaç duyar. Çocuk rol model arayışını aileden başlayarak dışarı doğru (aile, akrabalar, yakın çevredeki büyükler, kitle iletişim araçları) sürdürür.¹⁴⁰ Fakat anne-baba, bireyin kendini özdeşleştirebileceği en önemli modelleri oluşturur. Daha önce vurgulandığı gibi, erkeklerin kişilik gelişmesinde ve çatışmalarında karşılaşılabilecekleri güçlükleri karşılayabilecek güçte bir babaya, kızların da kendilerine başarılı bir model oluşturacak bir anneye gereksinimleri vardır. Bireyler ancak böyle bir ortamda kendilerini güven içinde hisseder ve temel özgüven duyguları gelişir.¹⁴¹ Özdeşim kurma, sosyalleşme sürecinde önemli bir yer işgal eder. Bireyin şahsiyet kazanmasında, kişiliğinde, topluma

¹³⁷ Nevzat Tarhan, **Makul Çözüm, Aile İçi İletişim Rehberi**, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004, s.70.

¹³⁸ **A.e.**, s.74.

¹³⁹ Nihat Nirun, **Sistematis Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, s.114.

¹⁴⁰ Tarhan, **a.g.e.**, s.68.

¹⁴¹ İbrahim Dönmezer, **Ailede İletişim ve Etkileşim Sağlıklı İnsan, Sağlıklı Aile**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 2003, s.23.

katılmasında, sosyal rollerini kazanmasında özdeşim kurma önemi bir yer tutar.¹⁴² Son yıllarda, kitle iletişim araçları vasıtasıyla popüler kimliklerin oluşturulması ve bu kimliklerin bilgisayar oyunları ile desteklenmesi yoluyla çocuklara benimsetilmeye çalışılması yaygın bir akımdır. Ailelerin işlerinden arta kalan zamanı büyük çoğunlukla televizyon başında geçiriyor olmaları da bu durumu desteklemektedir.¹⁴³

Özgüven duygusu- Benlik Saygısı da tamamen aileyle ilgili, ailede oluşan kavramlardandır. Bu duygular bireyin hayatının ilk birkaç yılında, ailenin birey üzerindeki etkisinin çok güçlü olduğu yıllarda şekillenir.¹⁴⁴ Bu konuda ailenin çocuk ve gençlerin psiko-sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde çok kalıcı etkiler bıraktığı, özellikle, kimlik ya da benlik gelişiminde ve sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynadığı bilinmektedir.¹⁴⁵

Farklı toplumlardaki anne-baba ve gençlerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, aile içi uyum, aile desteği ve diğer olumlu ilişkilerin; bireyin öz saygı, olumlu benlik kavramı, kendine güven, iyimserlik, mutluluk, sosyal yetkinlik, kendini kolay ifade edebilme, girişkenlik ve arkadaşlarla etkileşiminde olumlu ilişkide bulunduğu belirtilmiştir. Mc Keown ve arkadaşlarının araştırmasındaki aile içi duygusal yakınlaşmaların, özellikle, kızlarda bir takım özgüven yetersizliği ve buna bağlı psiko-sosyal problemlerin oluşumunu engelleyici etkiye sahip olduğu sonucu da bu bulguyu destekleyen verilerden biridir.¹⁴⁶

Eğer bireyde özgüven duygusu yerine olumsuz benlik anlayışı gelişirse, bireyin sosyal ilişkilerini de olumsuz etkileyecek onun daha sıklıkla sosyal bunalım ve sosyal kaçınma davranışı geliştirmesine ve böylelikle sosyal fobi sorununun oluşmasına sebep olacaktır. Aile içi ilişkilerin olumsuzluğu ve yetersizliği sosyal fobinin oluşmasına ve sosyal becerinin gelişmemesine neden olmaktadır. Aile içi uyumsuzluklar, aile içi

¹⁴² Nirun, **a.g.e.**, s.114.

¹⁴³ Tarhan, **a.g.e.**, s. 103, 96.

¹⁴⁴ Dönmezer, **a.g.e.**, s.22.

¹⁴⁵ Ayşegül Topçu Aydın, Sosyal Fobi Olgularında Aile İçi Yaşantıların İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.27.

¹⁴⁶ **A.e.**, s.2, 38. (ayr. bkz. N. Hortaçsu, A. Oral, Y.Y. Gültekin, "Factors Affecting Relationship of Turkish Adolescents with Parents and Same-Sex Friends", journal of Social Psychology, 131 (3), 1991, pp:413-427 ve R.E. Mc Keown, C.Z. Garrison, K.L. Cuffe, S.P. addy, "Family Structure and Cohesion and Depressive Symptoms in Adolescence", Journal of Research and Adolescence, 1997, 7, pp:267-282)

şiddet, anne-baba çatışması, ailede alkolizm vb. nedenlerin sosyal fobi ya da sosyal anksiyetenin oluşmasındaki yeri ve öneminin belirlenmesi için yapılan bir araştırmanın sonuçları incelendiğinde, 124 üniversite 1. sınıf öğrencisinin oluşturduğu örneklem grubunun yalnızlık, sosyal bunalım ve sosyal kaçınma durumları ile aile çevrelerini olumsuz algılamaları (yüksek anne-baba çatışması, düşük aile içi uyum) arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.¹⁴⁷

Bu tür durumlarda bireyin sosyalleşme süreci sağlıklı şekilde işlemez. Bireyin sosyal roller kazanması zorlaşır. Davranışlarında tereddüt, kararsızlık, kurdukları ilişkilerde de çekingenlik ve içe kapanma belirtileri gösterirler ve sosyal hayatta yer edinmiş bir birey olmaları ihtimali azalır. Özgüven duygusu gelişmiş bireyler ise çevreleri ile daha iyi ve daha sağlıklı ilişkiler kurabilir; yaratıcı ve sağlıklı sosyal etkinliklerde bulunabilir; yetişkinlerden bağımsız olarak hareket edebilirler.¹⁴⁸

Ait olma duygusu ise en genel anlamda bireyin kendisini bir yere, gruba veya birine ait hissetmesidir. Genel olarak insanlar diğer insanlarla birlikte olduklarında kendilerini daha rahat ve daha mutlu hisseder. Yapayalnız bir insan olmak, çoğu insan için önemli bir rahatsızlık ve mutsuzluk kaynağıdır. Kısacası, diğer insanlarla birlikte bulunmak, önemli bir doyum kaynağı ve sosyal bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç insanları birilerine ya da bir gruba bağlanmak için güdülemektedir. Bağlanma güdüsü olarak da adlandırılan bu güdünün insan davranışlarını ne ölçüde yönlendirdiğini anlayabilmek için, insanların birlikte bulunmaktan hoşlandıkları arkadaşların, üyesi olunan grupların sayısını ve bu gruplarla birlikte geçirilen zaman üzerinde düşünmek yeterlidir.¹⁴⁹

Bağlanma veya ait olma duygusu hayatın ilk yıllarında, bebek-anne etkileşimi sonucunda öğrenilmektedir. Bebeğin kendi kendine bakabilme yeteneği olmadığı için, tüm ihtiyaçları anne tarafından karşılanmakta, gereken rahatlık ve sıcaklığı anne sağlamaktadır. Başlangıçta sadece anne ile birlikte olmanın yarattığı bu olumlu duygular, daha sonra sosyal hayattaki diğer insanlara genellenmektedir. İnsanlar bir yere ait olma, birşeyin parçası olma güdüsünü taşırlar. Bu güdü insanın sosyal varlığını

¹⁴⁷ A.e., s.28, 37-38.

¹⁴⁸ Dönmezer, a.g.e., s.23-24.

¹⁴⁹ Özkalp, Kocacık, a.g.e., s.201.

gerçekleştirme yollarından biridir. Bu aidiyet duygusu bireyde olumlu duygular ve doyum yaratır. Bireye tamamlanmış olma hissi verir. Bireyler mutlaka ait olma ihtiyacını gidermenin yollarını ararlar.¹⁵⁰ Örneğin bir çocuk, annesinin ya da babasının kendisine ilgi göstermediğini hissederse kendisini dışlanmış gibi hisseder ve bir yere ait olma ihtiyacı duyar. Çocuk kendisine önem verilmediğini hissetmemeli, kendisini güvende ve ailesine ait hissetmelidir. Çocuğun psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması kişilik gelişimi açısından çok önemlidir. Anne baba çocuğunun ihtiyaçlarını görüp doyurmazsa çocuk içgüdüleriyle bazı anlık zevklere yenilebilir, aidiyet duygusunu yanlış insanlarla tatmine yönelebilir.¹⁵¹ Çünkü kişinin ihtiyaçları karşılanmazsa, istekleri tam doyumla ulaşmazsa, sürekli olarak bu ihtiyaçların doyumunu sağlayacak yönde davranışta bulunur. Kişinin bir ihtiyaçla ilgili doyumsuzluğu ileri boyuttaysa kişi ihtiyacını karşılayabildiği kadarına razı olacaktır. Kişi ihtiyacını giderecek asıl faktör yerine başka birşey koymayı deneyecektir.¹⁵² Kısaca, temel psiko-sosyal ihtiyaçları ailelerince karşılanmayan çocuklar ileride doyurulmamış bu ihtiyaçlarını gidermek için başka kişilere veya nesnelere yönelirler. Böyle insanlar bağımlı ilişki geliştirebilecekleri birine (eş, arkadaş gibi) veya sığınabilecekleri herhangi bir araca yönelirler. Aile ilişkilerinin yetersizliğinden kaynaklanan bu tür kişilik türüne bağımlı kişilik denir.¹⁵³

Ailesinden beklediği manevi yardımı ve desteği bulamayan birey, akran grupları ile bağımlı hale gelme ihtiyacını duyar, kendisini yalnız hissederek bunalıma girer.¹⁵⁴ Dolayısıyla güçlü olmayan aile içi ilişkiler ve buna bağlı olarak aile üyeleri arasındaki uzaklaşma sonucu, karşılanmayan duygusal ihtiyaçlar ortaya çıkar. Böylece kişilerin gereksinimlerinin doyurulmaması ve bu doyumsuzlukların birikerek içsel bir huzursuzluk yaratması sonucu sorunlu davranışlar meydana gelir.¹⁵⁵

¹⁵⁰ A.e., s.201.

¹⁵¹ Tarhan, a.g.e., s.74.

¹⁵² Özcan Köknel, Kurban Özüğür, Güler Aytar Bahadır, **Davranış Bilimleri (Ruh Bilim)**, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1993, s.210.

¹⁵³ Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, 22. Basım, İstanbul, Özgür Yayınevi, 1998, s.305-310.

¹⁵⁴ Nirun, a.g.e., 1994, s.121.

¹⁵⁵ Eda Kargı, Gülsen Erden, "Davranım Bozukluklarında Çevresel Etkenlerin Rolü", (Çevrimiçi), http://216.239.59.104/search?q=cache:49g6CII182gJ:www.psikolog.org.tr/docs/davranim.pdf+aile+i%C3%A7li%9Fkiler&hl=tr&lr=lang_tr, 22 Haziran 2005.

Bu sorunlu davranışlarda en çok tamamlanmamış aileler, aynı evde yaşayan fakat aile içi ilişkileri zayıf çekirdek aileler ve parçalanmış aileler risk grupları içindedir. Aile içinde gevşek bir yapı varsa ve aile fertleri arasında bağlılık yoksa birey huzuru gerek dışarıda gerek başka bir yöntemde arayacaktır. Parçalanmış ailelerin yanı sıra aile içi şiddetin yaşandığı aile ortamında bulunan bireyler de riskli gruptadır.¹⁵⁶

Önemli bir risk grubu da ekonomik düzeyi iyi olan fakat aile içi ilişkilerin yetersiz kaldığı ailelerdir. Bol harçlıkla büyütülen ve harçlığını nerede harcadığı takip edilmeyen bireyler, eğer bir aile içinde kendilerine önem verilmediğini görüyorlarsa mutluluğu başka yerlerde ararlar. Bu aileler insanların fiziksel ihtiyaçları kadar psikolojik ihtiyaçlarının da olduğu; zaman ve ilginin insanlar için paradan daha önemli bir ihtiyaç olduğu konusunda bilinçlendirilmelidir.¹⁵⁷

Ailesinde duygusal ihtiyaçları karşılanmayan bireylerde güven ve ait olma duyguları gelişmez. Bu duygudan yoksun insanlar, özellikle gençler, güven duyabilecekleri ya da sığınabilecekleri din, ideoloji ya da felsefe vb. arayabilirler; çünkü ait olacakları bir grup arayışına yönelirler. Çevrelerinde güven duyacakları kişileri ya da kurumları ararken ne kadar ‘güvenilir olduklarını’ kanıtlamak da kendileri için önemli olabilir. Hatta bu amaçla istenmeyen eylem ve etkinliklere katılırlar.¹⁵⁸ Suça yönelen kişilerin hemen hepsi bu tür sağlıksız ailelerden gelir. Çünkü bu insanlar karşılanmamış psiko-sosyal ihtiyaçlarını gidermek için bir arayış içindedir.¹⁵⁹ Yapılan bazı araştırmalarda da çocukları suça iten en önemli etken aile içi ilişkilerin sağlıksız olması olarak belirlenmiştir.¹⁶⁰

Günümüzde aile üyelerinin birbirinden kopması, boşanmalar gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Ailelerin dağılması bugün daha yaygın ve kolaydır. Bunun yine global olarak görülen en önemli sebebi ailenin dış ortama açık; kadının da

¹⁵⁶ Tarhan, **a.g.e.**, s.144.

¹⁵⁷ **A.e.**, s.144.

¹⁵⁸ Dönmezer, **a.g.e.**, s.24.

¹⁵⁹ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 5. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1997, s.214-215.

¹⁶⁰“Çocukları Suça İten, Aile İçi İlişkiler” (Çevrimiçi)

http://www.e-kolay.net/kadin/ana_detay.asp?MainID=358&PID=439&HaberID=322864, 9 Ekim 2005.

bu dış ortamda erkekler kadar aktif sosyal ve ekonomik bir rol üstlenmiş olmasıdır.¹⁶¹ Bu durumda geçmiş dönemlerin ailesiyle günümüz ailesi arasında bir kıyaslama yapılırsa, geçmiş yüzyılların ailesinin çocuklar için daha güven verici olduğu söylenebilir.¹⁶² Sanayi toplumu sürecinde, toplum tarafından onaylanan standard aile tipi olan çekirdek ailenin bir bunalım geçirdiği gözlenmektedir. Amerika'da ve Avrupa'da aileyi sağlamlaştırma yönünde önlemler alınmasını amaçlayan istekler artmıştır. Çekirdek aile bir bunalım geçirmeye başlayınca, ona bağlı sosyal rollerde de aksamalar başlamıştır. Bu durumun insan üzerindeki etkisi ise ağır olur. Çünkü aile yapısındaki her değişiklik, sosyal hayatta sergilenen rollerde de bir değişiklik getirir.¹⁶³

Kısaca sağlıklı ailelerde, aile içi ilişkiler de güçlü olur. Eğer bu durum sağlanmazsa aile üyeleri arasında kopukluk meydana gelir. Bu durumun temel sonucu karşılanmayan bazı psiko-sosyal ihtiyaçlardır. Kişi bu ihtiyaçlarını tatmin edebilmek için bazı arayışlara yönelir. Bu çalışmanın kapsamında sosyal amaçlı **Internet** kullanımı bu arayışlardan biri olarak değerlendirilmiştir. **Internet**'e aşırı yönelim ve kullanım nedenlerinin en çok sosyal içerikli olması **Internet**'i aile içi ilişkiler açısından da değerlendirmek gerektiği düşüncesini oluşturmuştur. Çünkü, **Internet**'i veya diğer kitle iletişim araçlarının kullanımını aileden soyutlayarak açıklamak suçu bu araçlara yüklemekle aynı anlama gelir.¹⁶⁴ Atalay Yörükoğlu'na göre de aile içindeki dengesizliklerden, ilişkilerin yetersizliğinden kaynaklanan duyguların ve saldırganlığın nedenini televizyonda, **Internet**'te veya diğer kitle iletişim araçlarında aramak, gerçeklere göz yummak olur.¹⁶⁵

Unutulmamalıdır ki, bilgisayar başında çok zaman geçirmenin de psiko-sosyal nedenleri vardır. Örneğin, bir bilgisayar oyununda başarılı olmak, bir makineyi (bilgisayarı) kontrol edebilmek vb. bireyde üstünlük duygusu oluşturur. Bu durum bireyin hoşuna gider ve kendisini mutlu hissetmesini sağlar. Bunun nedeni o esnada beyninin mutluluk kimyasalları salgılamasıdır. Fakat birey bunu sürekli yaptığı zaman

¹⁶¹ Sezal vd., **a.g.e.**, s.168.

¹⁶² Hikmet Yıldırım Celkan, **Eğitim Sosyolojisi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1989, s.98.

¹⁶³ Toffler, **a.g.e.**, s. 272, 295, 297.

¹⁶⁴ Mustafa Ruhi Şirin, **Televizyon, Çocuk ve Aile**, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999, s.24.

¹⁶⁵ Yörükoğlu, **a.g.e.**, 1997, s.100.

sadece onunla mutlu olmayı öğrenir, başka mutlulukları tadamaz. Sürekli yapmasının en önemli nedenlerinden biri de sosyal gerçeklikte kendisini mutlu edecek daha iyi bir şeyin olmamasıdır.¹⁶⁶

Birey başka şekillerde karşılayamadığı duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için bilgisayar oyunlarına veya **Internet**'e sığınabilir olabilir. Aslında temel sorun şudur; birey oyun oynarken veya **Internet** ortamındayken mutlu olur ama oyun bittiği zaman hayatın gerçekleriyle karşı karşıya kalır, mutsuz olur; tekrar bilgisayara dönmek ister ve döner. Bir müddet sonra bütün gününü bilgisayar karşısında geçiren, gece geç yatan, sabahleyin kalkamayan, gözü birşey görmeyen, okuldaki veya işteki başarısı düşen bir birey ortaya çıkabilir. Böyle bir durumla karşılaşmamak için baştan önlem almak gerekir. Bu durumda bireyin gerçek hayatta elde edebileceği tatmin veya tatminsizlik düşünülmelidir. Eğer bireyi sosyal yaşama bağlayacak bir neden veya doyum yoksa birey vaktini bilgisayar başında geçirmeyi tercih edecektir.¹⁶⁷

Bireyin sosyalleşme sürecinde etkin olan ailenin çocuğun tutum ve davranışlarının belirlenmesindeki etkinliği, yetişkinlik dönemine kadar uzayan boyutlarda boş zaman etkinliklerini de biçimlendirmektedir. Gençlerin ve yetişkinlerin içinde bulunduğu sosyal çevrenin boş zaman ve rekreasyon alanlarını kullanma alışkanlıklarıyla çocukluk dönemini geçirdikleri aile ortamı arasında yakın ilişkilerin varlığı yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁸ Bireyin boş zamanlarını değerlendirme konusunda kazanacağı alışkanlıklar psikolojik ve sosyal anlamda büyük önem taşır. Ailenin önemli bir fonksiyonu da boş zamanların iyi değerlendirilmesi konusunda bireyi eğitmektir. Çünkü boş zamanların değerlendirilmesi de şahsiyet üzerinde etkilidir.¹⁶⁹ Boş zamanların değerlendirilmesi ve aile ortamı arasındaki bu ilişki de değerlendirilirse kitle iletişim araçlarının aile açısından da ele alınmasının gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkar. Bazı veriler de bu duruma işaret etmektedir.

¹⁶⁶ Tarhan, **a.g.e.**, s.104.

¹⁶⁷ **A.e.**, s.104.

¹⁶⁸ Sezal vd., **a.g.e.**, s.346.

¹⁶⁹ Nirun, **a.g.e.**, s.109, 116.

2.12. Aile İçi İlişkiler Açısından İnternet Kullanımı

Toplumsal yaşamda önem taşıyan hemen herşey aile ile ilişkilendirilmektedir. Çünkü bireyler için toplumsal yaşamın başladığı yer ailedir. Bu bağlamda toplum ve birey açısından önem taşıyan her konu aile ile ilişkilendirilerek araştırılmaktadır. Çocuğun okuldaki başarı düzeyi, suç vb. konularda yapılan araştırmalarda en önemli değişkenlerden biri aile içi ilişkilerdir.¹⁷⁰

İnternet'in çok fazla kullanılması da toplumsal bir sorun olarak görülüyorsa, aile içi ilişkiler açısından da değerlendirilmelidir. Bireylerin **İnternet** ile olan ilişkilerini, aileden soyutlayarak çözmek pek mümkün görünmemektedir.¹⁷¹

İnternet günümüzde oldukça yaygın bir kullanım alanına sahip bulunmaktadır. İnsanlar boş zamanlarını değerlendirmek, diğer insanlarla iletişim kurmak gibi nedenleri kapsayan sosyal içerikli **İnternet** kullanımına yönelmektedirler. Çeşitli alan araştırmalarındaki veriler de bu durumu destekler niteliktedir. 2000-2001 eğitim öğretim yılında, **İnternet** kafelerde yapılan bir anket çalışmasına katılanların da % 46,5'i boş zamanlarını **İnternet** kullanarak değerlendirdiklerini bildirmişlerdir. Yine aynı ankete göre ankete katılanların %42,4'ü elektronik sohbet'i **İnternet**'in vazgeçilmezlerinden biri olarak gördüğünü belirtmektedir. Aynı ankette çıkan bir diğer sonuca göre katılımcıların %55,6'sı diğer bireylerle iletişimde bulunmak için **İnternet** kullandığını belirtmiştir. Kullanıcıların %55,6'sı haftada 1-3 kez **İnternet**'e bağlandıklarını bildirmişlerdir. **İnternet**'in kendileri için önemli olduğunu belirten kullanıcı oranı ise %53,5'tir. **İnternet**'in yaşamlarında önemli ve çok önemli olduğunu belirtenlerin oranı ise %72,9'dur. Katılımcılar en çok sohbet ve haber grupları için %44,5 **İnternet** kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada dikkat çeken verilerden biri iletişim kurmak için **İnternet** kullanan kullanıcılarla haftada 1-3 kez giren orta dereceli düzenli kullanıcıların oranının aynı olmasıdır.¹⁷²

¹⁷⁰ A.e., s.513.

¹⁷¹ Şirin, a.g.e., s. 27.

¹⁷² Bünyamin Atıcı, Abdullah Dikici, "İnternet Kafelere Giden Bireylerin Öğrenim Düzeyleri İle İnternet'i Kullanım Amaçları Arasındaki İlişki (Elazığ İli Örneği)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.13, Sayı:2, Sayfa:129-146, Elazığ 2003.

Internet'in bireysel kullanımını konuyu aileye getirmektedir. Daha yirmi yıl önce kullanımı özellikle bilim ve iş çevreleriyle kısıtlı olan **Internet**, 2000'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'de içinde olmak üzere pek çok ülkede evlere girmiş, geniş ölçüde bireysel olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım değişikliği, **Internet** üzerinde yapılan araştırmaların niteliğini ve niceliğini etkilemiş, **Internet**'in aile ile ilişkilendirilmesi araştırma konusu olmuştur. Maria Bakardjieva ve Richard Smith, "sıradan **Internet** kullanıcıları" hakkında bilgi sahibi olmak için artık eski araştırmalarda olduğu gibi üniversitelere ve işyerlerine değil, evlere bakmak gerektiğini vurgulamışlardır.¹⁷³

Internet'in en çok sosyal amaçlı kullanılması bile konunun bir yönünü aileye getirmektedir. **Internet** kullanımı ile ailenin işleyişi arasında bir sebep-sonuç ilişkisi aranabilir. **Internet**'in evlerde kullanılması, ister istemez, hem karı-koca ilişkileri ile, hem de çocukların eğitimi ve ebeveyn-çocuk ilişkileri ile bağlantılıdır.¹⁷⁴

Internet kullanımı ile aile içi ilişkiler arasında nasıl bir bağlantı olabilir? Aile içi ilişkileri güçlü olmayan, diğer bir deyişle ailesiyle kendisi açısından tatminkar bir ilişkisi veya ortak paylaşım alanı bulunmayan kişilerin, **Internet**'teki sosyal faaliyetlere aile içi ilişkileri güçlü olan kişilerden daha fazla yöneleceği düşünülmektedir.

Aile en temel birincil gruptur. Birincil gruplar kişinin yaşamında temel duygusal ihtiyaçların karşılandığı yerlerdir. Birincil gruplar aynı zamanda temel sosyal destek kaynağıdır. Grup üyeleri arasında yoğun bir ilişki ve duygusal bir bağ vardır.¹⁷⁵

Aile veya arkadaş grubu gibi birincil grupların eksikliği durumunda kişi bu grupların yerine koyacak başka arayışlara yönelir. Kitle iletişim araçları ise yapıları gereği özellikle günümüz insanının bu eksikliğini karşılamaya uygun araçlar olarak değerlendirilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi McQuail ve arkadaşları da bu konuya değinmiş; kitle iletişim araçlarını insanların sosyal gereksinimlerini karşılamak için kullandıklarını ifade ederek bu konuda çalışmalar yapmıştır. Özellikle **Internet**

¹⁷³ İncirlioğlu, Kılıçbay, **a.g.m.**, s.46.

¹⁷⁴ **A.m.**, s.46-47.

¹⁷⁵ Sezal vd., **a.g.e.**, s.93.

günün her anında ulaşılabilir olması nedeniyle insanlar tarafından “ihtiyaç duyulan her an ilişki” kurulabilecek bir sosyal destek kaynağı olarak algılanmaya uygundur. Rheingold, McKenna ve Bargh da **Internet** kullanımının sosyal destek duygusunu güçlendirici olduğunu belirten araştırmacılarıdır. R.A. Davis’e göre de zaman geçirmeye yönelik kullanım, daha çok bireyin sosyal yaşamı ile ilintilidir. Özellikle aile, arkadaş sosyal desteğinden yoksun, sosyal izole kişilerde sık görülür. Aşırı e-posta kullanımı, sohbet (**chat**) odalarına katılma, forum alanlarına yanıt yazma gibi etkinlikleri içerir. Bu tür bireyler sosyal hayatta sorunludur, sosyal olarak izole olan, kızgınlıkları uygun yollarla ifade edemeyen bireylerdir. Brombego, Mickelson, Parks & Floyd, Silveman ve Winzelberg gibi araştırmacılar da, online etkinliklerin, bireyin sosyal destek duygusunu güçlendirdiğini ileri sürmektedir.¹⁷⁶

İnsanların, eski güçlü ilişkilerin azalmasıyla manevi anlamda boşlukta olduğu düşünülürse kitle iletişim araçlarının insanları toplumun genel ve hakim zevkleri, beğenileri ve ilgileriyle buluşturduğu söylenebilir. Sonuç olarak da sosyal grupların, özellikle ailenin, etkisinin azalması sonucu insanlar, başka faktörlerden etkilenmeye açık hale gelirler. Bu araçlar sayesinde sosyal ihtiyaçlarını karşılamayı seçebilirler. Özellikle, televizyon ve **Internet**’in insanlar tarafından çok kullanılmasının nedeni sosyal ihtiyaçlarının tatminini bu araçlarla sağlamaya çalışmalarıdır. Buna örnek olarak, Türkiye’de geçtiğimiz senelerde yayınlanan “Biri Bizi Gözetliyor” isimli reality show’u izleyen yalnız yaşayan bir izleyicinin programı izleme nedenini “evde biri varmış gibi geliyor” şeklinde açıklaması gösterilebilir.¹⁷⁷

Birincil grupların yeterliliği ile kitle iletişim araçlarını kullanım arasındaki ilişkiyi destekleyen bir veri de Nancy Roadschild’ın araştırmasıdır. Nancy Roadschild 1984 yılında hem çocukların televizyondan öğrenmelerinde akranlarının rolüne yönelik araştırma sonuçlarını, hem de anne-baba arabuluculuğuna yönelik araştırmalar için bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Araştırma üçüncü ve beşinci sınıfta okuyan 132 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, akran gruplarıyla daha çok

¹⁷⁶ Özcan, a.g.e., s.25-26, 35.

¹⁷⁷ “Reality Show’lar Özel Programı”, 32. Gün, CNNTürk TV, 10 Mart 2005 Tarihli Yayın.

bütünleşmiş çocuklarda etkilenme zayıf ve negatiftir. Roadschild'a göre, bu sonuçlar gruplarıyla eklemlenmemiş, bütünleşmemiş çocukların televizyondan etkilenmeye daha yatkın olduğunu göstermektedir. Üstelik benzer örnekler, güvensizlik ve korku imgelerinin yetiştirilmesinde de elde edilmiştir. Televizyon izlemeyle sosyal gerçeklik kavramlaştırması arasındaki ilişkiye yönelik çözümlemede de, gruplarıyla kaynaşmamış çocuklarda daha büyük bir savunmasızlık olduğu sonucu çıkmıştır. Kısaca arkadaş gruplarıyla güçlü ilişkileri olan çocuklar televizyona çok bağlı olmayıp kendilerini akran gruplarıyla özdeşleştirirken, akran gruplarıyla güçlü ilişkiler kuramayan çocuklar televizyondan etkilenmeye daha yatkındır. Bu çocukların televizyon izleme süresi de diğerlerinden daha fazladır.¹⁷⁸

Mathilda-John Riley'in araştırmaları da aynı sonucu destekleyen benzer veriler sunmaktadır. Bu durum karşısında Mathilda ve John Riley konuya bir açıklama getirmiştir. *"Aileleriyle bütünleşen çocuklar ve arkadaş grubu olan çocuklar zamanlarını televizyon karşısında geçirmek arzusunu daha az göstermekte, ailesiyle bütünleşemeyen veya problemlili olan çocuklardan daha az filmlerdeki kahramanların davranışlarını taklit etmek istemektedirler."* Riley'lere göre ailesiyle güçlü ilişkileri olan çocuklar, gerçek dünyaya daha çok bağlı olup daha az televizyon izlerler ve aileleriyle özdeşim kurarlar. Aileleriyle güçlü ilişkileri olmayan çocuklar ise özdeşim kurma ihtiyaçlarını televizyon aracılığıyla giderip, vakitlerini daha çok televizyon izleyerek geçirirler ve televizyona daha bağlı olurlar.¹⁷⁹

Bu örneklerden de yola çıkarak, televizyon, **Internet** veya diğer kitle iletişim araçlarının kullanımının işlevsel anlamı sosyal destek içeriyorsa, gerçek hayatta hissedilen sosyal desteğin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Internet'in işlevsel anlamı, nasıl kullanıldığı ve günlük hayatta nasıl bir yer tuttuğu ve kullanıcılar tarafından bilişsel ve duygusal olarak nasıl anlamlandırıldığıdır. Tanımlanan gereksinim alanı daha sınırlı olan kullanıcıların kullanım süreleri de daha azdır. **Internet**'in işlevsel anlamı, kullanıcıların kişisel tarihleri içinde değişir. Çoğu

¹⁷⁸ Özer, a.g.e., 199-201.

¹⁷⁹ Şirin, a.g.e., s.19.

kullanıcı için, hayat şartlarının değişen koşullarına göre çeşitli dönemlerde, kullanım ve anlamlandırma farkı olur.¹⁸⁰

Bu durum daha önce söylenen **Internet**'in etkilerinin kullanım şekliyle ilgili olduğu görüşünü de doğrular. Çünkü bu gibi durumlarda televizyon, **Internet** veya diğer kitle iletişim araçlarının işlevsel anlamı sosyal destek içerir. Böylece kişiler bu araçlara daha çok bağlı olur. Daha çok bağlı olmak bu araçların etkisinin de artmasına yol açar. Atalay Yörükoğlu da bu durumu benzer şekilde açıklar. Kitle iletişim araçlarında, özellikle televizyonda yayınlanan film ve haberlerin olumsuz etkileri, daha çok bölünmüş ailelerin çocuklarında görölmektedir. Atalay Yörükoğlu'na göre de aile içi ilişkileri güçlü olmayan çocuklar bu araçlara daha bağımlıdır ve daha kolay etkilenir.¹⁸¹

Kısaca, aile sorunlarının ve aile içi ilişkilerin kopuk olmasının bazı davranışsal ve ruhsal bozukluklara yol açabileceği ve bireyleri, özellikle çocukları, kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerine maruz bırakabileceği ve bu araçların daha çok kullanılmasına sebep olduğu söylenebilir.¹⁸²

Emine Onaran İncirlioğlu'nun ve Barış Kılıçbay'ın araştırması da bunu doğrular niteliktedir. Emine Onaran İncirlioğlu ve Barış Kılıçbay tarafından, **Internet**'in bireysel kullanımının aile ilişkileriyle nasıl etkileştiğini anlamak, **Internet** kullanımı bağlamında bireylerin ve ailelerin nasıl konumlandıklarını, nasıl tepkiler verdiklerini ayırıştırmak amacıyla, Kasım 2002-Şubat 2003 arasında, Ankara'da orta sınıf ailelerden, yaşları 16 ile 46 arasında değişen on iki kişiyle derinlemesine, yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Ankara'da "orta sınıf" ailelerden derinlemesine, yüz yüze görüşmelere dayanan bu araştırma, bireylerin **Internet** kullanımlarını ve buna bağlı olarak aile içi ilişki biçimlerini incelemektedir. Çalışmada, bilgisayar ve **Internet** kullanımının anlamlandırılması, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve **Internet** kullanımı, çocukların eğitimi ve denetimi, gizlilik ve mahremiyet ile aynı mekan içinde uzaklaşma gibi konulara bakılmıştır. **Internet** kullanımıyla karmaşık aile ilişkilerini bir arada tartışan bu çözümlemede, sebep-sonuç ilişkileri aramak yerine, konuşulan **Internet** kullanıcılarının

¹⁸⁰ İncirlioğlu, Kılıçbay, **a.g.m.**, s.51-52.

¹⁸¹ Dönmezer, **a.g.e.**, s.37-38.

¹⁸² **A.e.**, s.38.

anlatımlarından yola çıkılarak “güven”, “bağımsızlık”, “çifte standart”, “güvensizlik” ve “bağımlılık” gibi beş konu belirlenmiştir. Araştırma bir modele dayanmamaktadır; sadece elde edilen veriler ortaya konarak değerlendirilmiştir. Araştırma, katılımcılar açısından da düşünülerek takma ad kullanılmıştır. Görüşmeden çıkan bazı sonuçlar şöyledir:¹⁸³

Araştırmaya katılanlardan Haldun (36 yaşında, mimar), kendisinin de eşi Asu (33 yaşında, mimar)’nun da “normal kullanım sınırları içinde” kaldığını belirtiyor. Haldun ve Asu “sadece gerektiği zaman bilgiye ulaşım aracı olarak **Internet** kullandıklarını” söylüyorlar. “saatlerce seni esir alıyor gibi bir yakınmamız olmadı” ve “her ikimiz de aynı mesleği yapıyoruz zaten” derken, **Internet**’in onların hayatında olumsuz bir yeri olmadığını, ortak ilgileri olan bir aile olduklarını, günlük hayatlarında yeterli paylaşım olduğunu belirtiyor. Ancak “günlük hayatlarını daha az paylaşan çiftler arasında böyle bir sakıncanın olabileceğini” vurguluyor. Haldun’a göre kendileri gibi günlük hayatlarında daha çok paylaşım olan çiftler için **Internet** sorun yaratmıyor.¹⁸⁴

Diğer bir katılımcı Tolga (19 yaşında, öğrenci) da, “Evde oturmaktan sıkıldığım için bilgisayarın başına geçiyorum. Mecburiyetten yani.” diyor. Tolga’nın bu cümlesinden evde yapacak çok şeyinin olmadığı düşünülebilir. Tolga zamanının büyük kısmını bilgisayarda geçiriyor. Tolga aynı zamanda bilgisayar yüzünden ailesiyle ilişkiye giremediği görüşünü kabul etmiyor. Çünkü o, “bilgisayar kullanımı yüzünden ailesiyle ilişkiye girmiyor değil; ailesiyle daha tatminkar bir ilişkisi olmadığı için bilgisayar kullanıyor.” Benzer bir ilişkilendirme Haldun’un anlatımında da görülüyor. “Internet hayatımızda ciddi bir değişikliğe yol açmadı; bizim ailevi dönüşüm sürecimiz Internet’i talep eder hale geldi.”¹⁸⁵

Benzer bir biçimde, Sumru (46 yaşında, memur) da, aile içi ilişkilerin **Internet** ile etkileşimi konusunda, “herkes kendi kabuğuna çekiliyor; Internet ilişkimizi etkilemiyor, çünkü ilişkimiz yok” ve “babanın gazetesini okuyup, annenin örgüsünü ördüğü gibi, doğal bir dağılım oluyor”, diyor. Bu “doğal” dağılımdan şikayetçi olan

¹⁸³ İncirlioğlu, Kılıçbay, **a.g.m.**, s.45, 51.

¹⁸⁴ **A.m.**, s.58.

¹⁸⁵ **A.m.**, s.69.

Sumru, şakayla karışık, evlerindeki kedinin bile bu kopukluktan memnun olmadığını söylüyor. Sumru **Internet**'e çok zaman ayırdığını hatta bazen uyurken bile bilgisayarını açık bıraktığını söylüyor.¹⁸⁶

Araştırmada, **Internet**'in kendi başına ilişkileri etkilemediği, karı-koca ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinde kendine bir yer bulduğu görülüyor. Haldun da bu konuda “kendimizi kandıracak birşeyimiz yok, chat vasıtasıyla ciddi bir ilişki kurmaya ihtiyaç duyuracak bir ilişkimiz yok” diyerek, **Internet**'in ilişkiyi etkilemediğini, sorunlu bir ilişkinin, **Internet**'te başka arayışlara zemin hazırlayabileceğini ifade ediyor.¹⁸⁷

Haldun'un bu düşüncesi için Özgür'ün (45 yaşında, mühendis) durumu iyi bir örnek olabilir. Özgür, evliliklerinin iyi yürümediği, karısının başka bir ilişkisi olduğu, iletişimlerinin koptuğu bir dönemde, kendini “yalnız hissettiği için”, hayatında ilk kez, “neymiş bakalım şu chat, herkes bahsedip duruyor, bir de ben göreyim” diyerek **chat** odalarına girmeye başladığını, kısa bir süre sonra da orada bir kadınla tanıştığını ve bir yıl süren online bir ilişki yaşadıklarını anlatıyor. Evliliğinin eski haline gelmesiyle birlikte, Özgür **Internet** kullanımının da normal düzeye indiğini belirtiyor.¹⁸⁸

Örnek olaylarda görüldüğü gibi **Internet** kullanımı aile içi ilişkilerin niteliği ile yakından ilgilidir. Aile içi ilişkilerinin iyi ve paylaşım alanlarının olduğunu söyleyen Asu ve Haldun için **Internet**'in işlevsel tanımı bilgi edinme aracı olmasıdır. **Internet** kendileri için duygusal bir anlam ifade etmiyor. Diğer bir deyişle sosyal destek içermiyor. Bu yüzden de kullanımları sınırlı düzeyde kalabiliyor.

Tolga zaten ailesiyle tatminkar bir ilişkisi olmadığı için **Internet** kullandığını söylüyor. Bu durumda **Internet**'in bir boşluğu doldurduğu, bu yüzden de psiko-sosyal bir anlam taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla işlevsel anlam psiko-sosyal içerik taşıdığı için **Internet** kullanım süresinin fazla olması gerekir ki, Tolga zaten boş zamanının büyük kısmının bilgisayarda geçtiğini söylüyor. Boş vakitlerin aile üyeleriyle birlikte olmak yerine **Internet**'te harcanması, aile içi ilişkilerin bireye sağladığı doyumun tekrar

¹⁸⁶ A.m., s.69-70.

¹⁸⁷ A.m., s.70-71.

¹⁸⁸ A.m., s.71.

değerlendirilmesini gerektirir. İnsanların **Internet**'e tutunma ihtiyacı içinde buldukları, manevi bir boşluktan da kaynaklanıyor olabilir.

Bir diğer katılımcı aile içi ilişkilerinin tamamen kopuk olduğunu ve bu durumdan şikayetçi olduğunu ifade ediyor. Sumru evde herkesin kendine özgü bir uğraşı olduğunu, kendisinin de vaktini **Internet**'te geçirdiğini belirtiyor. Sumru, ayrıca, bazen uyurken bile bilgisayarını açık bıraktığını ve **Internet** bağlantısını koparmadığını da belirtiyor.

Özgür de aynı şekilde karısıyla ilişkilerinin koptuğu bir zaman yalnız hissettiği için **Internet**'e yöneldiğini, ilişkileri düzelince kullanım süresinin de azaldığını belirtiyor. Yani Özgür için de **Internet**'in işlevsel anlamı psiko-sosyal bir içerik taşıdığı zaman kullanım süresi artmış, bu durum değişince normale dönmüş. Özgür aynı zamanda bilgisayar bulamadığı zaman **Internet** kafe aradığını da belirtiyor.

12 kişiyle derinlemesine görüşme yapılarak elde edilen veriler incelendiğinde 12 kişiden 5'inin aile içi ilişkileri ile **Internet** kullanım özellikleri arasında ilişki bulunmuştur. 12'de 5 yüksek bir oran olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak **Internet**'in aynı mekan içinde uzaklaşma durumunda aile üyeleri için bir alternatif olduğunu ve aile ilişkilerindeki kopukluk nedeniyle kişilerin sosyal amaçlı **Internet** kullanımına yöneldikleri söylenebilir.

Günümüz insanların duygusal tatmin bulduğu, sıcak bir ortama ihtiyacı vardır. Bu nedenle bireyin duygusal tatmininin sağlandığı, sağlıklı bir aile yapısı veya yaşam birlikteliği önemini arttırmıştır.¹⁸⁹ Bu nedenle günümüzde aile kurumunun işlevselliğinin sorgulanması ve aileyi sağlamlaştırıcı önlemler alınması gerekmektedir. Aile birey açısından olduğu kadar toplum açısından da önem taşımaktadır. Sağlıklı aileler toplum bunalımlarını önlerken, sağlıksız aileler de toplumun bunalımlarını devam ettirir; hatta toplumda yeni bir takım sosyal bunalımlara da yol açabilir, toplumdaki sorunları pekiştirir. Sağlıklı bir aile, mutlaka, kişisel bunalımları önler ve de kişiye yeni sağlıklı beklentiler kazandırır.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Erkan, a.g.e., s.167.

¹⁹⁰ Nirun, a.g.e., s.91.

Bu alışma kapsamında da yine mülakat tekniği ile bir araştırma yapılmış, elde edilen verilere bir sonraki bölümde yer verilmiştir. Bölüm sonunda araştırmanın Emine Onaran İncirlioğlu ve Barış Kılıçbay tarafından yapılan araştırma ile karşılaştırılmasına da yer verilmiştir.

3. BÖLÜM: AİLE İÇİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İNTERNET KULLANIMI - BEŞİKTAŞ LİSESİ ARAŞTIRMASI

Çalışmanın hipotezini test etmek ve yeni verilere ulaşabilmek amacıyla mülakat tekniği kullanılarak uygulama yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümü de yapılan araştırmaya, elde edilen bulgulara ve bulguların yorumlanmasına ayrılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Türü

Araştırmanın amacı, aile içi ilişkilerle **İnternet** kullanım özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma açıklayıcı araştırma özelliği taşımaktadır. Araştırma görüşme (mülakat) tekniği ile yapılmıştır.

Görüşme, bilgi alınacak kişilerle karşılıklı konuşma şeklinde yapılır. Yüz yüze bir ilişkiye dayanması, verilerin elde edilmesinde açıklık ve kesinlik kazandırır. Konuyu daha fazla aydınlatmak için yeni sorular sorma olanağı vardır.¹

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Beşiktaş Lisesinde öğrenim gören, 645 kişiyi kapsayan 11. sınıf (lise son) öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma bu öğrenciler arasında bulunan 100 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmada bu yaş grubundan olan **İnternet** kullanıcılarının seçilmesinin nedeni, aile ilişkilerinin oldukça önem taşıdığı bir yaş grubunu temsil etmeleridir.

3.3. Verilerin Toplanması

Veriler hazırlanan soru formu aracılığıyla elde edilmiştir. Soru formu, katılımcıların aile içi ilişkileri ve **İnternet** kullanım özellikleri ile ilgili özellikleri ortaya çıkaracağı düşünülen 40 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular tüm katılımcılara sorulmakla

¹ Halil Seyidoğlu, **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, 7. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1997, s.35.

beraber, görüşmenin gidişatına uygun olarak daha ayrıntılı bilgi alabilmek için katılımcının durumuna uygun başka sorular da sorulmuştur. Soru kağıdı katılımcıya verilmeden sorular sorulmuş ve cevaplar not edilmiştir. Görüşme, katılımcıların soruları rahatlıkla cevaplayabilmesi için, katılımcılarla tek tek yapılmıştır. Soruların oluşturulmasında konuyla ilgili literatür bilgileri ve çalışmanın kavramsal modeli de dikkate alınmıştır. Araştırma 2005 yılında yapılmıştır. Beşiktaş Lisesi Araştırması'ndan önce küçük bir grup üzerinde bir ön çalışma yapılmış ve sorular kontrol edilerek düzeltilmiştir.

3.4. Katılımcıların Kısa Profili

Takma Adı	Yaşı	Cinsiyeti	Hane Halkı Sayısı*	Aile Yapısı
Ahmet	15	E	2	Ailesinde boşanma var. (Kendisi babasıyla, annesi ablasıyla şehir dışında kalıyor.)
Ali	17	E	4	Boşanma yok.
Alper	17	E	4	Boşanma yok.
Arzu	17	K	2	Ailesinde boşanma var. (Kendisi annesinin, üç kardeşi ise babasının yanında kalıyor.)
Ayhan	17	E	4	Boşanma yok.
Aylin	17	K	5	Boşanma yok.
Ayşegül	16	K	5	Boşanma yok.
Azizcan	17	E	4	Boşanma yok.
Bahar	17	K	5	Boşanma yok.
Barış	17	E	4	Boşanma yok.
Başak	17	K	4	Boşanma yok.
Belgin	17	K	4	Boşanma yok.
Belma	17	K	5	Boşanma yok.
Bergen	17	K	4	Boşanma yok.
Berk	16	E	4	Boşanma yok.
Berna	17	K	3	Boşanma yok. (Babası vefat etmiş)
Berrak	16	K	4	Boşanma yok.
Birsen	16	K	4	Boşanma yok.
Burak	18	E	5	Boşanma yok.
Cem	17	E	4	Boşanma yok.
Cemre	16	K	4	Boşanma yok.
Coşkun	17	E	4	Boşanma yok.
Çiğdem	16	K	5	Boşanma yok.

* Hane Halkı sayısı katılımcıyı da kapsamaktadır.

Demet	16	K	4	Boşanma yok.
Derya	16	K	4	Boşanma yok.
Duygu	16	K	5	Boşanma yok.
Ebru	16	K	4	Boşanma yok.
Elif	16	K	4	Boşanma yok.
Emel	17	K	4	Boşanma yok.
Emre	17	E	4	Boşanma yok.
Eray	17	E	5	Boşanma yok.
Ercan	16	E	4	Boşanma yok.
Erdem	18	E	4	Boşanma yok.
Ergün	18	E	3	Boşanma yok.
Esra	17	K	4	Boşanma yok.
Ezgi	18	K	2	Ailesinde boşanma var. (Kendisi, annesiyle; kardeşi babasıyla kalıyor. Onlarla görüşmüyor.)
Fatih	16	E	3	Boşanma yok.
Fatma	16	K	3	Boşanma yok.
Funda	17	K	5	Boşanma yok.
Gamze	17	K	5	Boşanma yok.
Gökhan	16	E	5	Boşanma yok.
Göksel	17	E	6	Boşanma yok.
Gül	17	K	5	Boşanma yok.
Gülçin	16	K	6	Boşanma yok.
Günay	16	K	5	Boşanma yok.
Güzin	15	K	5	Boşanma yok.
Hakan	18	E	4	Boşanma yok.
Hasan	17	E	4	Boşanma yok.
Hilal	16	K	2	Ailesinde boşanma var. (Kendisi, annesiyle; kardeşi babasıyla kalıyor.)

Hülya	17	K	3	Ailesinde boşanma var. (Annesi ve dedesiyle yaşıyor. 2 kardeşi ise babasının yanında kalıyor.)
İbrahim	16	E	4	Boşanma yok.
İdil	17	K	3	Ailesinde boşanma var. (Kendisi annesi ve üvey babasıyla kalıyor. Kardeşi babasıyla kalıyor.)
İrfan	17	E	4	Boşanma yok.
İzel	17	K	4	Boşanma yok.
Kenan	17	E	5	Boşanma yok.
Kıvanç	17	E	5	Boşanma yok.
Mehmet	17	E	4	Boşanma yok.
Melih	16	E	2	Ailesinde boşanma var. (Annesiyle kalıyor, tek çocuk.)
Meral	17	K	3	Ailesinde boşanma var. (Annesi ve kardeşiyle kalıyor.)
Metin	17	E	3	Boşanma yok.
Mustafa	16	E	2	Boşanma yok. (Babası vefat etmiş.)
Nazlı	17	K	8	Boşanma yok. (Dedesı ve babannesı de evlerinde kalıyor.)
Necati	17	E	4	Boşanma yok.
Nergis	16	K	4	Boşanma yok.
Nevin	16	K	4	Boşanma yok.
Nil	16	K	5	Boşanma yok.
Nilgün	16	K	5	Boşanma yok.
Nurgül	16	K	5	Boşanma yok.
Nurten	16	K	5	Boşanma yok.
Osman	17	E	2	Dayısıyla yaşıyor. Boşanma yok.
Ömer	16	E	5	Boşanma yok.
Özgür	17	E	4	Boşanma yok.
Özlem	17	K	4	Boşanma yok.
Pınar	16	K	4	Boşanma yok.

Sabri	17	E	2	Ailesinde boşanma var. (Kendisi annesinin, kardeşi babasının yanında kalıyor.)
Selçuk	17	E	5	Boşanma yok.
Serap	16	K	5	Boşanma yok.
Serhat	17	E	5	Boşanma yok.
Serkan	17	E	4	Boşanma yok.
Serpil	16	K	5	Boşanma yok.
Sertap	16	K	4	Ailesinde boşanma var. (Annesi, üvey babası ve üvey kardeşiyle yaşıyor.)
Sibel	16	K	5	Boşanma yok.
Sinan	17	E	4	Boşanma yok.
Sinem	16	K	4	Boşanma yok.
Suna	16	K	7	Boşanma yok. (Babaannesi ve teyzesinin 2 kızı da evlerinde kalıyor.)
Şebnem	17	K	5	Boşanma yok.
Tarık	17	E	5	Boşanma yok.
Tayfur	18	E	4	Boşanma yok.
Tolga	17	E	5	Boşanma yok.
Tuncay	17	E	4	Boşanma yok.
Uğur	17	E	4	Boşanma yok.
Umut	17	E	6	Boşanma yok.
Ümit	17	E	4	Boşanma yok.
Volkan	17	E	9	Boşanma yok.
Yasemin	17	K	4	Boşanma yok.
Yeliz	16	K	6	Boşanma yok.
Yonca	16	K	4	Boşanma yok.
Yusuf	17	E	4	Boşanma yok.
Zeynep	16	K	5	Boşanma yok.
Ziya	17	E	5	Ailesinde boşanma var. (Babası, üvey annesi, kardeşi ve ablasıyla kalıyor.)

3.5. Araştırma Bulguları ve Bulguların Yorumlanması

Araştırmada verileri iki Şekilde sunulmuştur. İlk önce istatistiksel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada mülakat tekniği uygulanmış olmakla birlikte, verilerin daha somut bir Şekilde ortaya konabilmesi için verilen tablolar halinde de düzenlenmiştir.

Daha sonra yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere, değişik başlıklar altında açıklamalı olarak yer verilmiştir. Araştırmanın uygulandığı kitle lise son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrenciler bu sene niversite sınavına hazırladıkları için zamanlarının önemli bir kısmını ders çalışarak geçirmekte ve hafta içi okula, haftasonu dersaneye gitmektedirler. Kullanıcıların ciddi bir bölümü 8-9 yaşından, bazıları ise 13-14 yaşından beri **Internet** kullanmaktadır.

3.5.1. Verilerin İstatistikler Halinde Değerlendirilmesi

a) Yaşa göre Dağılım

Yaş	Öğrenci Sayısı	%
15	2	2
16	38	38
17	54	54
18	6	6
Toplam	100	100

Tablo 6. Yaşa Göre Dağılım.

Tablo 6 araştırmaya katılanların yaşlarına göre dağılımını göstermektedir. Araştırmaya katılanların %2'si 15, %38'i 16, %54'ü 17, %6'sı ise 18 yaşında bulunmaktadır.

b) Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı	%
Kız	53	53
Erkek	47	47
Toplam	100	100

Tablo 7. Cinsiyete Göre Dağılım.

Tablo 7’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %53’ü kızlardan, %47’si erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılım oranlarının dengeli olduğu görülmektedir.

c) Aile Yapısı Özelliklerine Göre Dağılım

Aile Yapısı	Öğrenci Sayısı	%
Boşanmış	11	11
Boşanmamış	87	87
Vefat	2	2
Toplam	100	100

Tablo 8. Aile Yapısı Özelliklerine Göre Dağılım.

Tablo 8’de araştırmaya katılanların aile yapısıyla ilgili veriler bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların %11’inin annesi ve babası ayrılmış olup, %2’sinin ebeveynlerinden biri vefat etmiştir. %87’si ise tüm ailenin bir arada olduğu, normal bir çekirdek aile ortamında yaşamaktadır.

d) Aile İlişkilerini Tanımlama

Aile İlişkilerini Tanımlama	Öğrenci Sayısı	%
İyi	48	48
Çok İyi	21	21
Kötü	31	31
Toplam	100	100

Tablo 9. Aile İlişkilerini Tanımlama.

Tablo 9’da görüldüğü gibi araştırmaya katılanların % 48’i aile ilişkilerinin iyi, %21’i çok iyi, %31’i ise kötü olduğunu belirtmiştir. “İyi, kötü, çok iyi” şeklindeki sınıflama “Ailenizle olan ilişkilerinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaba göre belirlenmiştir.

e) Sorunlarını Aileyle Paylaşma

Sorunlarını Aileyle Paylaşma	Öğrenci Sayısı	%
Evet	54	54
Hayır	26	26
Soruna Bağlı	20	20
Toplam	100	100

Tablo 10. Sorunlarını Aileyle Paylaşabilme.

Tablo 10’da araştırmaya katılan öğrencilerin sorunlarını aileleriyle paylaşabilme oranı görölmektedir. Araştırmaya katılanların %54’ü ailesiyle sorunlarını paylaşabildiğini, %26’sı ailesiyle sorunlarını paylaşamadığını, %20’si ise ‘‘sorununa bağlı’’ yanıtını vermişlerdir. Araştırmanın yapıldığı yaş grubu ve bu yaş grubunun özellikleri de dikkate alınırrsa sorunları aileyle paylaşabilmenin aile içi ilişkiler açısından önemli bir etken olduğu söylenebilir.

f) Aile Üyeleriyle Vakit Geçirebilme

Aile Üyeleriyle Geçirilen Süre	Öğrenci Sayısı	%
Yeterli	52	52
Yetersiz	48	48
Toplam	100	100

Tablo 11. Aile Üyeleriyle Vakit Geçirebilme.

Tablo 11’de katılımcıların aile üyeleriyle geçirdikleri süreyi tanımlama şekli görölmektedir. Öğrencilerin %52’si aileleriyle beraber oldukları sürenin kendileri için yeterli olduğunu belirtirken %48’i ise bu sürenin kendileri için yetersiz olduğunu söylemektedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta aileyle vakit geçirebilmenin sadece aile içi ilişkilerin iyi ya da kötü olmasıyla değil, aile üyelerinin boş zaman saatlerinin uyuşmasıyla da ilgili olduğudur. Bu araştırmaya katılanlar lise son sınıf (11. sınıf) öğrencisi oldukları için okul dışında üniversite sınavlarına hazırlandıklarını ve derslerinin yoğunluğu nedeniyle de aileleriyle yeterince vakit geçiremediklerini belirtmişlerdir.

g) Arkadaşlarla Olan İlişkiler

Arkadaş İlişkileri	Öğrenci Sayısı	%
İyi	89	89
Kötü	11	11
Toplam	100	100

Tablo 12. Arkadaşlarla Olan İlişkiler.

Tablo 12’de araştırmaya katılanların arkadaş ilişkilerinin niteliğine ilişkin veriler bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların %89’u arkadaş ilişkilerinin iyi olduğunu, %11’i ise yeterince arkadaşının olmadığını ya da istediği gibi bir arkadaşının olmadığını belirtmiştir.

h) Haftalık İnternet kullanım Saati

İnternet Kullanım Süresi (Saat/Hafta)	Öğrenci Sayısı	%
2-5	42	42
6-10	26	26
11-20	9	9
21-30	11	11
31-45	12	12
Toplam	100	100

Tablo 13. Haftalık İnternet kullanım Saati.

Tablo 13'te haftalık olarak **İnternet** kullanım saatleri görülmektedir. Katılımcıların %42'si haftada 2-5 saat, %26'sı haftada 6-10 saat, %9'u 11-20 saat, %11'i 21-30 saat, %12'si ise haftada 31-45 saat **İnternet** kullandıklarını belirtmişlerdir.

i) **Internet Kullanım Amacı**

Internet Kullanım Amacı	Öğrenci Sayısı	%
Arkadaş Bulma	17	17
Tanıdıklarıyla haberleşme	34	34
Genel Bilgi Erişimi	56	56
Derslerle İlgili Araştırma	49	49
Oyun Oynama	28	28
Chat Odaları – Forum Alanları	18	18
Eğlence	46	46
Herşey İçin	35	35

Tablo14. Internet Kullanım Amacı

Tablo 14 araştırmaya katılanlar tarafından en çok tekrarlanan **Internet** kullanım nedenlerini göstermektedir. Tablo 14’teki sınıflama araştırmaya katılanların “**Internet**’i hangi amaçla kullanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre yapılmıştır. Araştırmaya katılanların %17’si en çok arkadaş bulma, %34’ü tanıdıklarıyla haberleşme, %56’sı genel bilgi erişimi, %49’u derslerle ilgili araştırma yapma, %28’i oyun oynama, %18’i **chat** yapma ve forum alanlarına yazma, %46’sı ise eğlence amacıyla **Internet** kullandıklarını belirtmişlerdir. %35’i ise **Internet**’i “herşey için” kullandığını, **Internet**’te yapılabilen hemen herşeyi yaptığını belirtmiştir. Tablo 14’te görülen eğlence amaçlı **Internet** kullanımı boş zamanları değerlendirmeyi, sıkıntılardan ve sorunlardan uzaklaşmayı, gerçek dünyayı unutmayı ve eğlenceli vakit geçirmeyi kapsamaktadır.

j) **Internet’i Önemli Görme**

Internet’i Önemli Görme	Öğrenci Sayısı	%
Çok Önemli	40	40
Önemli	43	43
Önemsiz	17	17
Toplam	100	100

Tablo 15. Internet’i Önemli Görme.

Tablo 15 katılımcıların **Internet’i** önemli görme oranlarını göstermektedir. Katılımcıların %40’ı **Internet’i** çok önemli gördüğünü, %43’ü önemli gördüğünü, %17’si ise **Internet’i** önemsiz gördüğünü belirtmiştir. **Internet’i** önemli görme sadece aile içi ilişkilerle ilgili olmamaktadır. **Internet’in** bilgiye kolayca erişim sağlaması ve her an ulaşılabilir olması kullanıcılar için büyük önem taşımaktadır.

Internet’in kendileri için önemli veya çok önemli olduğunu söyleyenlerle ilgili bir ayırım yapılması gerekmektedir. Kullanıcıların bir kısmı **Internet’in** hayatlarındaki fonksiyonel anlamına göre **Internet’in** önemli ya da çok önemli olduğunu söylemiştir. Bir kısmı ise **Internet’i** pek kullanmasa da ihtiyacı olduğunda **Internet’te** yapabileceklerini düşünerek **Internet’in** önemli ya da çok önemli olduğunu belirtmiştir. **Internet’i** çok kullananlar için “önemli veya çok önemli” kavramları daha çok duygusal bir anlam taşıırken, ikinci durumda daha çok “gereklilik” anlamı taşımaktadır.

k) İnternet'e Bağlı Değilken İnternet'i Düşünme

İnternet'i Düşünme	Öğrenci Sayısı	%
Evet	29	29
Hayır	71	71
Toplam	100	100

Tablo 16. İnternet'e Bağlı Değilken İnternet'i Düşünme.

Tablo 16'da **İnternet'e** bağlı değilken **İnternet'i** düşünme oranları görülmektedir. Araştırmaya katılanların %29'u **İnternet'e** girmedikleri zaman **İnternet'i** düşündüklerini belirtirken, %71'i ise **İnternet'e** bağlı olmadıkları zaman **İnternet'i** düşünmediklerini belirtmişlerdir. **İnternet'i** düşünme, **İnternet'e** en son bağlandıklarında ne yaptıkları, **İnternet'te** başka ne yapmak istedikleri, **İnternet'e** ne zaman girecekleri, ne kadar bağlı kalacakları vb. düşünceleri ifade etmektedir.

1) Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet'i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması

Aile İçi İlişkiler \ İnternet'i Önemli Görme	Çok Önemli		Önemli		Önemsiz		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çok İyi	7	%33	8	%38	6	%29	21	%100
İyi	8	%17	31	%64	9	%19	48	%100
Kötü	25	%81	4	%13	2	%6	31	%100

Tablo 17. Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet'i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması.

Tablo 17'de Aile içi ilişkilerin niteliğiyle **İnternet**'i önemli görme oranları karşılaştırılmaktadır. Aile içi ilişkileri çok iyi olanların %33'ü **İnternet**'in çok önemli olduğunu, %38'i önemli olduğunu, %29'u ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. Aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyenlerin ise %17'si **İnternet**'in çok önemli olduğunu, %64'ü önemli olduğunu, %19'u önemsiz olduğunu söylemiştir. Aile içi ilişkilerinin kötü olduğunu söyleyenlerin ise %81'i **İnternet**'in çok önemli olduğunu, %13'ü önemli olduğunu, %6'sı ise önemsiz olduğunu belirtmiştir.

m) Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması

Aileyle Vakit Geçirme \ İnternet’i Önemli Görme	Çok Önemli		Önemli		Önemsiz		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yeterli	14	%27	23	%44	15	%29	52	%100
Yetersiz	26	%54	20	%42	2	%4	48	%100

Tablo 18. Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması.

Tablo 18’de aile üyeleriyle vakit geçirebilme ve **İnternet’i** önemli görme oranlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Ailesiyle geçirdiği zamanın yeterli olduğunu söyleyenlerin %27’si **İnternet’in** çok önemli olduğunu, %44’ü önemli olduğunu, %29’u ise önemsiz olduğunu söylerken; Ailesiyle geçirdiği zamanın yetersiz olduğunu söyleyenlerin ise %54’ü **İnternet’in** çok önemli olduğunu, %42’si önemli olduğunu, %4’ü ise önemsiz olduğunu söylemiştir.

n) Sorunlarını Aileyle Paylaşabilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması

Aileyle Sorunlarını Paylaşma \ İnternet’i Önemli Görme	Çok Önemli		Önemli		Önemsiz		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Evet	10	%19	30	%55	14	%26	54	%100
Hayır	19	%73	5	%19	2	%18	26	%100
Soruna Bağlı	11	%55	8	%40	1	%5	20	%100

Tablo 19. Sorunlarını Aileyle Paylaşabilme ve İnternet’i Önemli Görme Oranlarının Karşılaştırılması.

Tablo 19 araştırmaya katılanların sorunlarını aileleriyle paylaşabilme ve **İnternet**’i önemli görme oranlarının karşılaştırılmasını göstermektedir. Sorunlarını aileleriyle paylaşabildiğini söyleyen 54 öğrencinin %19’u **İnternet**’in kendisi için çok önemli olduğunu, %55’i önemli olduğunu, %26’sı ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. Sorunlarını aileleriyle paylaşamadığını söyleyen 26 öğrencinin %73’ü **İnternet**’in kendisi için çok önemli olduğunu, %19’u önemli olduğunu, %8’i ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. “Sorunlarınızı ailenizle paylaşabiliyor musunuz?” sorusunu “soruna bağlı” şeklinde yanıtlayan 20 öğrencinin ise %55’i **İnternet**’in kendisi için çok önemli olduğunu, %40’ı önemli olduğunu, %5’i ise önemsiz olduğunu belirtmiştir.

o) **Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması**

İnternet Kullanım Süresi Aile İçi İlişkiler	2-5 saat		6-10 saat		11-20 saat		21-30 saat		31-45 saat		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çok İyi	8	%38	11	%52	1	%5	1	%5	-	-	21	%100
İyi	32	%67	11	%23	3	%6	2	%4	-	-	48	%100
Kötü	2	%6	4	%13	5	%16	8	%26	12	%39	31	%100

Tablo 20. Aile İçi İlişkilerin Niteliğiyle İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması.

Tablo 20’de Aile içi ilişkilerin niteliği ile **İnternet** kullanım süresinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Aile içi ilişkilerinin çok iyi olduğunu söyleyenlerin %38’i haftada 2-5 saat **İnternet** kullandığını, %52’si 6-10 saat, %5’i 11-20 saat , %5’i 21-30 saat kullandığını belirtmiştir. Aile içi ilişkilerinin çok iyi olduğunu söyleyen kullanıcılar arasında 31 saat ve daha fazla **İnternet** kullandığını söyleyen kimse çıkmamıştır. Aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyenlerin %67’si haftada 2-5 saat, %23’ü 6-10 saat, %6’sı 11-20 saat, %4’ü 21-30 saat kullandığını belirtmiştir. Aile içi ilişkilerinin kötü olduğunu söyleyenlerin ise %6’sı haftada 2-5 saat, %13’ü 6-10 saat, %16’sı 11-20 saat, %26’sı 21-30 saat, %39’u ise 31-45 saat **İnternet** kullandığını belirtmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi aile içi ilişkilerin “çok iyi, iyi, kötü” şeklinde sınıflandırılması araştırmaya katılanların “aile ilişkilerinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplara göre yapılmıştır.

p) Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması

İnternet Kullanım Süresi Aileyle vakit Geçirme	2-5 saat		6-10 saat		11-20 saat		21-30 saat		31-45 saat		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yeterli	26	%50	20	%38	4	%8	2	%4	-	-	52	%100
Yetersiz	16	%33	6	%13	5	%10	9	%19	12	%25	48	%100

Tablo 21. Aileyle Vakit Geçirebilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması

Tablo 21’de aileyle vakit geçirebilme ve **İnternet** kullanım süresinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Araştırmaya katılan ve ailesiyle birlikte olduğu sürenin kendisi için yeterli olduğunu söyleyen 52 kişiden %50’si haftada 2-5 saat, %38’i 6-10 saat, %8’i 11-20 saat, %4’ü ise 21-30 saat **İnternet** kullandığını belirtmiştir. Ailesiyle beraber olduğu sürenin kendisi için yetersiz olduğunu belirten 48 kişinin ise %33’ü haftada 2-5 saat, %13’ü 6-10 saat, %10’u 11-20 saat, %19’u 21-30 saat, %25’i de 31-45 saat **İnternet** kullandığını belirtmiştir.

r) Aileyle Sorunları Paylaşabilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması

İnternet Kullanım Süresi Sorunları Paylaşma	2-5 saat		6-10 saat		11-20 Saat		21-30 saat		31-45 saat		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Evet	30	%52	22	%38	4	%7	2	%3	-	-	58	%100
Hayır	2	%9	2	%9	3	%14	5	%23	10	%45	22	%100
Soruna Bağlı	10	%50	2	%10	2	%10	4	%20	2	%10	20	%100

Tablo 22. Aileyle Sorunları Paylaşabilme ve İnternet Kullanım Süresinin Karşılaştırılması.

Tablo 22 aileyle sorunlarını paylaşabilme ve **İnternet** kullanım süresinin karşılaştırılmasını göstermektedir. Ailesiyle sorunlarını paylaşabildiğini söyleyenlerin %52'si haftada 2-5 saat, %38'i 6-10 saat, %7'si 11-20 saat, %3'ü 21-30 saat **İnternet** kullandığını belirtirken, ailesiyle sorunlarını paylaşamadığını söyleyenlerin %9'u haftada 2-5 saat, %9'u 6-10 saat, %14'ü 11-20 saat, %23'ü 21-30 saat, %45'i 31-45 saat **İnternet** kullandığını belirtmiştir. "Sorunlarınızı ailenizle paylaşabiliyor musunuz?" sorusunu "soruna bağlı" şeklinde yanıtlayanların ise %50'si 2-5 saat, %10'u 6-10 saat, %10'u 11-20 saat, %20'si 21-30 saat, %10'u ise 31-45 saat **İnternet** kullandığını belirtmiştir.

3.5.2. Internet Kullanım Nedenleri

Yapılan görüşmelerde katılımcılar tarafından **Internet** kullanım nedeni olarak en çok tekrarlanan nedenler; arkadaş bulma, varolan arkadaşlarla haberleşme, ödevler için kullanım, kişisel ilgiler vb. için bilgi arama, eğlenme (can sıkıntısını giderme, sorunlardan uzaklaşma, gerçek dünyayı unutma), oyun oynama, müzik dinleme, program indirme olarak belirlenmiştir. Az sayıda da olsa yabancı dilini geliştirmek için **Internet**'e girip yabancı dilde hazırlanan siteleri ziyaret ettiğini söyleyen kullanıcılar da olmuştur. **Internet**'in her zaman ulaşılabilir olması ve bilgiye kolayca erişim sağlaması kullanım nedenlerini destekleyici ve güçlendirici bir özellik olmaktadır. Günün her saatinde başvurulabilen bir araç olması nedeniyle de sıkıntılardan uzaklaşmak için kolay bir seçenek olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılanlardan Yasemin **Internet** kullanım nedeninin arkadaşlarıyla haberleşmek olduğunu belirtiyor. “Akşamları ders çalıştıktan sonra herkes aynı saatlerde **Internet**'e giriyor ve sohbet ediyoruz.” diyor. Yasemin 2 sene kadar önce **Internet**'te eğlence olsun diye arkadaş aramış; ama onlarla görüşmeyi sürdürmemiş. Şu anda **Internet**'te “kendi gerçek dünyasındaki yakın arkadaşlarıyla” görüşüyor.

Başak ise **Internet**'i ödevlerini yapmanın yanı sıra arkadaş bulmak için de kullanıyor. Haftada en az 10 saat **Internet** kullandığını belirten Başak, yeterince arkadaşı olduğunu fakat yeni insanlarla tanışmanın sakıncası olmadığını, bu yüzden yeni insanlar tanımaya çalıştığını belirtiyor. **Chat** yaptığı biriyle de tanışmış. Başak **Internet**'in hemen her çeşit insanla iletişim kurmayı mümkün kıldığı için çok cazip bir iletişim aracı olduğunu söylüyor. Başak genelde üzgün olduğunda ve canı sıkıldığında **Internet**'e girdiğini, **Internet**'e girdiği zaman kafasının dağıldığını belirtiyor. Bazen **Internet**'e giremediği zaman **Internet**'i özlediğini de ifade ediyor. Başak ailesiyle kendisine yetecek kadar vakit geçiremediğini, **Internet**'in ise daima “elinin altında olduğunu” belirtiyor.

Bergen de, **Internet**'i ödev ve haberleşme aracı olarak kullananlardan. Hem arkadaşlarıyla haberleşiyor, hem gazeteleri takip ediyor, hem de ödevlerini yapıyor. Şebnem de haberleşme ve ödevlerini yapmak için **Internet** kullandığını söylüyor.

Şebnem **Internet**'te ödevlerini yapmanın hem daha kısa zaman aldığını hem de arkadaşlarının da ödevlerini **Internet**'ten yararlanarak yaptığını belirtiyor.

Ödevlerini **Internet**'ten yararlanarak yapanlar e-posta yoluyla birbirlerinin bilgilerinden ve ödevlerinden de yararlanıyorlar.

Selçuk ise haftada 8-10 saat **Internet** kullandığını bu sürenin önemli bir kısmında arkadaşlarıyla **MSN Chat** (**Microsoft**'un desteklediği **Messenger Chat**) yaptığını belirtiyor. **MSN Chat**'in sohbet (**chat**) odaları gibi olmadığını, istemediği insanlarla muhattap olmadığını belirtiyor.

Meral de **Internet**'e girince sıkıntılarını unuttuğunu söylerken, Hasan “**Internet** boş zamanlarımı dolduran gereç” diyor. Hasan **Internet**'i moralini düzeltmek amacıyla kullandığını ve **Internet**'in bazen kendisini mutlu ettiğini ve yalnızlığını unutturduğunu söylerken, İzel de boş zamanlarında **Internet**'te vakit geçirdiğini söylüyor. İrfan da “**Internet**'teyken mutluyum çünkü sorunlar olmuyor” diyor. İrfan aynı zamanda “**Internet**'e girmediğim zamanlar evde sıkıntıdan patlıyorum. Benim dünyam **Internet**'te” diyerek **Internet** ortamında sanal bir dünyada mutluluğu bulduğundan bahsediyor. Coşkun da boş vakit oldukça **Internet**'e girdiğini, **Internet**'in bir numaralı boş zaman faaliyeti olduğunu söylüyor. Benzer şekilde Belgin de “mutsuz ve canı sıkırken keyfinin yerine gelmesi için **Internet**'e girdiğini” söylüyor. Emre de “**Internet**'te stres attığını” belirtiyor. Mehmet ise “sinirliyen **Internet**'te deşarj olduğunu” söylüyor.

Sabri “en çok özlem içindeyken **Internet**'e giriyorum. **Internet**'e girince gerginliğim geçiyor, gerçek hayatı unutuyorum” diyor. Sabri **Internet**'e alıştığını ve morali bozuk olduğu zamanlar da **Internet**'e girdiğini söylüyor. Esra, Ezgi, Günay, Nurgül, Berk, Özlem, Serpil, Cem, Serap, Yasemin ve Kıvanç, İrfan gibi **Internet**'te başka bir dünyada veya boyutta olduğunu söyleyen isimlerden bazıları.

3.5.3. **Internet’i Önemli Görme**

Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri de **Internet**’i ister az ister çok kullansın; **Internet**’in hemen herkes tarafından önemli görülmesidir. **Internet**’i haftada 25-30 saat kullananlar gibi 1-2 saat kullananlar da gerekli bir araç olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanlar “her zaman kullanmasalar da ihtiyaçları olan her an kullanacaklarını bilmenin kendileri için rahatlatıcı bir durum olduğunu” belirtmektedirler.

Daha önce de belirtildiği gibi kullanıcıların **Internet**’in önemli ya da çok önemli olduğuna karar vermesinde iki farklı durum gözlenmiştir. İlk gruptaki **Internet** kullanıcıları **Internet**’in hayatlarındaki fonksiyonel anlamına göre karar verirken ikinci gruptakiler ise **Internet**’i pek kullanmasalar da ihtiyaçları olduğunda **Internet**’te yapabileceklerini düşünerek **Internet**’in önemli ya da çok önemli olduğuna karar veriyor. Çok fazla **Internet** kullananlar için “önemli veya çok önemli” kavramları daha çok duygusal bir anlam taşıırken, diğer grup için daha çok “gereklik” anlamı taşımaktadır. Başka bir deyişle ikinci grup “gerekebilir” düşüncesini de aklında bulundurmaktadır. İlk grupta olan, yani **Internet**’in yaşamında bir boşluğu doldurduğu için önem taşıdığını söyleyen katılımcıların bir kısmı **Internet** faaliyetlerini not ettiklerini de ifade etmişlerdir.

Bergen “**Internet** her şekilde benim için gerekli” derken, Cemre de “yerinde yararlı ve gerekli” diyor. Fatma “**Internet** ihtiyaçlarımı en hızlı karşılayan şey”, Metin ise “herşeyin bir tıkla bulunması” diyerek **Internet**’in sağladığı zaman tasarrufunu vurguluyorlar.

Tayfur “en iyi yanı bilgi bulamama kaygısının olmaması” diyerek **Internet**’in bilgi erişim aracı olma yönüne işaret ediyor. Özlem de katılmak istediği organizasyonlarla ilgili hemen her işlemi **Internet**’te yaptığını belirtiyor. Yeliz ise **Internet**’i “tüm bilgilerin ayağımıza serildiği bir dünya” olarak tanımlıyor. Nil ise “**Internet** tabi ki önemli, sonuçta dünyayla iletişim kuruyorsunuz” diyor. Serpil de **Internet**’in “hemen herşey için gerekli” olduğunu söylüyor. Berk ise “gerektiği için, bilgili bir insan olmak için” **Internet** kullandığını söylüyor.

Ahmet ve Berna gibi aile ilişkilerinin kopuk olduğunu söyleyenler ise **Internet**'in hayatla bağlantıları olduğunu ve iletişimlerini önemli oranda bu yolla gerçekleştirdiklerini anlatıyorlar. İrfan da aile ilişkilerinin iyi olmadığını, haftada 20 saat **Internet** kullandığını söylerken **Internet**'i “ekmek, su gibi ihtiyaç” şeklinde tanımlıyor. İrfan oyun, **chat**, ödev, müzik vb. pek çok amaçla **Internet** kullandığını belirtiyor. İrfan **Internet**'i o kadar çok seviyor ki bilgisayar ile ilgili bir meslek seçmek istiyor. Barış, Belgin, İzel, Demet, Ebru gibi isimler de **Internet**'in önemli olduğunu söyleyen isimlerden bir kaçı.

Internet'i önemli görmekle **Internet**'i sevmek aynı şekilde algılanmamalıdır. Yapılan görüşmelerde alınan cevaplara bakılarak **Internet**'in günümüzde önemli bir araç olarak görüldüğü rahatlıkla söylenebilir; fakat bu durum **Internet**'i sevmekten çok ondan yararlanmayı ifade ediyor. Bazı kullanıcılar için **Internet**'in önemi onlar için taşıdığı duygusal anlamdan kaynaklanıyor; bazıları için ise kolayca bilgi edinebilme ve acil işlerin yapılabilmesinden kaynaklanıyor.

Örneğin, Tarık haftada ortalama 10 saat **Internet** kullandığını ama bu süre boyunca çok eğlenmediğini hatta bazen sıkıldığını söylüyor. Hatta bazen 10 saatin üstüne çıkarsa başı ağrıyormuş. Tarık'ın **Internet** kullanma nedeni tamamen araştırma amaçlı. Bazen ödevlerini yapıyor bazen ise kendi ilgi alanına giren konularda araştırma yapıyor. Tarık dünyayı gezmek istediğini, pek çok ülkeyi görmek ve tanımak istediğini söylüyor. Bu nedenle **Internet**'te çeşitli ülkeler hakkında araştırma yaptığını hem bilgi hem de güzel resimler topladığını belirtiyor. Tarık “kütüphanede özellikle kalabalık olduğu zamanlarda aradığım kitabı bulamama riski var. Kitabı başkası almış oluyor veya bilgiyi yeterli bulmuyorum. Üstelik renkli resimleri almak zor. **Internet**'te ise resimlerle birlikte en son ve yeni bilgileri kolayca elde ediyorum” diyerek mecburiyetten **Internet**'e girdiğini anlatıyor.

Tarık'ın **Internet** konusundaki şikayetlerinin başında **Internet**'te tehlikeli siteler olması geliyor. Tarık ne olduğunu anlamak için ilk **Internet** kullanmaya başladığında kısa bir süre **chat** yaptığını ama hoşlanmadığını söylüyor. Tarık'a göre “**chat**, mektup tadını veremiyor. Hep aynı cümleler tekrar ediliyor ve ezber laflar konuşuluyor”.

Tarik gibi Ömer de **Internet**'i sevmeyenlerden biri. Ömer “çok kullanırsam **Internet**'in beni soyutlayacağını düşünüyorum. Zaten teknolojiyi pek sevmem” diyor. Ömer sıkıntılarında uzaklaşmak için **Internet**'i tercih etmediğini, televizyonun özellikle sinemaya gitmenin çok daha iyi ve etkili bir yöntem olduğunu düşünüyor. Ömer “sinemadayken insanlardan uzaklaşmadan rahatlıyorum. Aynı anda onlarca insanla benzer duyguları paylaşıyoruz” dedikten sonra “**Internet**'te konuştuğum birinin alt komşum veya bir sapık olmadığını bilemem” diyerek **Internet**'i güvenli ve samimi bulmadığını belirtiyor.

İstedığı bilgiye ulaşmak için haftada ortalama 8 saat **Internet** kullanan Umut da **Internet**'i sevmediğini televizyonu tercih ettiğini, özellikle televizyonda dizileri kaçırmadığını, kendisini dizideki kahramanların yerine koymayı sevdiğini, bu şekilde rahatladığını söylüyor. Umut aile ilişkilerinin çok iyi olduğunu genelde onlarla vakit geçirdiğini ama yalnız kalmak istediği zamanlar televizyon izlemeyi tercih ediyor.

3.5.4. Internet Kullanmaya Başladıktan Sonra Terkedilen Alışkanlıklar

Internet kullanmaya başladıktan sonra kullanıcıların bir kısmının bazı alışkanlıklarından vazgeçtiği araştırmada çıkan sonuçlardan biridir. En çok terkedilen alışkanlıklar ise telefonda konuşma, klasik bilgi erişim yöntemlerinden yararlanma (kütüphanelerden ve ansiklopedilerden yararlanma vb.), televizyon izleme olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan sadece bir tanesi **Internet** kullanmaya başladıktan sonra sigara içme alışkanlığını, bir tanesi de saçıyla oynama alışkanlığını terkettiğini belirtmiştir.

İrfan, “**Internet** kullanmaya başladıktan sonra saçıyla oynama tikim geçti” diyor. Bunun nedeninin gözlerinin ekranda, ellerinin ise devamlı klavye veya farede olmasından kaynaklandığını söylüyor. İrfan haftada en az 20 saat **Internet** kullanıyor.

Azizcan ise haftada en fazla 8 saat **Internet** kullandığını, buna rağmen **Internet** kullanmaya başladıktan sonra sigara kullanma alışkanlığını terk ettiğini söylüyor. Hem ellerini kullanması gerektiği için hem de odasında sigara içmesinin kardeşini olumsuz

yönde etkileyebileceğinden dolayı sigara içmeyi bırakmış. “Sigarayı balkona götürebiliyorum ama bilgisayarı taşımak ve kurmak zor iş” diyor.

Meral, **Internet** kullanmaya başladıktan sonra dizi izleme alışkanlığını kaybettiğini söylüyor. Televizyon izleme süresi ise çok çok azalmış. “Eskiden televizyon izlerken kendisini dizi kahramanlarının yerine koyduğunu, kendi sıkıntılarını unuttuğunu şimdi ise, **Internet**’in bu işi daha iyi yaptığını” söylüyor. Günde 4 saat **Internet** kullanan Meral hemen her nedenle **Internet** kullanıyor. Özellikle arkadaşlarıyla sohbet, yeni insanlarla tanışmak, ödevlerini yapmak, ilgilendiği özel konularla ilgili bilgi almak bunların en önemlileri. Suna da artık eskisi kadar televizyon izlemediğini söylüyor.

Internet’i ilk yardım olarak tanımlayan Nilgün ise “artık ansiklopediye bakmaz oldum” diyor. “Ansiklopedide birşeyler araştırmayı bıraktığını” söyleyen kullanıcılardan biri de Yeliz.

Berna, hayatında **Internet**’in çok çok önemli bir yeri olduğunu, daha fazla **Internet**’e girmek için uyumaktan vazgeçtiğini çok az uyuduğunu belirtiyor. Berna’nın durumuna ilerde değinileceği için burda sadece terk ettiği alışkanlıktan bahsedilmiştir.

Kullanıcılar tarafından **Internet**’in telefona tercih edilmesinin en önemli nedeni aynı anda birkaç arkadaşın birden iletişim kurabilmesi. Örneğin Bahar “arkadaşarımla telefonda konuşacak olsam hepsini sırayla aramam gerekir ama **Internet**’te aynı anda bütün arkadaşlar birbirimizle iletişim kurabiliyoruz” diyor. Uğur da **Internet**’i telefona tercih ettiğini özellikle cep telefonundansa **Internet**’in çok daha ucuz olduğunu söylüyor.

3.5.5. Aile Üyeleriyle Vakit Geçirme ve Internet Kullanımı

Yapılan görüşmeler sonucu **Internet** kullanımı ile aile üyeleriyle beraber olabılme olanağı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aile üyeleriyle birlikte olma sadece ilişkilerin iyi ya da kötü olmasıyla değil çalışma ve boş zaman saatlerinin uyuşmasıyla da ilişkili olmaktadır. Araştırmaya katılanların büyük kısmı okul ve dersane yüzünden hemen hergün dışarıda olduklarını, eve gelince ödevlerini yaptıklarını ve

dersleri yüzünden, bazen de ailelerinin işleri yüzünden, onlarla istedikleri kadar beraber olmadıklarını belirtmişlerdir. Yine araştırmaya katılanların bir kısmı kendilerinin dinlenme saatlerinde ailelerinin uyduğunu belirtmişlerdir. Özellikle fazla boş zamanı olmayan kullanıcılar, en kısa zamanda ve kolayca ulaşabilecekleri faaliyetleri tercih ediyorlar. **Internet** bu özelliklere sahip olmakla beraber günün istenilen her saatinde kullanılabilir. Bu nedenlerle **Internet** iyi bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Başak, ailesiyle az vakit geçirdiğini belirten katılımcılardan biri. Sıkıntılı ve üzgün olduğu anlarda **Internet**'e giriyor. Benzer şekilde Erdem de “Ailemle daha çok vakit geçirebilseydim daha az **Internet** kullanırdım” diyor. **Internet**'i 12 yaşından beri kullanan Erdem haftada 25 saat kadar **Internet** kullanıyor. Ailesiyle ilişkilerinin aslında iyi olduğunu ama “babasının daha çok üzerine düşmesini istediğini” belirtiyor. **Internet**'in hayatındaki keyif alma yöntemi olduğunu, bu şekilde rahatladığını ama babasıyla vakit geçirmeyi tercih ettiğini söylüyor.

Ailesiyle pek vakit geçiremediğini söyleyen katılımcılardan biri de Bergen. Bergen “ailemle ortaklaşa yaptığımız pek bir şey yok. Arasına babamla dolaşırız” diyor. Belgin de ailesiyle zaman geçirememekten şikayet ediyor ve boş zamanlarında keyifsizken “**Internet**'te takıldığını” söylüyor. Belgin için de **Internet** çok önemli. Ebru, Kenan ve Demet ise, Bergen ve Belgin'in durumunda olan kullanıcılara verilebilecek diğer örneklerden. Aileleriyle yeterince vakit geçiremeyen ve boş zamanlarını **Internet**'e girerek doldurduklarını söyleyen katılımcılar, aynı zamanda **Internet**'in kendileri için çok önemli olduğunu da söylüyorlar.

Necati “hem annem hem de babam çalışıyor. Gelince de annem ev işleriyle uğraşiyor, babam ise haberleri açıyor. Yemekten sonra onlar televizyon izliyor ben de **Internet**'e giriyorum” derken ailesiyle olmayı **Internet** dahil herşeye tercih ettiğini, özellikle babasıyla bereber spor yapmayı istediğini söylüyor. Necati ailesiyle ilişkilerinde bir sorun olmadığını ama herkesin çalışmalarından artan zamanda biraz da yalnız kalıp kendilerine zaman ayırmak istediğini anlatıyor ve “bizim ailede herkes birbirine değer verir, birinin başı sıkışınca derhal toplanan ailelerdeniz; fakat sıradan durumlarda saatler birbirini tutmuyor” demeyi de ihmal etmiyor. Necati'nin asıl boş

zaman faaliyeti aslında spor yapmak. Fakat geç saatlerde kimseyi rahatsız etmemek için sadece gündüzleri spor yapıyor ve akşamları **Internet**'i televizyondan daha eğlenceli bulduğu için **Internet**'e girmeyi tercih ediyor. **Internet**'te de sporla ilgili haber ve hayran sitelerini ziyaret ediyor.

Yeliz ise ailesinin kendisine vakit ayırdığını ama kendisinin bu sene ders çalışmak zorunda olduğu için ailesine pek zaman ayırmadığını söylüyor. “Hem okula hem dersaneye gidiyorum, kendi başıma kalmak istediğim zamanlar oluyor, o zamanlar **Internet**'e giriyorum” diyor.

3.5.6. Sorunlarını Aileyle Paylaşma ve Internet Kullanımı

Araştırma sonucunda katılımcıların aile ilişkileri iyi de olsa bazı sorunlarını aileleriyle paylaşmakta sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. “Sorunlarınızı ailenizle paylaşabiliyor musunuz?” sorusuna katılımcıların büyük kısmı “soruna bağlı” yanıtını vermişlerdir. Özellikle kız öğrenciler aileleriyle sorunlarını paylaşma konusunda bazı sınırları olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma sırasında görüşülen kişilerden bazıları annesi ve babası ile paylaşmadıkları sorunları ilişkileri iyiye önce kardeşleriyle sonra en yakın arkadaşlarıyla paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerle paylaşamayan sorunlar söz konusu olunca arkadaş grubunun önem kazandığı gözlenmiştir. Sorunlarını aileden çok arkadaşlarıyla paylaşanlar için onlarla sürekli iletişim halinde olmak daha büyük anlam ifade ediyor, bu durumdaki kullanıcıların **Internet** kullanım süresi de daha fazla oluyor.

Örneğin, Bergen ailesinde bir tek babasıyla sorunlarını konuşabildiğini, ama onunla da bazı sorunlarını konuşmakta zorlandığı anların olduğunu söylüyor. Bu durumda bir sorunu olunca ilk en yakın arkadaşıyla konuştuğunu ifade ediyor. Sorunlarını arkadaşıyla paylaştığı için “bazen belirli saatler için anlaşıyoruz ve aynı saatlerde **Internet**'e giriyoruz. Böylece evdeyken de sessiz ve rahat bir iletişim kurabiliyoruz” diyor. Bergen odasını kardeşiyle paylaşıyor ve **Internet**'te telefonun aksine konuşmanın olmadığı sessiz bir iletişimin kendisi için rahat bir yol olduğundan

bahsediyor. Bergen **Internet**'e girdiği zamanlarda bazen yalnızlığını unuttuğunu da ekliyor.

Arkadaşlarıyla güçlü ilişkileri olan ve sürekli iletişim halinde olan öğrencilerin çoğu eş zamanlı ve daha güvenli olduğu için **MSN Chat**'i tercih ediyor ve **Internet**'e de aynı saatlerde giriyorlar. Bu saat genellikle 22:00 civarı oluyor.

Bergen'in aksine Erdem sorunlarını babasıyla bir türlü konuşamadığını, onun kendisiyle yeterince ilgilenmediğini belirtiyor ve sorunu olunca ilk kuzeniyle konuştuğunu söylüyor. Erdem'in erkek kardeşi yok, bir tane ablası var. Bir erkek olarak sorunlarını babasıyla paylaşmak istediğini onunla paylaşamadığı için kuzeniyle (erkek) ve arkadaşlarıyla paylaştığını ifade ediyor. Özgür de ailesindeki diyalog yetersizliğinden şikayet ediyor. "aynı evde yaşıyoruz ama yeterince konuşamıyoruz. Daha doğrusu önemli konularda konuşamıyoruz. Bizim evde küçük şeyler konuşuluyor" diyerek şikayet nedenini anlatıyor. Ailesinde daha fazla diyalog istediğini söylüyor.

Kızlar aileleriyle sorunlarını konuşmak konusunda erkeklere göre daha çok problem yaşıyorlar. Çiğdem, ailesiyle herşeyi paylaşmak istediğini ama bunu yapamadığını, özellikle "erkek arkadaş" konusunda onlarla konuşamadığını söylüyor. Diğer yandan Bahar ise modacı olma isteğini tam olarak ailesine açamamış.

Belma da ailesiyle sorunlarını konuşamadığını söyleyen **Internet** kullanıcılarından biri. Belma tüm aile üyelerinin birbirleriyle iyi ilişkileri olduğunu, ailesindeki tek kusurun sorunlarını paylaşamamak olduğunu söylüyor. "Ailem bazı konularda biraz otoriter ve bazı şeyleri hoş karşılamaz. Bu yüzden tüm yaşadıklarımı anlatmıyorum. Mesela erkek arkadaşım olduğunu bilmiyorlar" diyor. Belma gibi araştırmaya katılanların ciddi bir kısmının bazı sorunlarını ailesiyle paylaşamamak gibi bir sıkıntısı olduğu gözlenmiştir.

3.5.7. Aile İçi İlişkilerin Özelliğine Göre İnternet Kullanımı

Yoğun olarak aileleriyle ilişkileri kopuk olan kullanıcılar, aileleriyle beraber pek birşey yapamadıkları için **İnternet**'e girdiklerini belirtmektedir. **İnternet**'in, özellikle bu tür kullanıcılar için bir çeşit "sığınak" olduğu söylenebilir. Çünkü evde geçirdikleri zamanın önemli bir kısmı **İnternet**'te geçiyor. Özellikle bazı kullanıcılar için (Ahmet, Berna, Ziya gibi) **İnternet** uyumak, yemek yemek gibi olağan bir alışkanlık ve ihtiyaç.

Bergen'in ailesiyle ilişkileri çok iyi değil. Sadece babasıyla yakın olduğunu, annesinin ressam olduğu için işine çok vakit ayırdığını belirtiyor. Bergen "bir seneden beri arkadaşlık ilişkilerim aile ilişkilerimden daha iyi, ailemden istediğim desteği bazen alamıyorum. Her duygumu onlarla paylaşamıyorum" diyor.

Araştırma boyunca konuşulan insanlar içinde aile ilişkilerinin en kötü olduğunu belirten kişi Ahmet'ti. Ahmet'in annesiyle babası boşanmış. Kendisi babasıyla İstanbul'da, ablası ise annesiyle beraber Ankara'da kalıyor. Ahmet onları görmediğini söylüyor. "Ailenizle olan ilişkileriniz olmasını istediğiniz gibi mi?" sorusuna hemen "hayır" yanıtını veriyor. Sorunlarını ailesiyle paylaşıp paylaşmadığı sorulduğunda "Eh! Az çok paylaşıyoruz" dedikten sonra bir sorunu olunca ilk arkadaşlarıyla paylaştığını, başı sıkışınca gidebileceği insanların arkadaşları olduğunu söylüyor. **İnternet**'le küçük yaşta tanıştığını, haftada yaklaşık 45 saat **İnternet** kullandığını söylüyor. Ahmet, "**İnternet** olmazsa olmaz", dedikten sonra, oyun oynamak, arkadaşlarıyla sohbet etmek, yeni arkadaşlar bulmak, müzik dinlemek ve program indirmek gibi değişik nedenlerle **İnternet** kullandığını belirtiyor. Ahmet, **İnternet**'e girdiği sürenin kendisi için yeterli olmadığını söyleyince "neden boş vakitlerini ailesiyle geçirmedeği" sorusu yöneltildi. Ahmet bu soruya "benimle vakit geçirmek istemiyorlar" yanıtı verdi. Annesiyle ve ablasıyla beraber hiçbirşey yapmadıklarını, onların İstanbul'a gelmediğini, babasıyla ise "bazen içmeye gittiklerini" söylüyor. Ailesinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu anlamak amacıyla Ahmet'e "hayatta en çok önem verdiği şeylerin ne olduğu" soruldu. Ahmet bu soruya "önce Allah, sonra vatan, sonra da diğer insanlar" yanıtını verdi. Ahmet hemen her duygu durumunda **İnternet**'e girdiğini, **İnternet**'te yalnızlığını farketmediğini, **İnternet**'e girmeyince onu özlediğini ve düşündüğünü söylüyor.

Benzer şekilde Berna da “aile ilişkilerinin kopuk olduğunu **Internet**’in hayatının yarısı olduğunu” söylüyor. Berna, kendisi, iki kardeşi ve annesinden oluşan dört kişilik ailesiyle yaşıyor. Babası vefat etmiş. Berna haftada 25-30 saat **Internet** kullandığını, bunu sürdürmek için uykusundan kestiğini söylüyor. Berna’nın tüm arkadaşları **Internet**’te. “Gerçek dünyada sadece 2 tane arkadaşım var” diyor. Boş vakitlerinde sevgilisi ve arkadaşlarıyla dolaşıyor. Sevgilisini de üç ay önce **Internet**’te bulmuş. Hayatta en çok evlenip çocuk yapmak istediğini belirten Berna, bunun nedeninin kendisinin iyi bir ailesi olmaması olduğunu söylüyor. Berna, iyi bir aile kurup, sıcak bir aile ortamında yaşamak istediğini söylüyor. “**Internet**’te **MSN Chat** yapıyorum, sohbet odalarına giriyorum, forum alanlarına yazıyorum, arkadaşlarımın sitesine giriyorum. Haberleri de oradan takip ediyorum. Herşeyi yapıyorum.” diyor. Ailesiyle ilişkilerinin “uzun zamandan beri kopuk olduğunu, yuvarlanıp gittiklerini” söyledikten sonra **Internet**’te kendisine bir dünya kurduğunu ve dertleşmek için **Internet**’e girdiğini söylüyor.

Aile ilişkilerinin iyi olmadığını söyleyenlerden biri de Osman. Osman kendi isteğiyle ailesinin yanından ayrılmış ve dayısının yanına taşınmış. Evden ayrılma nedeni bağımsızlığına düşkün ve kuralları sevmiyor olması. Osman maddi sorunlarını babasıyla paylaşıyor, başka bir sorunu olduğunda ise soruna göre uygun kişiyi bulduğunu söylüyor. Osman “ailemle anlaşabiliyor olsam boş vakitlerimi onlarla geçirirdim” diyor ve sorunların kendisinden kaynaklandığını da ekliyor.

Hasan da aile içi ilişkilerinin iyi olmadığını ve ailesinden “izin verme anlayışlarının daha geniş olmasını” beklediğini ama bu beklentisi gerçekleşmediği için aralarında sorunlar çıktığını anlatıyor. Aralarındaki sorun yüzünden bir problem yaşadığında en yakın arkadaşı veya kız arkadaşıyla sorunlarını paylaştığını, ailesiyle olan ilişkilerinin arkadaşlarıyla olan ilişkileri kadar iyi olmadığını ve ailesiyle çok fazla vakit geçirmediğini belirtiyor. Hasan’da Berna gibi **Internet**’te kendisine ait bir dünyasının olduğunu söylüyor.

Ziya, babası, üvey annesi, ablası ve kardeşiyle yaşıyor. 8 yaşındayken annesi ve babası boşanmış. Değişik dönemlerde ikisinden de ayrı kalmış. Ziya annesinden ve babasından ayrı kalması nedeniyle aralarında bazı sorunlar olduğunu ve hala ilişkilerini düzeltemediklerini söylüyor. Aile ilişkilerinin istediği gibi olmadığını, kendisi için ideal ailenin “dayanışmanın yüksek olduğu bir aile” olduğunu belirtiyor. Ziya’nın ailesi dışında 2-3 arkadaşı var ama daha çok arkadaşı olmasının kendisini daha çok mutlu edeceğini söylüyor. Ziya 3 seneden beri **Internet** kullanıyor. Haftada 5 saat kullandığını, “bu sürenin kendisine yetmediğini fakat telefon faturası kabarmasın diye ancak bu kadar girebildiğini” söylüyor. Ziya’ya **Internet**’te neler yaptığı ve **Internet**’e girince ne hissettiği sorulduğunda, **Internet**’i en çok rahatlama amaçlı kullandığını söylüyor. “Forum alanlarına yazmaktan oyun oynamaya kadar uzanan uzun bir listem var. En çok mutsuzken **Internet**’e giriyorum. Bir anda dertlerim kayboluyor, duygularım hafifliyor ve rahatlıyorum” diyor. **Internet** ortamında huzur bulduğunu da söyleyen Ziya “benimki biraz da saklanmak. Gerçek dünyadan çekilmek” derken mutsuzken **Internet**’e girmesinin bilinçli bir tercih olduğunu da vurguluyor. Ziya **Internet**’te en çok kendisi gibi arkadaşlarının olduğu forum alanlarına yazıyor. **Internet**’i “gece gündüz canı her istediğinde, ister okuldan ister evden veya **Internet** kafeden bağlanabildiği için çok sevdiğini” söylemesi **Internet**’in her an ulaşılabilir olma özelliğinin kullanıcılar için çok cazip bir özellik olduğunu bir kere daha doğruluyor. Ziya huzurlu bir hayat istediğini, hayatta en çok “ilerde kuracağı aileyi önemseydiğini ve boşanma fikrine karşı olduğunu” söylüyor.

Aile ilişkilerinin çok iyi olmadığını söyleyen kullanıcıların çoğu **Internet**’te başka bir dünyada olduğu hissini taşıyor. Bu dünya biraz onların şekillendirdiği, isteklerine göre oluşan, istedikleri olaylar hakkında konuşup istedikleri insanlarla sohbet ettikleri bir dünya oluyor. Araştırmaya katılanların hepsi aile içi ilişkileri kötü olan insanlardan oluşmuyor. Aile ilişkileri iyi olanlar çoğunlukla **Internet**’e duygusal bir anlam yüklediklerini belirtiyorlar. Ama bununla birlikte aile ilişkileri iyi de olsa kendilerini dinlemek ve dinlenmek için küçük bir zaman diliminde yalnız kalmak isteyen ve sadece rahatlamak için **Internet** kullananlar da var. Yalnız kalmak istedikleri

süreyi **Internet**'te geçirmeyi seçmelerinin nedenleri arasında dünyanın her yerinden insanlarla konuşma ve hemen her bilgiye kolayca ulaşma olanağı, zaman ve maliyet bakımından tasarruflu olması bulunuyor.

Örneğin Tayfur haftada 4-5 saat **Internet** kullandığını, kullanım amacının iletişim olduğunu söylüyor. Hem aile hem arkadaş ilişkilerinin gayet iyi olduğunu ama bazen rahatlamaya ihtiyacı olduğu zamanlar **Internet**'i de bir seçenek olarak gördüğünü anlatıyor. Tayfur, “bazen çevrenizdeki kişiler sizi anlamaz ya da sizi anlayacak kişiler o an yanınızda olmaz, ben de anlaşılmadığımı hissettiğim bazı üzgün anlarımda **Internet**'e girerim” derken “**Internet**'in farklı bir dünyada olma hissini verdiğini ve sınırların ortadan kalktığını rahatlıkla hissedebildiğini” söylüyor.

Nurten de Tayfur gibi aile ilişkileri gayet iyi olan, “yalnız kalıp kafa dinlemek için **Internet**'e girdiğini, bazen sessizliğe de ihtiyacı olduğunu, **Internet**'te eğlendiğini” söylüyor.

Aile ilişkilerinin iyi olmadığını söyleyen katılımcıların bir diğer ortak özellikleri de ilerde kendilerinin kuracağı aileyi çok önemsiyor olmaları. Bu durumdaki **Internet** kullanıcıları (örneğin Ziya), “bir kere evlenirsem bir daha boşanmam” düşüncesini taşımaktalar. Bununla beraber bir kısmı hemen evlenmek isterken bir kısmı boşanmanın olmayacağı bir evlilik yapmak için “iyi düşünüp aceleye getirmemek gerektiğini” düşünüyor.

Internet bazen aile üyelerinin iletişimine de yardımcı oluyor. Örneğin, Meral'in annesi ve babası boşanmış ve kendisi, kardeşiyle beraber annesinin yanında kalıyor. Babası polis olan Meral, babasını özlediği zamanlarda **Internet** aracılığıyla iletişim kurduklarını ve böylesinin daha kolay ve hesaplı olduğunu söylüyor. Özellikle bu nedenle **Internet**'in kendisi için çok önemli olduğunu anlatıyor.

Bu duruma bir başka örnek de Fatih. Fatih'in ailesinde boşanma yok; fakat ağabeyi işi gereği Almanya'da kalıyor. Fatih “onunla **Internet** sayesinde sıkça konuşup sohbet edebiliyoruz. Hem hesaplı, hem de aynı anda annem ve babam da sohbete katılabiliyor” diyor. Fatih ailesiyle olan ilişkilerinin gayet iyi olduğunu, beraber maçlara

gittiklerini, ailesinin kendi maçlarını da düzenli olarak izlemeye geldiğini, tek sorununun sadece ağabeyini özlemesi, ondan ayrı olmaları olduğunu belirtiyor.

Cemre aile ilişkilerinin iyi olduğunu, ailece ortaklaşa çok şey yaptıklarını ve boş zamanının büyük kısmını ailesiyle geçirmeye alıştığını söylüyor. “Annem ev hanımı, ben okuldan babam ise işten gelince annem çoktan ev işlerini bitirip yemeği yapmış oluyor. Yemek yedikten sonra beraber birşeyler yapıyoruz sonra ben ders çalışıyorum” diyor. Cemre evlerinde kurulu bir düzenleri olduğunu ve bu düzende **Internet**'in pek fazla yeri olmadığını söylüyor. Cemre 1,5 yıldan beri, haftada ortalama iki saat kadar **Internet** kullanıyor. Bilgiyi hızlı bir şekilde elde edebilmek için **Internet** kullanıyor.

İzel de ailesiyle iyi ilişkilerinin olduğunu, “**Internet**'i yapması gereken herşeyi yaptıktan sonra arta kalan zamanda” kullandığını söylüyor. İzel “aile olmadan başarı da olmaz hiçbirşey de” diyor. **Internet**'ten pek yararlanmadığını ama gerekli bulduğunu ne zaman ihtiyacı olacağını bilmediğini söylüyor. Ailesiyle beraber neler yaptığı sorusu sorulduğunda “haftasonları kışın daha çok sinema ve tiyatroya, yaz aylarında ise pikniğe ve gece yemeklerine gittiklerini” söylüyor.

Aile ilişkileri iyi olan **Internet** kullanıcıları, eğer ihtiyaç duydukları arkadaş ilişkilerini de kurabilmişlerse, **Internet** onlar için teknolojik bir araçtan başka birşey değil. Diğer bir deyişle, duygusal yetersizlikleri olanlar için **Internet** başka bir dünya ifade ederken; aile ve arkadaş ilişkileri iyi olanlar için **Internet** bilgi arama, rezervasyon yaptırma vb. işlemlerin yapılabildiği ya da arkadaşlarıyla evde oldukları zaman da iletişim kurmalarını sağlayan “sadece bir araç” olma özelliğini taşıyor.

Araştırma boyunca görüşülen **Internet** kullanıcılarının verdikleri cevaplar analiz edildiğinde aile ilişkileri iyi olanların ama arkadaşı olmayanların da **Internet**'e duygusal bir anlam yükledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu tür kullanıcılara, **Internet**'te sohbet ettikleri insanlarla ilgili sorular sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda çoğunlukla aile ilişkileri iyi olmayan kullanıcıların **Internet**'te sohbet edecekleri kişileri yaş grubu açısından sınırlamadığı ve her yaşta insanla iletişim kurdukları; arkadaşı olmayan ve arkadaş arayan kullanıcıların ise çoğunlukla kendi yaş gruplarından insanlarla ilişki kurdukları belirlenmiştir. **Internet**'e duygusal bir anlam yükleyen ve haftada 20 saat

kadar **Internet** kullananların çoğu **Internet**'e girmedikleri zaman **Internet**'i düşünüyor ve özlüyor.

“Aile içi İlişkiler Açısından **Internet** kullanımı – Beşiktaş Lisesi Araştırması” bir hipotez ve kavramsal modelden yola çıkılarak yapılmış, bu kapsamda sorular hazırlanarak araştırma uygulanmıştır. Bu çalışma İncirlioğlu ve Kılıçbay tarafından yine görüşme (mülakat) tekniğiyle yapılan “**Internet** Zamanında Aile İlişkileri”² araştırması ile kıyaslandığında bazı benzer sonuçlar göze çarpmaktadır.

Araştırmalar kıyaslandığında seçilen ve yoğunlaşılacak temalar arasında bazı farklılıklar vardır. Bu çalışmada **Internet** kullanımı aile içi ilişkiler açısından ele alınmıştır. Araştırmaya katılanlara sorulan temel sorular aile içi ilişkilerle ilgilidir. Diğer sorular ise bireylerin sosyal çevresine ait özelliklerin tespit edilmesine yönelik sorular olup; arkadaş, akraba ve komşuluk ilişkilerini de kapsamaktadır. Amaç, bireyin yaşamındaki birincil gruplarla olan ilişkilerini bir bütün halinde değerlendirerek **Internet**'in bireyin yaşamındaki yerini tanımlamaya çalışmaktır. Böylece araştırmada “nasıl insanlar **Internet**'i hangi amaçla kullanır?” sorusuna da cevap aranmaktadır. İncirlioğlu ve Kılıçbay'ın araştırmasında ise bilgisayar ve **Internet** kullanımının anlamlandırılması, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve **Internet** kullanımı, çocukların eğitim ve denetimi, gizlilik ve mahremiyet son olarak da aynı mekan içinde uzaklaşma konularına değinilmiştir. Bu konular arasında bu çalışmanın kapsamıyla uyumlu başlık aile içi ilişkilerle ilgili olan ‘aynı mekan içinde uzaklaşma’ olduğu için en çok bu başlık altındaki sonuçların karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Her iki araştırmada da **Internet**'in işlevsel anlamı ile kullanım şekli arasında ilişki olduğu sonucu çıkmıştır. Kullanıcılar için **Internet** ne ifade ediyorsa, kullanım biçimi de ona göre şekillenmektedir. Örneğin kullanıcıların tanımladıkları gereksinim alanları sınırlıysa kullanım süreleri de aynı ölçüde kısa oluyor. **Internet**'in yaşamlarında çok önemli bir yer kapladığını söyleyen kullanıcıların kullanım süresi ise haftada ortalama 8 saat ve üstü oluyor. Bu araştırmada **Internet**'in kendileri için çok önemli

² Emine Onaran İncirlioğlu, Barış Kılıçbay, “Internet Zamanında Aile İlişkileri”, Kültür ve İletişim Dergisi, Ankara, 8(2) 2005 Yaz, s.45-74.

olduğunu söyleyen ama **Internet**'e girme imkanlarının sınırlı olduğunu belirten kullanıcılar, **Internet**'e daha fazla girmek için çok istekli olduklarını ve **Internet**'e giremedikleri zaman üzüntü duyduklarını vurgulamaktadırlar.

İncirlioğlu-Kılıçbay tarafından yapılan araştırmada “kullanıcının yaşına, işine, günlük hayatının gerektirdiklerine, ne zamandan beri ve ne amaçla bilgisayar ve **Internet** kullandığına ve buna benzer pek çok etkene bağlı olarak, **Internet**'in anlamının da zaman içinde değiştiği”³ sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Örneğin bazı kullanıcılar ilk **Internet** kullanmaya başladıklarında, hem bilgi edinme hem de **chat** amaçlı kullandıklarını o zamanlar **Internet**'in çok heyecan verici bir araç olduğunu; fakat zaman içinde **chat** yapmaktan soğuyunca **Internet**'in de eski cazibesini kaybettiğini, sadece bilgi edinmek için bir yol olduğunu, kullanım sürelerinin de azaldığını söylemektedirler.

Bu araştırmada Fatih ve Meral örneklerinde olduğu gibi, **Internet**'in ayrı evlerde yaşayan aile üyeleri arasında iletişimi korumak ve güçlendirmek için uygun bir araç da olabildiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuç her iki araştırmada da ulaşılan ortak sonuçlardan biridir.⁴

Yine her iki araştırmaya katılan kullanıcılar da **Internet**'i iş veya ödevler, araştırma yapma, yeni insanlarla tanışma ve eğlence amaçlı kullandıklarını belirtmişlerdir. Kullanıcılar aynı zamanda **Internet**'in hayatı kolaylaştırma özelliğini doğrulama konusunda da buluşmaktadırlar.

İki araştırmada da ortaya çıkan en genel sonuç ise; **Internet**'in kendi başına ilişkileri etkilemek yerine, karmaşık karı-koca ve ebeveyn çocuk ilişkilerinde kendine bir yer bulmuş olduğudur.⁵ Burada önemli olan zaten varolan ilişkilerin niteliğidir.

Bu araştırma boyunca görüşülen insanlar arasında **Internet**'le tanıştıktan sonra hayatının değiştiğini söyleyen hiç kimse olmadı. Araştırmada elde edilen bulgular incelendikten sonra **Internet**'in, insanların sosyal yaşamının özelliklerine göre bir anlam kazandığı, eğer insanların hayatında büyük bir boşluk varsa **Internet**'in de büyük bir

³ A.m., s.52.

⁴ A.m., 52.

⁵ A.m., s.70.

boşluğu doldurduğu söylenebilir. Aile, arkadaş vb. ilişkileri zengin insanların hayatında ise **Internet** kendisine daha küçük bir yer bulmaktadır. Dolayısıyla **Internet**'in en genel anlamda sıkıntılardan uzaklaşmak, yeni insanlarla tanışmak, haberleşmeyi kolaylaştırmak, boş zamanları değerlendirmek vb. ihtiyaçları karşılayan bir araç olduğu söylenebilir. Aslında, insanlar bu durumda **Internet**'in yerine başka bir şey de koyabilirler. Bu araştırmada, **Internet**'in seçilmesinin ve insanlar tarafından çok çekici bulunmasının araştırmaya katılanlar tarafından en çok tekrar edilen nedeni, **Internet**'in zaman açısından bir sınırlama olmadan, her an ulaşılabilir olmasıdır. Coğrafi sınırları ortadan kaldırıp dünyanın her yerinden değişik insanlarla iletişim kurulabilmesini sağlaması, insanlara kendileriyle aynı zevkleri paylaşan diğer insanlarla buluşabilme olanağı sunması ve kullanıcıların kendini ifade etmesine imkan vermesi **Internet**'in eğlenme, sıkıntıları unutmaya ve boş zamanları değerlendirme aracı olarak seçilmesinin en çok tekrarlanan diğer nedenleri olarak belirlenmiştir.

Internet kullanım nedenleri ile ilgili yapılan araştırmalarda, **Internet** kullanım nedeni olarak en çok sosyal destek yetersizliği, yalnızlık, mutsuzluk vb. duygusal durumlar belirtilmektedir. Fakat bu sebepler problemin gerçek kaynağını tanımlamamaktadır. Örneğin yalnızlık hissinin birbirinden bağımsız değişik sebepleri olabilmektedir. İyi bir ailesi olmayan biri kendini yalnız hissedebileceği gibi, ailesi mükemmel olan fakat hiç arkadaşı olmayan biri de kendini yalnız hissedecektir. Özellikle ergenlik çağındaki gençler için, arkadaşlarının olmamasının yarattığı boşluğu çok iyi bir aile dahi telafi edemez. Aile ancak çocuğa küçük yaşta beri uygun oyun ve arkadaşlık ortamı yaratarak yardımcı olabilir. Arkadaşsızlığın yarattığı yalnızlık ve eksiklik duygusunu aileden gelen sevgi gideremez.⁶ Dolayısıyla **Internet** kullanımının sosyal nedenleri sıralanırken, aileden kaynaklanan nedenler, arkadaşlardan kaynaklanan nedenler vb. şekilde sınıflandırılmalıdır. Sosyal grupların sosyolojide sistematik olarak sınıflandırılmış, fonksiyonel olarak değerlendirilmiş olması nedeniyle bu şekilde yapılacak bir sınıflandırma sorunu tanımlamayı kolaylaştıracaktır. Böylece sorunun

⁶ Atalay Yörükoğlu, **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları**, 8. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul, 1993, s.69.

temel kaynağı da belirtilmiş olacak ve hangi sosyal gruplara y6nelik tespitler yapılması ve 6neriler sunulması gerektiği ortaya 7ıkacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, aile içi ilişkiler ile **Internet** kullanımı arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesidir. Çalışmanın hipotezi, “aile içi ilişkiler, sosyal amaçlı **Internet** kullanımına yol açan psiko-sosyal etmenlerden biridir”, şeklinde kurulmuştur. Çalışma tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırma niteliği taşımaktadır. Hipotezin doğruluğu araştırılırken, dökümanter (belgesel) analiz ve mülakat (görüşme) yöntemleri kullanılmıştır. Veriler çok boyutlu olarak incelenmiş; verilerin hipotezle uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma boyunca, İletişim Sosyolojisi ve Psikoloji alanlarından da yararlanılmıştır. Bu nedenle çalışmanın bazı bölümleri disiplinlerarası bir nitelik taşımaktadır.

Çalışma boyunca yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucu ulaşılan sonuçlar şöyledir:

- Teknoloji, insanlara günlük hayatta pek çok kolaylık ve daha yüksek bir yaşam kalitesi sunmakla beraber, insanın sosyal yaşam alanını ev ve işe doğru daraltmaktadır. Bu durum sosyal etkileşimde azalmayı ifade eder. Böylece insanlar teknoloji sayesinde kazandıkları boş zamanları yine teknolojik araçlarla geçirmeye başlamış (televizyon ve **Internet** başında çok zaman harcamak gibi) ve dijital ikilem ortaya çıkmıştır.
- Teknolojik ilerlemeler sosyal değişmeden daha hızlı gerçekleştiği için teknoloji ile sosyal yaşam arasında denge sağlanabilmesi önem taşımaktadır.
- Tarihsel süreç içinde teknolojik gelişmeler diğer kurumları olduğu gibi aileyi de etkilemiştir. Özellikle sanayileşme ve kentleşme süreci ile değişen aile yapısı, aile içi ilişkiler, sosyal etkileşim dereceleri ve sosyal roller üzerinde de değişiklik yaratmıştır. Günümüzdeki ailelerin büyük kısmı, gündüzünü çalışarak geçiren ebeveynlerden ve okulda geçiren çocuklardan kuruludur. Bu durumda aile üyelerinin birbirlerini görmeleri için sadece uyumadan önceki birkaç saat kalmıştır. Ebeveynlerin evdeki sorumlulukları ve çocukların ev ödevleri de

düşünülürse bu süre yeterince güçlü aile ilişkilerinin oluşturulması veya korunması için yeterli değildir.

- Aile ilişkilerinde yaşanan değişimler sonucu, ailenin birey üzerindeki etkileri azalmış ve bu azalma bazı eksiklikler meydana getirmiş, sosyalleşme araçlarının etkilerini değiştirmiştir. Bireyin yaşamında, arkadaş grubunun (akran grubu), okulun ve kitle iletişim araçlarının etkileri artmıştır. Aile dışındaki sosyalleşme araçları da bireyin sosyal yaşamının önemli birer parçasıdır; fakat sevgi, güven, bağlılık ve ait olma gibi duygusal ihtiyaçları karşılamada yetersizdir.
- Bu şartlara uygun olarak toplumda, bağımsız yaşayan, içine kapanık ve sosyal ilişkileri zayıf bireylerin sayısı artmaktadır. Günümüz toplumları, eski dönemlere göre sosyal bağları daha zayıf bireylerden oluşmaktadır.
- İnsanın sosyal bir canlı olması, hızla artan yalnızlaşma durumuyla çelişki yaratmış ve zayıflayan sosyal ilişkiler, özellikle zayıflayan aile içi ilişkiler, birey tarafından algılanan sosyal desteği büyük ölçüde azaltmıştır. İnsanlar, karşılanamayan sosyal ihtiyaçlarını gidermek için kendilerine ve durumlarına uygun alternatifler arasında seçim yapmaktadır. **Internet** kullanımı da bu alternatiflerden biri haline gelmiştir. Kişiler gerçek hayatta karşılanamayan ihtiyaçlarını gidermek için sanal dünyaya yönelebilmektedir.
- **Internet** kullanımı, kullanıcılara gerçek dünyanın sıkıntılarından uzaklaşma; problemlerden kaçabilme; aşağılanma veya yargılanma olmadan özgürce kendini ifade etme ve **Internet**'te kendisine ait alanı özgürce şekillendirebilmeye bağlı olarak, özgürlük ve kontrol duygusu sağlamaktadır.
- Sosyal becerisi düşük, kendini ifade edemeyen, çekingen insanlar için **Internet** risksiz bir şekilde yeni insanlarla tanışma, dünyayı tanıma olanağı sunduğu için cazip bulunmaktadır. Yüz yüze sosyal ilişkilerden uzak olmanın eksikliği insanları tekleştirmekte, sosyal bağları zayıflatmaktadır. **Internet** bir bakıma bu boşluğu da doldurmaktadır.
- **Internet**, insanların sosyal ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşılayabilen, sosyal nitelikte bazı faaliyetler sunar. **Internet** ortamında en çok talep gören

faaliyetlerin sosyal nitelikli olması insanların **Internet**'i sosyal ihtiyaçlarını tatmin etmek için kullandıkları görüşünü destekleyen verilerden biridir.

- **Internet** kullanımı, gerçek hayatta güçlü bağları olan, örneğin iyi bir aile, arkadaş ve iş çevresi olan insanlar üzerinde derin etkiler oluşturmamaktadır.
- Çalışma sırasında kitle iletişim araçlarını sosyolojik bir bakış açısıyla ele alan modeller de incelenmiştir. Bu yaklaşımların değerlendirilmesi sırasında aslında yaklaşım modellerinin genel anlamda doğru olduğu fakat farklı kesimler için geçerli olduğu düşünülmüştür. Hangi modelin hangi özelliklere sahip kitleler üzerinde geçerli olduğunu saptamak ve elde edilen sonuçlara göre hangi toplumsal kurumlarda ne gibi değişiklikler veya düzenlemeler yapılması gerektiğini tespit etmek Sosyoloji biliminin araştırma konularından biridir.
- Hipotezi test etmek amacıyla, mülakat tekniği kullanılarak yapılan araştırmada kullanıcılardan bazılarının **Internet** kullanmaya başladıktan sonra bazı alışkanlıklarından vazgeçtikleri tesbit edilmiştir. Terkedilen alışkanlıklar içinde en sık tekrarlananlar telefonda konuşma, klasik bilgi erişim yöntemlerini (kütüphaneye gitme, ansiklopediden yararlanma vb.) kullanma, televizyon izleme ve çok uyuma olarak belirlenmiştir. Sigara içme ve saçıyla oynama tikinden kurtulma ise birer kişi tarafından verilen cevaplara örnek olarak verilebilir. Özellikle telefon yerine **Internet**'in tercih edilmesinin nedeni, **Internet**'in birkaç kişinin aynı anda iletişim kurmasına olanak vermesidir.
- Araştırma boyunca yapılan görüşmeler sonucu, **Internet** kullanımı ve aileyle beraber olma olanağı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aileyle birlikte olma sadece ilişkilerin iyi veya kötü olmasıyla değil boş zaman saatlerinin uyuşmasıyla da ilgili olmaktadır. Araştırmaya katılanların önemli bir kısmı, kendilerinin ve ailenin diğer üyelerinin sorumlulukları nedeniyle aileleriyle yeterince bir arada olamamaktan şikayet etmektedirler.
- Araştırmaya katılanların önemli sayılabilecek bir bölümünün ailesiyle sorunlarını paylaşma konusunda sıkıntıları olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların bir kısmı aileleriyle ilişkilerinin iyi olmaması ve paylaşım alanlarının dar olması nedeniyle

sorunlarını aileleriyle konuşamamaktadır; bir kısmı ise iyi ilişkileri olmasına rağmen ailedeki otoriter yapı nedeniyle ailesiyle sorunlarını paylaşmada bazı sınırları olduğunu belirtmiştir.

- Araştırma sırasında görüşülen kişilerden bir kısmı ebeveynleri ile paylaşamadıkları sorunlarını ilişkileri iyiye önce ablalarıyla veya kardeşleriyle, sonra en yakın arkadaşlarıyla paylaştıklarını söylemişlerdir. Sorunlarını aileden çok arkadaş grubuyla paylaşanlar için onlarla sürekli iletişim halinde olmak daha büyük önem taşıdığı için bu tür yakın arkadaşların **Internet** kullanım süresi de fazla olmaktadır.
- Öğrenciler ebeveynleri ile olan ilişkilerinin iyi olmadığı durumlarda da, önce abla-ağabey-kardeş ilişkilerine, daha sonra arkadaş ilişkilerine yönelmektedir. **Internet** insanların ilk tercihi olmamakla beraber, insanlar çoğunlukla sosyal yaşama bağlı kalmak istemektedirler. Aile üyeleriyle ilişkileri iyi olmayan ya da onlarla yeterince bir arada olma olanağı olmayan öğrenciler için arkadaş grupları daha çok önem kazanmaktadır. Arkadaşları da az ise bireyler **Internet**'e yönelmektedir. Alınan cevaplar incelendiğinde sosyal ilişkileri gerçekten zayıf insanların **Internet**'i daha çok tercih ettiği gözlenmiştir.
- Araştırmaya katılanlar tarafından **Internet** kullanım nedeni olarak en çok tekrarlanan nedenler; arkadaş bulma, varolan tanıdıklarla iletişim halinde olma, ödevler için kullanım, hobiler ve kişisel ilgiler için bilgi arama, eğlenme (can sıkıntısını giderme, sıkıntılardan uzaklaşma, duygusal rahatlama) ve kendini ifade etme olarak belirlenmiştir.
- **Internet**'in kolayca ve günün her anında ulaşılabilir olması insanlar tarafından en çok söylenen tercih nedenidir.
- İnsanlar boş zamanlarını değerlendirebilmek için, çoğunlukla kolayca erişebilecekleri ve uygulayabilecekleri uğraşları seçmektedirler.
- **Internet**, gerçeklerden uzaklaşmak, gerçek dünyayı unutmak, kendini ifade etmek ve eğlenceli vakit geçirmek için ideal görülmektedir. Bazı kullanıcılar

Internet sohbetleri sırasında kendi değerlerini sorgulayıp kendilerini diğer insanlarla kıyasladıklarını da belirtmişlerdir.

- Kullanıcılar genellikle eğlence için **chat** odalarını tercih etmekte; bir gruba ait olmak isteyen kullanıcılar ise sürekliliği olması nedeniyle forum alanlarını tercih etmektedirler. Forum alanlarının düzenli bir üyesi olduğunu belirten kullanıcılar, kendilerini bir gruba ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Aile ilişkilerinin kopuk olması nedeniyle **Internet** ortamındaki faaliyetlere katılan kullanıcılar, kendilerinden yaşça büyük kullanıcılar dahil, yaş grubu sınırı koymadan herkesle sohbet ederken, arkadaş azlığından dolayı **chat** odalarına ve forum alanlarına katılanlar çoğunlukla yaşlılarıyla ilişki kurmaktadır.
- **Internet**'e duygusal anlam yükleyen, yalnızlığını giderme, gerçeklerden uzaklaşma, duygusal rahatlama vb. amaçla **Internet** kullananlar zaman içinde **Internet**'i benimsediklerini ve **Internet**'e girmedikleri zaman **Internet**'i düşündüklerini belirtmişlerdir. Gerçek hayatta sosyal destek yetersizliği içinde olduğunu söyleyen katılımcılar için **Internet**'in işlevsel anlamının sosyal destek içerdiği gözlenmektedir.
- Aile ilişkilerinin iyi olmaması, arkadaşların azlığı, akrabalarla samimi ilişkilerin olmayışı sosyal çevreden kaynaklanan **Internet** kullanım nedenleridir.
- Araştırmanın dikkat çeken sonuçlarından biri de **Internet**'in ister az ister çok kullanılsın, hemen herkes tarafından önemli ve gerekli görülmesidir. **Internet**'i haftada 25-30 saat kullananlar gibi 1-2 saat kullananlar da gerekli bir araç olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Her zaman kullanmasalar da ihtiyaçları olan her an kullanabileceklerini bilmek, kullanıcılar için rahatlatıcı bir durum yaratmaktadır. **Internet** önemli bir haberleşme ve bilgi erişim aracı olarak görülmektedir.
- **Internet**'in insanlar üzerinde nasıl bir etki yaratacağının, **Internet**'in kullanım özellikleriyle (örneğin, kullanım süresi gibi) ilgili olduğu tespit edilmiştir. Kullanım özelliklerini belirleyen ana etken ise **Internet**'in hangi nedenlerle

kullanıldığıdır. Dolayısıyla **Internet** kullanımının sonuçları, kullanım nedenleriyle ilişkilidir.

- Birey, karşılayamadığı duygusal ihtiyaçlarını **Internet** ortamındaki faaliyetler aracılığıyla gidermeye alıştıktan sonra sosyal gerçekliğe dönmekte zorlanmaktadır.
- Akrabalarıyla güçlü ilişkileri olan ailelerden gelen katılımcıların sosyal gerçekliğe daha çok bağlı olduğu, iyi akraba ilişkilerinin aileyi güçlendirici bir faktör olduğu gözlenmiştir.
- Araştırma boyunca görüşülen insanlar arasında **Internet**'le tanıştıktan sonra hayatının değiştiğini söyleyen hiç kimse olmamıştır. Araştırmada elde edilen bulgular incelendikten sonra **Internet**'in, insanların sosyal yaşamının özelliklerine göre bir anlam kazandığı, eğer insanların hayatında büyük bir boşluk varsa **Internet**'in de büyük bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Aile, arkadaş vb. ilişkileri zengin insanların hayatında ise **Internet** kendisine daha küçük bir yer bulmaktadır. Diğer bir deyişle **Internet** insanların yaşamlarını etkilemek yerine, orada kendine bir yer bulmaktadır.

Bu sonuçlara bağlı olarak sunulan öneriler şunlardır:

- Herşeyden önce, **Internet** kullanımıyla ilgili hem uygulamalı hem de teorik çalışmaların büyük bir kısmının **Internet**'in olumsuz özellikleri ve sonuçları üzerine yapıldığı; **Internet** kullanımının sosyal nedenlerinin tespitine yönelik teorik çalışmaların, yetersiz olduğu fark edilmelidir.
- Problem için gerçekçi bir çözüm üretilebilmesi, önce problemin kavramlaştırılarak somutlaştırılması ve varolabilecek nedensellik ilişkilerinin kurulmasıyla mümkün olabilir. Bu yüzden sosyal bilimciler tarafından, insanın psiko-sosyal yapısına uygun bir kavramsal model oluşturularak, modelin geliştirilmesi ve modele bağlı olarak değişkenlerin doğru bir şekilde saptanması gerekli görülmektedir.

- Bu aşamadan sonra, **Internet** kullanıcılarının **Internet**'te hangi faaliyetlerde bulunduğu, **Internet** kullanım süresi ve birincil ilişkilerinin niteliği tespit edilmeli; böylece kullanıcılar mümkün olduğunca çok sayıda gruba ayrılarak sınıflandırılmalı, her grubun diğer gruplarla olan farkları ortaya konmalıdır.
- Kullanıcılarla yapılacak çalışmalarda, **Internet** kullanımı sonrasında vazgeçilen eski alışkanlıklar veya faaliyetler tespit edilirse, **Internet**'in nelerin yerini aldığını bulmanın kolaylaşacağı düşünülmektedir.
- **Internet** kullanımının nedenleri değerlendirilirken insanların 'tek'liği ve sosyal çevre farklılıkları da dikkate alınmalıdır.
- **Internet** kullanım nedenleri üzerine yapılacak çalışmalarda insanların sosyal çevrelerinin sınıflandırılarak incelenmesi daha yararlı görülmektedir. Örneğin, bu çalışmada aile çevresi açısından inceleme yapılmıştır. Yapılacak çalışmalarda insanın sosyal yaşam alanının; aile, arkadaş, okul ve iş sosyal çevresi gibi sosyal çevrelerin toplamı olarak düşünülmesi ve bahsedilen sosyal çevrelerle **Internet** kullanımı arasındaki ilişkilerin incelenmesi yararlı görülmektedir. Bu açıdan, örneğin, "iş tatmini ile çevrimiçi (**online**) oyunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi" araştırılmaya değer konulardan biri olarak görülmektedir.
- Günümüzde yalnızlaşmanın bireysel değil toplumsal bir olgu olduğu kabul edilerek, insanları sosyal hayata döndürecek çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için önce ailenin, çocuğun sosyalleşmesindeki işlevi genişletilmeli; kadını aile içinde daha fonksiyonel kılacak ortam hazırlanmalıdır.
- Aile üyelerinde aile birliğinin bir parçası olma duygusu ve aile kurumunun önemine dair bir bilinç geliştirilmesi sağlanmalıdır. Böylece, daha güçlü aileler kurulacak ve ailesinden uzaklaşmaya başlayan birey hissedeceği huzursuzluk duygusuyla uyarılacaktır.
- Belirli zamanlarda aile içi oturumlar yapılmalı, aile üyeleri evle veya yaşamlarıyla ilgili ortak kararlar almalı, paylaşım alanları genişletilmeli, insanların bu yönde eğitilmesi sağlanmalıdır.

- Bozulan aile ilişkilerini düzeltmek zor olabilir. Bu yüzden ailenin kurulma aşamasında, aile kuran bireyler güçlü ilişkiler kurma, birbirlerinin duygu dünyasına girme gibi konularda bilinçlendirilmelidir.
- Toplum içinde aile üyelerinin hep beraber olabilecekleri, birlikte gerçekleştirebilecekleri hobiler de geliştirilmeli ve desteklenmelidir.
- **Internet**, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu nedenle küçük çocuklar **Internet** kullanımı konusunda aileleri tarafından eğitilmeli ve yönlendirilmelidir. Çocukların **Internet** kullanım süresi ebeveynlerce denetlenmelidir.
- Çocuklar, sosyal yaşamdaki faaliyetlere katılma konusunda teşvik edilmeli, okul dışında kalan vakitlerinde sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirilerek sosyal çevrelerinin genişletilmesi sağlanmalıdır.
- Bireylerin boş zamanlarını değerlendirme becerisi ailenin göstereceği dikkat ve özene bağlıdır. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren bireyler boş zamanları doğru şekilde değerlendirme konusunda bilinçlendirilmeli, “boş zaman”lar harcanacak bir zaman dilimi olarak değil, yaratıcı faaliyetler ve ortak paylaşım alanı olabilecek bir zaman dilimi olarak düşünülmelidir.
- Bütün bu önerilerin sosyal yaşama yansıtılabilmesinde, eğitimin önemi de gözönünde bulundurulmalı, bir bütün olarak ailenin eğitiminin sağlanması için toplumsal hizmetler sunulmalıdır.
- Bu çalışmada yapılan araştırmaya katılan öğrenciler ağırlıklı olarak 16-17 yaş grubunu, başka bir deyişle ilk gençlik dönemindeki öğrencileri kapsamaktadır. Araştırma diğer yaş grubundaki gençlere de uygulanırsa yeni bilgilerin elde edilebileceği düşünülmektedir.
- Bu çalışma lise öğrencilerine uygulandığı için ebeveynlerden çok ergenlik dönemindeki çocukların bakışını yansıtmaktadır. Fakat aile içi ilişkiler ailenin tamamını kapsadığı için benzeri bir araştırma ebeveynlere de uygulanabilir.
- Çalışma sonucunda sorunları paylaşma, aile üyeleriyle vakit geçirme vb. konularda günümüz ailesine ilişkin bazı bilgiler elde edilmiştir. Bu çalışma

periyodik olarak tekrarlanırsa aile kurumunda yaşanan sosyal değişmenin yönünün tespit edilebileceği düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

Alat, Kazım: “Internet Bağımlılığı: Gerçek mi? Kurgu mu?”, (Çevrimiçi) http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=39, 2 Şubat 2005.

Atıcı, Bünyamin; Dikici, Abdullah: “Internet Kafelere Giden Bireylerin Öğrenim Düzeyleri İle Internet’i Kullanım Amaçları Arasındaki İlişki (Elazığ İli Örneği)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.13, Sayı:2, Sayfa:129-146, Elazığ 2003.

Aydın, Ayşegül Topçu: Sosyal Fobi Olgularında Aile İçi Yaşantıların İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Bal, Hüseyin: **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2004.

Baran, Aylın Görgün, Burcu, Esra: “Internet Kullanımının Sosyal İlişkiler Üzerine Etkileri”, **Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü ve Yarını...**, Ankara, Türk Kütüphaneciler Derneği Yayını, 1999, s.448-466.

Baran, Aylın Görgün: **İletişim Sosyolojisi**, Ankara, y.y., 1997.

Barbier, Frédéric, Lavenir, Catherine Bertho: **Diderot’dan Internet’e Medya Tarihi**, Çev. Kerem Eksen, İstanbul, Okyanus Yayını, 2001.

Baykal, Nazife, Tekin, Nuray: **Her Yönüyle Internet**, İstanbul, Pusula Yayıncılık ve İletişim San. Ve Tic. Ltd. Şti., 2003.

Bayraktutan, Fidan: Internet Üzerindeki Enformasyon Arama ve Erişimi Sorunlarının Çözümünde Enformasyon Arama Stratejilerinin ve Metadata’nın Önemi ve Kapsamı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Celkan, Hikmet Yıldırım: **Eğitim Sosyolojisi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1989.

Çelik, Seçil: “Aile Nedir? Ailenin İşlevi Nelerdir?”, (Çevrimiçi) <http://www.webbebek.com/dosyalar/aileiciliskiler.html>, 14 Ekim 2004.

Çelik, Şule: “Çocuğumu “Chat” Başından Kaldıramıyorum”, (Çevrimiçi) <http://www.egitim.com/aile/0652/0652.chat.asp?BID=06>, 2 Şubat 2005.

“Çocukları Suça İten, Aile İçi İlişkiler” (Çevrimiçi)
http://www.ekolay.net/kadin/ana_detay.asp?MainID=358&PID=439&HaberID=322864, 9 Ekim 2005.

Çivilidağ, Aydın: Anadolu Lisesi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İş Tatmini, İş Stresi ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Analiz (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Dede, Melih Bayram: **İnternet**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004.

Doğan, İsmail: **Sosyoloji Kavramlar Ve Sorunlar**, 3. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

Dönmezer, İbrahim: **Ailede İletişim ve Etkileşim Sağlıklı İnsan, Sağlıklı Aile**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 2003.

Elmacıoğlu, Tuncer: Aile İçi İletişimin Gencin Okul Başarısına Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Erdoğan, İrfan; Alemdar, Korkmaz: **Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, 2.Baskı, Ankara, Erk Yayınları, 2005.

Erkal, Mustafa E.: **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, 11. Basım, İstanbul, Der Yayınevi, 2000.

Erkal, Mustafa E.: **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, 5. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Erkal, Mustafa E.: **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Ankara, Mayaş Yayınları, 1984.

Erkal, Mustafa E., Baloğlu, Burhan, Baloğlu, Filiz: **Alfabetik Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınevi, 1997.

Erkal, Mustafa E., Güven, Özbay, Ayan, Dursun: **Sosyolojik Açından Spor**, 3. Basım, İstanbul, Der Yayınevi, 1998.

Erkan, Hüsnü: **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3. Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

Eröz, Mehmet, Güler, Ali: **Türk Ailesi**, 2. Baskı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 1998.

Gezgin, Mehmet Fikret: **Sosyal Yapı Açısından Köy Sosyolojisi - Genel Sosyoloji İlişkileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1997.

Gökçe, Orhan: **İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi**, 4. Basım, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

Gökçe, Orhan: **İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.

Gönen, Emine, Hablemitoğlu, Şengül: **Toplumsal Değişme Sürecinde Aile: Yapı, Etkileşim ve İşlevleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1993.

Hoşcan, Yaşar vd.: **Bilgisayar Cilt 2**, Editör; Önder Özkazanç, 4. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2000.

“İnternet Nedir,” (Çevrimiçi) <http://www.aydesign.net/internetnedir.htm>, 17 Mart 2005.

“İnternet Neler Sunar?”, (Çevrimiçi)
<http://www.aydesign.com/internetnelersunar.htm>, 17 Mart 2005.

“İnternetin Tarihçesi,” (Çevrimiçi) <http://www.aydesign.net/internetintarihcesi.htm>, 17 Mart 2005.

İçli, Gönül: **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002.

İnan, Aslan: **Chat: İnternet’te Muhabbet Kullanım Klavuzu**, 4. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2001.

İnceler, Halime: Teknoloji Yönetiminin Ekonomik ve Sosyal Etkileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

İncirlioğlu, Emine Onaran; Kılıçbay, Barış: “İnternet Zamanında Aile İlişkileri”, Kültür ve İletişim Dergisi, Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, 8(2) 2005 Yaz, s.45-74.

İşçi, Metin: **Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Jary, David, Jary, Julia: **Dictionary Of Sociology**, 3. ed., London, Harper-Collins, 2000.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem: **İnsan-Aile-Kültür**, 3. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem: **Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1998.

Karabıyık, İlyas: **Milli Şef Dönemi, Sosyalleşme Ve Ders Kitapları** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Kargı, Eda; Erden, Gülsen: “Davranım Bozukluklarında Çevresel Etkenlerin Rolü”, (Çevrimiçi)
http://216.239.59.104/search?q=cache:49g6CII182gJ:www.psikolog.org.tr/docs/davranim.pdf+aile+i%C3%A7i+ili%C5%9Fkiler&hl=tr&lr=lang_tr,
22 Haziran 2005.

Kaypakoğlu, Serdar: **Küresel Medya ve Kültürel Değişim**, İstanbul, Naos Yayınları, 2004

Kocacık, Faruk: **Toplumbilim Ders Notları**, 3. Basım, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2003.

Kongar, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 5. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1995.

Kongar, Emre: “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Aile Yazıları 2**, Der.: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1990, s.65-94.

Köknel, Özcan, zuğurlu, Kurban, ahadır, Güler Aytar: **Davranış Bilimleri (Ruh Bilim)**, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1993.

Maviengin, Ufuk: “Çağımızın Hastalığı Yabancılaşma”, (Çevrimiçi)
<http://www.analitikpsikoloji.com/Guncel/id1.htm>, 30 Haziran 2005.

Mertli, Kemal: “Sanal Cemaat Ve Kolektif Kimlik”, (Çevrimiçi)
<http://www.mmistanbul.com/makaleler/kavramlar/sanal-cemaat/sanalcemaatler.html>, 14 Ekim 2005.

Mutlu, Erol: **Televizyon ve Toplum**, Ankara, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayını, 1999.

Naisbitt, John: **Megatrends Ten New Directions Transforming Our Lives**, New York, Warner Books, 1984.

Nirun, Nihat: **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

Nirun, Nihat, Özönder, M. Cihat: **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel görüşler Türk sosyo Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler** (Ayır Basım), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.

Ozankaya, Özer: **Toplumbilim**, 9. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996.

Özcan, Neslihan Keser: **Üniversite Öğrencilerinde İnternet Kullanımının Psiko-Sosyal Durum İle İlişkisi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Özcanlar, A. Cemil: **İnternet Rehberi (PC Pratik)**, İstanbul, Acar Yayıncılık, 2003.

Özer, Ömer: **Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Kültürel İşlevlerinin İncelenmesi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2004.

Özkalp, Enver; Kocacık, Faruk: **Davranış Bilimlerine Giriş**, Editör: Enver Özkalp, 10. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1997.

Özkalp, Enver; Kırel, Çiğdem: **Örgütsel Davranış**, 4. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1999.

“Reality Show’lar Özel Programı”, 32. Gün, CNNTürk Tv, 10 Mart 2005 Tarihli Yayın.

Seyidoğlu, Halil: **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, 7. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1997.

Sezal, İhsan: **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991.

Sezal, İhsan vd.: **Sosyolojiye Giriş**, 2. Baskı, Ankara, Martı Yayınevi, 2003.

Sezal, İhsan: **Aile Nedir**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1996.

Sezer, Baykan: **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1997.

Şirin, Mustafa Ruhi: **Televizyon, Çocuk ve Aile**, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999.

Tarhan, Nevzat: **Makul Çözüm, Aile İçi İletişim Rehberi**, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004.

Tarhan, Nevzat: Psikoyorum, SkyTürk Tv, 19 Ekim 2005 Tarihli Yayın.

Tekeli, Hasan: **Bilgi Çağı**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994.

Tekgül, Ahmet Taner: Bilgi Toplumu ve İnternet (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Tezcan, Mahmut: **Sosyolojiye Giriş “Temel Kavramlar”**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1995.

Tezcan, Mahmut: **Türk Aile Antropolojisi Araştırmaları**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.

“The Top Ten Languages in the Web”, (Çevrimiçi)
<http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>, 23 Haziran 2005.

Toffler, Alvin: **Şok Gelecek Korkusu**, Çev. Selami Sargut, 4. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996.

Toffler, Alvin: **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, 3. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996.

Turinay, Necmettin: **Değişen Toplum ve Aile**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996.

“Türkiye 24. Sırada”, (Çevrimiçi) <http://www.turk.internet.com>, 20 Eylül 2005.

“World Internet Usage And Population Statistics”, (Çevrimiçi)
<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, 23 Haziran 2005.

Yalçın, Cemal: “Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla İnternet”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XXVII, No:1, Mayıs 2003, s. 77-89.

Yavuzer, Haluk: **Çocuk Psikolojisi**, 13. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996.

Yıldız, Ethem, Ak, Muammer: **Doğu Karadeniz’de Kültürel Kimlik (Çaykara ve Tonya Örnekleri)**, İstanbul, Çatı Kitapları, 2002.

Yörükoğlu, Atalay: **Çocuk Ruh Sağlığı**, 22. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1998.

Yörükoğlu, Atalay: **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları**, 8. Baskı, İstanbul, Özgür Yayınları, 1993.

Yörükoğlu, Atalay: **Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları**, 9. Baskı, İstanbul, Özgür Yayınları, 1996.

Yörükoğlu, Atalay: **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 5. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1997.

EK-1. TÜM KATILIMCILARA SORULAN STANDART SORULAR

- 1-Yaşınız.....
- 2-Cinsiyetiniz.....
- 3-Çalışıyor musunuz?.....
- 4-Kiminle yaşıyorsunuz?:.....
- 5-Evinizde kaç kişi yaşıyor?:.....
- 6-Annelerin ve Babanızın mesleği:.....
- 7-Bugüne kadar il, ile ve mahallenizi kaç kez değiştirdiniz?.....
- 8-Ailenizde boşanma var mı?:.....
- 9-Aileniz dışında sıklıkla görüştüğünüz kimler var?:.....
- 10-Ailenizle ilişkileriniz olmasını istediğiniz gibi mi?:.....
- 11-Ailenizle ilişkilerinizin nasıl olmasını isterdiniz?:.....
-
- 12-Kardeşiniz var mı? Varsa ilişkileriniz nasıl?:.....
- 13-Sorunlarınızı ailenizle paylaşabiliyor musunuz?:.....
- 14-Yeterince arkadaşınız var mı? Arkadaşlarınızla ilişkileriniz olmasını istediğiniz gibi mi?:.....
- 15-Bir sorunuz olunca ilk kiminle paylaşırsınız?:.....
- 16-Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?:.....
- 17-Bilgisayarınız var mı?.....
- 18-Haftada kaç saat Internet kullanıyorsunuz?:.....
- 19-Ne zamandan beri Internet kullanıyorsunuz?:.....
- 20-Internet'i hangi amaçla kullanıyorsunuz? (haberleşme, iş, ödevler, arkadaş bulma....):.....
-
- 21-Evinizde zel odanız var mı?:.....
- 22-Internet'e girmediğiniz zaman neler yaparsınız?:.....
-
- 23-Internet'in hayatınızdaki yerini nasıl tanımlıyorsunuz?:.....
- 24-Internet kullanmaya başladıktan sonra terk ettiğiniz bir alişkanlığınız var mı?:.....
-

- 25-En çok hangi duygu durumundayken İnternet'e bağlanıyorsunuz?:.....
.....
- 26-İnternet'teyken ne hissediyorsunuz? Duygularınız değişiyor mu?:.....
.....
- 27-İnternet'e bağlı olmadığınız zamanlar İnternet'i düşünüyor musunuz?:.....
- 28-Aile üyeleriniz İnternet'te çok zaman geçirmenizden yakınıyor mu?:.....
- 29-İnternet'te olmak istediğiniz başka biri gibi davrandığınız oluyor mu?:.....
- 30-İnternet'e girdiğiniz süre sizin için yeterli mi?:.....
- 31-Boş zamanınız size yetiyor mu?:.....
- 32-Hayatta en çok önemseydiğiniz şey nedir?:.....
- 33-Şu anda ideallerinize ulaştınız mı? Ulaşmadınızsa neden?:.....
- 34-Gelecekle ilgili beklentileriniz neler?:.....
- 35-Ailenizle beraber yaptığınız faaliyetler nelerdir?:.....
.....
- 36-Hiç İnternet'te tanıştığınız bir arkadaşınız var mı?:.....
- 37-Chat yaptığınız biriyle tanıştınız mı?.....
- 38-Ailenizle yeterince vakit geçirebiliyor musunuz?.....
- 39-Akrabalarınızla ilişkileriniz nasıl?.....
- 40-Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?.....